

REVISTA ISTORICĂ

Anul XIV, N-le 10-12.

Octombrie-December 1928.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE

N. IORGA

cu concursul
mai multor specialiști

SUMARIUL :

- N. Iorga* : „Bulgarii“ din Ardeal.
Două cintece despre revoluția de la 1821.
Ū. Motogna : Toponimie și Istorie.
P. P. Panaitescu : Medaliile francmasonilor din Moldova în
secolul al XVII-lea.
Const. I. Karadja : Un martor rus al etnografiei românești
a malurilor Nistrului în anul 1799.
„ „ „ O calfă de croitor prin țara noastră
în 1817.
„ „ „ Un diplomat danes la Curtea lui Gri-
gore Ghica-Vodă (1824).
„ „ „ Călătoria unui Frances prin Dobrogea
pe la 1843.
Remus Ilie : Studenți români la Paris (1770-71). —
Documente de *Dum. I. Brezeanu*.
Dări de samă de *N. Iorga* și *P. P. Panaitescu*.
Cronică și Notițe de *N. Iorga*.

1928

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ“, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 35 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ. DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Anul al XIV-lea, n-le 10-12.

Octombrie-December 1928.

„Bulgarii“ din Ardeal ¹

Într'o cercetare recentă, d. Ion Mușlea prezintă într'o notă preliminară situația așezărilor zise „bulgărești“ din Ardeal și Banat, mai ales „Rușciori“, deci „Ruși Mici“, și Bungard; Bănă-țenii n'au importanță și nu deschid nicio problemă de proveniență, fiind coloniști târzii de-aî Mariei-Teresei. Cercetările lui Miklosich (*Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen*, 1896), Plö (în *Analele Academiei boeme* din 1888) și Miletic (în „Bulgarschi Prigled“ și „Sbornicul“ din Sofia) se cereau neapărat reluate, cu pregătire filologică și fără prejudecăți. Autorul pomenește, după Jireček, notițe despre cei de la Rușciori, Bungard și Cergău, ca „Ruteni“, în „Siebenbürgische Quartalschrift“ pe 1793 și în Eder.

Părerea lui Miklosic, în legătură cu vechea nomenclatură slavă în Ardeal, că ar fi „Șchei“ din secolul al VI-lea nu trebuia aruncată (pp. 2-3). S'a propus a-i considera ca bogomili fugari — dar cine i-ar fi izgonit din țara lor? Jireček vedea în ei coloniștii ai campaniilor în Bulgaria ale lui Ștefan al V-lea, rege al Ungariei, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea — dar când au mai făcut regii Ungariei, după războaiele lor, asemenea colonisări, și, în acest cas, care ar fi izvorul?

Pe d. Mușlea „istoria lor îl interesează destul de puțin“; pe noi, firește, foarte mult. Pentru lămurirea, basată pe realități, a lucrurilor, pot servi numele ce li se dau de Români, când ei își zic Șchei și zic: „șchiește“, „șcheiește“ limbii lor; „numai de tot rar am auzit: „bolgărește“, supt influența maghiara“ (p. 24). *De cel mai mare interes e că și azi, după însăși mărturisirea lui Milelici, Sașii îi numesc Ruteni sau Strbi* (vechitul nume al tuturor Slavilor de peste Dunăre): *el n'a putut fi luat de ei decît de la Romîni, ceia ce are o deosebită însemnătate și pentru*

¹ Ion Mușlea, *Șcheii de la Cergău și folclorul lor* (din „Dacoromania“, V), Cluj, 1928.

persistența Românilor în aceste locuri. La Rușciori echivalența Rușciori (adecă Ruși) - Sirbi e dată de Sași (p. 24, nota 2). Și d. Mușlea citează dintr'o lucrare geografică a Sașilor din 1840, pentru Bungard, „Reussdörfchen“, deci *Rușciori* și aceasta cu aceeași echivalență: „*saf sirbesc*“ (*ibid.*). Românii îi numesc Șchei (fem. Șchiaua) și Rușciori: a se apropia Reussmarkt pentru Miercurea și Ruși-de-Vede de la noi (dar se zice Ruși și Rusciuculu', Ruse în bulgărește: ceia ce înseamnă Șchei pentru năvălitorii unguri, dar se deschide chestia *Rușilor scandinavi*). Aceste nume trebuie puse în legătură cu toți Șcheii și toate Șcheiele de pe tot pământul de dincolo de munți și mai ales de dincoace, unde n'a putut fi nici colonizare prin *cuceritori*. Numele de Bulgari din izvoarele citate de Pič (și Amlacher), izvoare care sînt din secolul al XIV-lea, n'are importanță: pentru Unguri, aici ca și la Brașov și ca și în *Notariul Anonim al regelui Béla, Slav e egal cu Bulgar, din cauza raporturilor politice cu Imperiul Asăneștilor.*

Jireček constata o mare vechime a cărților de cîntări ale lor, care au *putut fi însă înnoite* „Chicioroambele“ cu care umblă prin noroiu și al căror nume a fost apropiat de cel în-
trebuințat la Șcheii Brașovului, nu zice nimic: picioroange se zice și în Moldova. Gugiu nu e o reconstruire de la gugiu-mană: în Moldova l-am auzit în copilăria mea ca termen curent. Cuvintele citate la paginile 5-6 nu-și au corespondentul exact în bulgărește. Trecerea la luteranism (după o fasă catolică, v. pp. 19-20) e un fenomen curios însă, care ar putea fi pus în legătură cu oarecare divergențe anterioare ale credinții lor răsăritene (v. trecerea la catolicism a bogomililor de la Filipopol). Ce spune însă cantorul despre Bogomil și alții, despre venirea lor ca militari păzitori de granițe erau amintirea spuselor lui Amlacher sau o confuzie rezultată din asemăluirea cu sate mai mult sau mai puțin vecine, care trăiesc așa.

De mare interes e și ce observă d. Mușlea la pagina 13, nota 1, despre cîntecul „bulgăresc“ de Crăciun al acestor *des-naționalizați bisericeste de Sași și lingvistic de Români*: „distanța dintre limba acestui cîntec și bulgăreasca de astăzi este, de sigur, considerabilă“; nu e vorba însă, cum credea — și-i plăcea să creadă — Milețici, de o viciare a unui text bulgăresc corect. Și Jireček observă „*rhaisme*“ și, dacă asigură că nota gene-

rală e „danubio-bulgărească“, aceasta nu înseamnă altceva decât că *populația, în principiile ei cele mai depărtate, era de aceeași ramură slavă*. De altfel Jirčák s'a îndreptat după texte publicate și *aranjate* (cf. p. 23) de interesați.

Niciunul din vechile nume bărbătești (Iuga, Baștea, Cotoș, etc.) nu ajută la rezolvarea problemei originilor (pp. 15-6). Linca (Ilinca), Marga, Ghița nu sînt mai lămîrioare.

Ca obiceiuri, sorcova, evident slavă, nu înțeleg de ce ar fi specific „bulgărească“ (pp. 17-8). Că se zice *surva* la unii Bulgari (dar în general: „suruvacnică“), nu e un argument. „Fecrecarea bouului“, purtat cu zurgălai și podoabe din curte în curte de Sinziene (24 Iunie), e de pus în legătură cu datinele de Anul Nou la Romîni de dincoace de munți (e serbătoarea cîmpului isprăvit, de o parte, a celui care începe, de alta). „Împănarea bouului“, cu totul originală, e în legătură cu un străvechiu ciclu al agriculturii, care trebuie să fie însă latin sau tracic (v. p. 21). „Butea“ de Crăciun, aflătoare și la Romîni de pe Tîrnave, nu e decît „buhaiul“ moldovenesc, care se face, cum se știe, dintr'o „bute“ prin care trece o coadă de cal unsă cu saciz. Textul colindelor e românesc și în fond (p. 22). Salutarea pe la case e însă „șcheiască“ (p. 23). Nunțile se fac Lunea (p. 25). Se citează și alte obiceiuri străvechi în memoriul unui „popă“ din Cergău („popă“ nu e numai decît „șcheism“) la 1647 (pp. 27-8): avem a face cu arhaice practice slave. Superstițiile nu sînt instructive (p. 28 și urm.). Așa și cu cîntecele despre care se spune, frumos, că se fac „din gînd, după inima omului“. Ceva despre poveste ar trimete la același patrimoniu străbun (v. p. 31). Nu sînt fără de rost instituțiile vechi, amintite în cîntecul de la paginile 38-9: *Judele și Voevodul*, după datina românească. Judele poartă „chivară cernită“, „peană poleită“ și „cîrjă zugrăvită“ (*ibid.*). Remarcabil și cîntecul de secerat al fetelor:

Hai, văruță, hai,
 Hai să secerăm
 Și să nu legăm:
 Feciori să chemăm,
 Feciori de la boi,
 Ciobani de la oi (p. 41)

și, spre casă:

Domnule stăpîne,
Gată masa bine
Cu vin și cu pîine,
Că cununa-ți vine,
Lată 'ncornorată,
De fete gătată,
De feciori udată.

Ar fi de făcut cercetări filologice adîncite, dar și altele asupra tipului antropologic — cu toate amestecurile —, nu mai puțin asupra muzicii populare, despre care se spune că ar fi cu totul deosebită de a noastră.

Oricum, *Șcheii-Rușciori de pe tot pămîntul românesc înseamnă cu totul altceva și cu mult mai mult decît o insuliță de colonizare bulgărească, ci un strat de străveche existență de Slavi pe pămîntul românesc și tot odată un mijloc, nefiut în samă pînă acum, de a relua chestia, așa de mult timp discutată, a originii terminului de „Ruși“ pentru o parte însemnată dintre Slavii răsăriteni*¹.

N. Iorga.

Două cîntece despre revoluția de la 1821

În „Neugriechische Volkslieder, gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel, übersetzt und mit des französischen Herausgebers und eigenen Erläuterungen versehen von Wilhelm Müller“, II, Leipzig, 1825, p. 188, se dau aceste cîntece despre peirea în 1821 la Secu a căpitanului Iordachi din Vlaholivadi, martir al unei cauze străine :

¹ Textele de la sfîrșit au interes pentru folclorul românesc. „Dăhănește“ de la pagina 31 e „suflă“, în legătură cu „duhu“ din versul precedent. Foarte frumos fragmentul despre cetatea turcească asediată de „Sprincii“-Frînci și pe care Linca, „fata dalbă“, ar da-o, numai pentru

Cel voinic de-aseară
Car' sta 'n poartă răzâmat,
C'un păr galben râtezat,
Cu paloșu 'nferecat (p. 38).

Cinci Pași se porniră din Brăila.
 Oaste duc destulă, pe jos și călare,
 Duc și douăsprezece tunuri și fără număr ghiulele.
 Vine și Ciapanoglu cel din București.
 Are oștire vitează, numai leniceri.
 În dinți au spadele și puștile în mină.
 lordachi-atunci vorbi din mănăstire:
 „Unde sînteți, o palicari ai miei, levenții și vitejii?
 Iute'ncingeți spada și puștile le luați,
 Luați locul cu sila, suiți pe metereze,
 Căci Turcii ne'mpresoară și vreau să ne mănince“.
 Fără de pine, apă trei zile și trei nopți
 Greu dau 'napoi pe dușman jos către Cobulachi (Κομπούλακι),
 Teste de Turci tăiară și până la trei mii.
 Și zise-atunci Farmachi de sus din mănăstire:
 „Lăsați cu toții pușca și sabia o scoateți
 Și vă suiți de-asupra, să luați locu Ailiă“ (Αηλιάν).
 Se bucurară Turcii și vin spre mănăstire.
 Și-atunci, tot viu, Farmachi zise așa din Secu:
 „Unde ești tu, lordachi, o frate, căpitanе?
 Turci mulți ne împresoară și vreau să ne mănince:
 Ca grindina din tunuri, ca ploaia dau din puști“.
 Atunci peri lordachi și nu l-au mai văzut.

Iar, la paginile 190-1:

Amară primăvara și vara a fost neagră,
 Veni și toamn' amară, o vreme otrăvită.
 S'au sfătuit atuncea lordachi și Farmachi.
 „lordachi, hai la fugă, să mergem la Muscali.
 — Frumos vorbiși, Farmachi al meu, și-o potrivești.
 Dar este 'mpiedecare: ne-o ride lumea toată,
 Mai bine să ne ducem la mănăstirea asta:
 Poate-o veni Muscalul și ne va ajuta“.
 Și se-auzi din Secul, din lagăr, cum vorbeau.
 „Vin norii negri grămadă și se'negrește'n munte.
 Vre-un ajutor ni vine? Tovarăși poate sînt?
 — Nu e nici ajutorul și nu sînt nici tovarăși
 Turcimea ne'mpresoară cu cinsprezece mii“.
 Și, cum fură la Secu, au și luat ei locul.
 Au pus destule tunuri în jur de mănăstire:
 Bat cinci în coaste, alte cinci bat în poarta ei,
 Și altele mai grele bat de pe înălțime.
 Căzură Turci o mie la vechea mănăstire (παλαιοκλήσι),
 O mie alți căzură în josul zidului.
 Atunci plecă Turcimea jos către Cobulachi.
 Un singur Pașă doară privia și peste Secu,
 Și scoase strigăt mare: Ahmede, Mohammede,

Luați cu sila locul, încunjuțați zidirea.
 Cîți Turci erau acolo și cîți din Ieniceri
 Împresurară locul și 'nchiseră tot Secul.
 Se amări Farmachi și suspină din greu,
 Vorbii la palicarii lui drept din mănăstire :
 „Unde sînteți, vitejii leventji și palicari ?
 Ci luați galbeni, scurteica de fir luați-o iar,
 Și luați-mi și argintul, să fiu și mai ușor,
 Dar sabia v'o scoateți și rupeți teaca ei,
 Și iurușul să-l facem ca Turcii să-i gonim.
 — Ni-s săbiile negre și puștile amare,
 Sint Turcii fără număr de munții se'negresc“.
 Dar nu sîrși cuvîntul și nu și-a spus năcazul
 Și a fost prins acolo viu, el, Iani Farmachi.
 „Ori nu ți am spus odată : odată, trei, cinci ori
 Să nu stai în Vlahia și'n Secu să nu stai ?
 — Dar cum putuîu să aflu, săracul, cum să cred
 Că pot creștinii consuli vre-odată să ne vîndă ?
 Voi, păsări ce ușoare prin aier vă purtați,
 Dați veste la creștinii toți, și în Franca,
 Și spuneți și soției mele că m'a prins moartea“.

Notele spun că lordachii luptase și în Serbia între 1806 și 1812 (p. 219). La Secu l-ar fi vîndut episcopul de Roman, spunîndu-i că Turcii vreau să prade noaptea Secul, atrăgîndu-l acolo. L-ar fi atacat Turcii și pe drum (p. 220) !

N. Iorga

Toponimie și Istorie.

D. profesor Nicolae Drăganu, de la Universitatea din Cluj, publică, în editura *Institutului de istorie națională*, o interesantă lucrare, cu titlul de „Toponimie și Istorie“, în care explică originea numirilor de localități din Valea Rodnei. Este o bogată complectare a articolului publicat, în 1924, cu subtitlul: „Vechiul castru de la Rodna și toponimia Văii Someșului-de-sus“, în „Anuarul Institutului de istorie națională din Cluj“, II, pp. 246-249.

Am făcut, în „Revista Istorică“, observații cu privire la una dintre acele explicații etimologice ale d-lui Drăganu din articolul menționat. La acestea d-sa răspunde cu un caracter polemic.

Voi arăta, în câteva cuvinte, unde e nedrept cu mine.

În broșura „Articole și Documente“, tipărită în 1922, unde

adunasem tot ce bruma am fost scris până atunci, am reprodus și articolul „Contribuții la istoria Românilor din Valea Rodnei“, fără nicio schimbare, așa cum a fost publicat în „Transilvania“, pe 1915. D. Drăganu polemizează cu această reproducere, ca și cum ea ar fi o lucrare nouă. De aceea afirmă că „Toponimie și Istorie“ și cartea d-lui Onișor ar fi apărut înaintea articolului meu. Acest articol, reprodus în „Articole și Documente“, e pus la contribuție de câte ori autorul vrea să arăte cât de puțin sint chemat să fac incursiuni în filologie și cât de șubrede sint etimologiile numirilor de localități date de mine acolo.

Dar d-sa își aduce, de sigur, aminte că, cu cinsprezece ani înainte, liceul grăniceresc din Năsăud se pregătea să-și serbeze aniversara semicentenară. Profesorii (între cari d. Drăganu și subsemnatul), la îndemnul inimosului Român Iuliu Moșil, am luat hotărârea să publicăm un volum jubilar. Pentru aceasta am scris articolul cu pricina, prima mea încercare literară, pe care însă nu îndrăzniam să o scot la lumină înainte de ce ar revisui-o cineva mai tare în materie. A făcut-o d. Drăganu, un coleg excelent. I-am cerut sfaturi în materie de filologie și cu privire la stil. Volumul comemorativ n'a mai apărut, și, atunci, după o lungă hesitare, l-am trimis „Transilvaniei“. În 1922, avînd să mă presînt la doctorat, l-am reprodus în „Articole și Documente“.

Aitcum stă lucrul cu părerile mele mai recente, care firește pot fi și ele eronate. Păcat e numai cînd omul persistă în greșală din amor-propriu, ori alte motive străine științii.

Dar d. Drăganu îmi mai face o nedreptate.

Am publicat, în „Revista istorică“ (anul 1925) un document foarte important privitor la Românii din Valea Rodnei.

D-sa nu recunoaște că l-am descoperit eu, fiindcă, înainte de mine, se face *mențiune* despre el în două vechi publicații ungurești.

Adecă nu eu l-am descoperit pe sama istoriografiei românești?

Nu se găsea acel document, *inedit*, în arhivele Museului Ardelean, de cîteva decenii, fără ca nimeni dintre istoricii noștri, și în special ai Văii Rodnei, să fi bănuț existența lui, de și Universitatea românească exista de cinci ani?

Istoria lui Mircea-țel-Bătrîn și a pretendentului Vlad era cu desăvîrșire *fals* cunoscută înainte de ce d. Iorga ar fi dat peste

niște importante documente într'o veche publicație ungurească (Biografia lui Stibor).

Cine ar putea să nu-i recunoască, între altele nenumărate, și meritul de-a fi lămurit, prin această descoperire, o problemă atît de întunecoasă?

Dar, de oare ce mi se aduce jîgnitoarea imputare că, voind să fac pe *descoperitorul*, intenționat n'am amintit *Extrasul* lui L. Szabó, care „descoperise“ documentul înainte de mine, voi da cîteva lămuriri, pentru publicul neprevenit.

Publicația lui Ludovic Szabó, care dă regestele tuturor actelor mai vechi aflătoare în Arhivele Museului Ardelean, a apărut în 1880. Întreb: oare documentul de la 1450 n'a rămas și după 1889 tot așa de necunoscut ca și înainte, pe sama istoricilor noștri și a celor sași, cari s'au ocupat, în special, cu istoria Văii Rodnei, până ce l-am publicat eu „în parte“. Evident că da. De și s'ar părea paradoxal, tocmai regestele lui Szabó erau să mă împiedece de-a scoate documentul la iveală. Nu va fi fără interes să expun istoria aflării lui, căci aceia aruncă lumină asupra multiplelor dificultăți pe care le întîmpină cercetătorii arhivelor.

Răsfoind colecția „Történelmi Tár“, am dat peste „Extrasul“ lui L. Szabó (căci acolo a fost publicat mai întăiu), unde am cetit despre documentul în chestiune. Nu i-am dat importanță din simplul motiv că la Hurmuzaki se află publicată aceeași donație, la 1440, în care sînt înșirate tot aceleași sate din Valea Rodnei¹. Judecînd după regist, credeam că, în actul de la 1450, nu se va fi aflînd nimic nou ce să nu se cuprindă în cel publicat la Hurmuzaki.

Probabil așa vor fi gîndit și istoricii cari vor mai fi cetit pe L. Szabó. Mie însă mi-a venit norocul în ajutor chiar prin d. Drăganu.

D-sa își întemeiase etimologia *Telciu Csehtelki* pe faptul că în actul de la 1440 acest sat e numit *Chech* (cetit de d. Drăganu: *Cseh*). Într'o scrisoare particulară am îndrăznit să oblectez că acest punct de plecare e greșit, fiindcă *Chech* la Hurmuzaki trebuie să fie o transcriere eronată. Dar atunci mi-a venit în minte registul lui L. Szabó și mi-am zis: Dacă eu am

¹ Actul din 1450 e: „litterae introductoriae“ ale donațiunii din 1440.

dreptate, atunci în actul de la 1450 nu se va fi repetat greșeala cu *Czech*. Funcția mea în Dej nu mi-a dat răgaz să cercetez imediat. Cu un prilej, când căutam în arhivele Museului Ardelean documente inedite pentru lucrările mele „Războaiele lui Radu Șerban“ și „Relațiile dintre Moldova și Ardeal“, am luat și actul de la 1450. N'a fost mică bucuria mea, nu fiindcă avea *Thelch*, în loc de *Csech*, ci fiindcă el conține date extrem de importante privitoare la trecutul Românilor din Valea Rodnei.

Și așa d. Drăganu, mai mult decît L. Szabó, m'a ajutat să *afiu* (nu îndrăznesc să scriu: *descopăr*) acest document, cel mai important privitor la istoria medievală a Românilor someșeni.

Dacă am stăruit ceva mai mult decît cerea importanța controversei, a fost și pentru motivul că părerea d-lui Drăganu ar putea să descurajeze pe cercetătorii mai tineri. Astfel de apreciere e nedreaptă, căci nu iea în samă truda și jertfele cu care se adună documentele menite să împrăștie întunerecul ce acopere multe fapte importante ale trecutului.

Recunosc că aici vorbesc *pro domo*. Altfel ar însemna să neg eu însumi rezultatul străduințelor mele de șapte ani, de cînd mă indeletnicesc cu cercetarea trecutului. Ungurii au tipărit, în publicații mai vechi, nenumărate documente, care au legătură și cu istoria noastră. Multe au fost adunate și astfel făcute accesibile cercetătorilor, în Hurmuzaki (N. Densusianu). Această operă a fost continuată și complectată de A. Veress, în ale sale „Fontes“, care însă nu merg decît până la întâia jumătate a veacului al XVI-lea.

Eu am reluat firul și, în articole răsfirate prin *Revista Istorică*, în *Anexa* de la *Războaiele lui Radu Șerban* și în *Relațiile dintre Moldova și Ardeal*, am continuat, cu multe jertfe, munca acestor înaintași.

Sînt, între documentele publicate, și multe inedite. Le aflasem în arhivele Museului Ardelean și în arhiva orașului Dej, care, ambele, au cataloagele tipărite ale actelor: după logica d-lui Drăganu, făceam mai bine dacă le lăsam acolo; căci ele, fiind menționate în cataloage ungurești tipărite, și așa nu erau *necunoscut*!

Eram dator cu aceste deslușiri și față de elevii miei (de la Liceu și Universitate), căora li dau mereu îndemnul să cerceteze, mai ales aceia cari știu ungurește, prin publicațiile vechi și

prin arhive, căci, după informațiile pe care le am, mai e mult de făcut pe acest teren. Dar noi, cei mai bătrâni, să li lăsăm singura răsplată ce o are muncitorul în ogorul științei, conștiința meritului de a fi făcut ceva.

Ori în arhivele orășenești din Ardeal nu mai este nimic de *descoperit*, în istoriografie? În legătură cu cele de mai sus, nu pot să nu amintesc și un cas din literatura universală. În Biblioteca Națională din Paris se afla un manuscris, al cărui conținut era defectuos redat în Catalogul¹ care a trecut prin *multe, multe* mâini. A trebuit să vină Polonul Górka în 1916 și, prin ce noroc!, să *descopere* că acel manuscris conține o foarte importantă descriere a Europei orientale, de la 1308 (e vorba acolo și despre Români).

V. Motogna.

Medaliile francmasonilor din Moldova în secolul al XVIII-lea

Într-o recentă comunicație la Academia Română d. N. Iorga a arătat cum între 1770 și 1780 s'au petrecut în boierimea moldoveană oarecare agitații supt influența francmasonilor².

Două medalii bătute de francmasonii din Moldova în această epocă ni dau lămuriri prețioase asupra scopurilor și ideilor patriotice ale francmasonilor moldoveni. Cele două medalii se păstrau pe la anul 1840 într-o colecție particulară rusească și un oare care Carcunov le-a presintat cu o descriere comisiei arheologice rusești din Moscova la 29 Octombrie 1840.

Descrierea, incompletă, nu ni spune din ce metal erau bătute medalțiile. Este următoarea :

Prima medalie : fața represintă pe Minerva și Marte, în primul plan o piramidă cu insignele masonice. Marte ține în dreapta un echer și un cerc, în stînga o cunună. Minerva scrie pe piramidă : „*Jassi D. 29 Apr. 1772*“. Legenda : „*L'alto non temo e l'umile non sdegno*“.

Pe verso : „*Si scolpi presente medaglia in memoria della*

¹ *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae regiae parisiensis.*

² N. Iorga, *Francmasoni și conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea*, *Analele Academiei Romîne, secția istorică*, ser. III, t. VIII, 1928.

nuova loggia militare di Marte stabilita dai Francmassoni nella città di Iassi il XXIX Aprile l'anno MDCCLXXII".

A doua medalie. Fața. Minerva, încunjurată de nori, ține în mîna stîngă un șarpe încolăcit. Jos, o grămadă de pietre cu semnul masonic. Verso: *Moldav. calculum album adjecerunt maiores*. (Ceia ce înseamnă: străbunii au proorocit Moldovei zile fericite sau noroc)¹.

Legendele acestor medalii desvăluiesc primele mișcări de idci naționale și democratice în Moldova. E drept că data de 1772 corespunde cu o epocă în care această țară era ocupată de armatele rusești. Pe de altă parte numele de „loggia militară de Marte” arată că din ea făceau parte de sigur ofițeri ai armatei de ocupație. Așa dar influența francmasoneriei a fost adusă în Moldova din Rusia. Totuși e caracteristic faptul că legendele sînt scrise în italianește.

Dar ceia ce este mai important e tendința patriotică moldovenească a acestei loje francmasonice. Legenda celei de a doua medalii vorbește de: soarta mai bună, „calculum album” pregătită Moldovei de străbuni, iar legenda celei d'intîiu: „Nu mă tem de cel puternic, nu desprețuiesc pe cel umil” arată un ideal de revoluție democratică. E evident deci că n'avem a face cu o lojă alcătuită numai din ofițeri ruși, ci alături de ei erau bunii Moldoveni, căci loja era formată pentru ei, pentru viitorul țării lor. Soarta cea bună a Moldovei nu era de sigur pentru ei alipirea de Rusia, căci pentru așa ceva n'ar fi trebuit o societate secretă și mai ales n'ar fi fost văzută în cadrul unei revoluții democratice.

Avem deci dreptul să bănuim că sîntem în fața unei prime mișcări naționale și democratice moldovenești premergătoare celei din veacul al XIX lea².

P. P. Panaitescu

¹ Протоколы заседаний археографической комиссии („Protocoloalele ședințelor comisiei arheologice”), I 1885, (ședințele din 1835-1840), pp. 617-618.

² D. C. C. Moisil îmi arată că măcar una din aceste medalii se afla în colecțiile numismatice ale Academiei Romîne. Din nefericire a fost transportată în Rusia în 1916 împreună cu alte obiecte istorice, înainte de a fi fost descrisă sau fotografiată.

Un martor rus al etnografiei românești a malurilor Nistrului în anul 1799

Consilierul de Colegiu rus Paul Sumarocov întreprinse în anul 1799 o călătorie în Crimeea și Basarabia, lăsând însemnări de drum, publicate mai întâiu în limba rusească, iar mai pe urmă traduse, într'o formă prescurtată, în limba germană (ed. Lipsca 1802). Din traducerea suedesă a cărții, apărută la Stockholm la 1805, extragem următoarele:

La sfârșitul lunii Iulie 1799, pleacă din Odesa prin Ovidiopol, oraș sarăcăcios de vre-o optzeci de case, cu o mică cetate de lemn și o carantină. „Locuitorii sînt mai toți Moldoveni și Greci, numai puțini Ruși. Toți sînt negustori de sare, marfă adusă de la Akkerman și pe care-o vînd cu cîștig cumpărătorilor cari vin din Podolia“.

Prin Maiac (*Majaki*) merge la Tiraspol, „zidit pe locul unde era mai înainte *localitatea românească „Sukleja“*. Tiraspol avea 350 de case, locuitorii fiind Maloruși, *Moldoveni, Munteni, Evrei și Țigani*.

De aici trece la Tighinea. Descrie cetatea. Locuitorii de aici par a fi fost în majoritate Turci.

Trece prin *localitatea moldovenească Mălăești*, unde observă, între altele, „obiceiul ciudat al femeilor romînce de-a umbla torcînd“.

Mai cutreieră *satele românești Bytyry (?), Taschlyk (Tașlic) și Pugatschoun (Puhoceni)*, orașelul Grigoriopol, locuit de Armeni, veniți din Căușani, Bender, Ismail, Chilia și Akkerman.

La *Dubăsari* observă că locuitorii sînt *Moldoveni, Greci, Bulgari, Evrei și cîțiva Ruși*.

Descrie toată această regiune, de-a lungul Nistrului, ca una din cele mai fertile ce le văzuse vre-odată. „Iarba crește atît de înaltă, încît nici nu se văd turmele de vite. Aierul este curat și privescîndu-se minunată. Zarzavaturi și fructe, păsări și pești de tot felul sînt bogăția acestor ținuturi îmbielșugate. Nimic nu lipsește, decît locuitori cari să se poată bucura de aceste minunate daruri ale Naturii“.

Avem deci aici o mărturie rusească, de acum o sută treizeci de ani, că pe ambele maluri ale Nistrului populația era, în

mare majoritate românească, — despre locuitori ruși, aproape nu pomeneste. Colonizarea acestor regiuni nu era încă începută în anul 1799.

Constantin I. Karadja.

O calfă de croitor prin țara noastră în 1817

Trecind recent prin Copenhaga, am găsit la un anticar ediția danesă a unei cărți care trebuie să fie rară în cele două ediții originale germane, de oare ce nu-mi sînt cunoscute. Este vorba de călătoria lui I. F. I. Borsum, purtînd titlul: *Reise til Constantinopel, Palaestina og Aegypten eller aabenbart bevis paa, hvor naadigen Gud tager sig av Den, der slader sin Lid til Ham. Efterarbeidet af David Traugott Kopf. Paa Dansk, efter den anden Originalutgave af T. Ph. Hansen, Kjöbenhavn 1828*, 8-o 288 pp. („Călătorie la Constantinopol, Palestina și Egipt, sau dovada evidentă că milostivul Dumnezeu ocrotește pe cel ce crede în el. Corectat de David Traugott Kopf. Traducere în limba danesă de T. Ph. Hansen după a doua ediție originală“).

Cu toate că stilul sentimental-religios, cu repetatele citații biblice, face lectura cărții cam lungă și plicticoasă, cred că Borsum merită o mențiune, de oare ce adaugă încă un nume la lista călătorilor străini cari au lăsat însemnări despre țara noastră.

Negăsind de lucru la Lemberg, calfa noastră din Felderbergen, lângă Hildesheim, hotărî să pornească la Iași, unde condițiile ar fi mai prielnice, după cum auzise. Fiind sărac, călătoria pe jos, d'împreună cu un alt Neamț, anume Meyer. Sosiră la Cernăuți în 27 August 1817. Granița din spre Moldova se afla în mijlocul unui pod, închis cu o barieră la fiecare capăt. Vameșul român cercetă traistele călătorilor, și văzînd cîteva cămăși pe placul său, vru să le oprească, iar la refuzul lor, li puse să plătească o rublă de cap, drept taxă de intrare.

De la graniță, drumul trecea printr'un aluniș, unde se întîlniră cu niște boieri păziți de trei Arnăuți, frumos îmbrăcați și înarmați până în dinți. Bieții noștri Nemți cunoscură frica — deșertă însă — căci nu li se întîmplă nimic neplăcut. Ceva mai departe, întîmpinară un negustor polon, venind de la Iași cu mărfuri multe. De la el primiră lămuriri asupra valorii banului și a drumului de urmat. La prînz ajunseră în micul sat Herța.

În fața fiecărei case erau Țigani, iar pe maidane o mulțime de oameni fioroși, cu cuțite lungi, făcînd mare gălăgie, și frlca croitorului fu nespūsă. La cîrciuma evreiască, obținură pîne și vin pentru șase parale. După amiază, își urmară drumul, chemînd pe Domnul într'ajutor. Trecură printr'un codru de stejari, unde se întîlniră cu un Evreu, negnstor de lulele, de care avea o căruță plină. Aici groaza îi găsi iarăși supt forma unor țerani moldoveni, înarmați cu cuțite uriașe, foarte omenoși însă: „pe cit de mare fusese groaza noastră, pe atît de fierbinți se ridicară mulțămirile noastre către Dumnezeu, cînd văzurăm pe acești oameni salutîndu-ne frumos și urîndu-ni drum bun“. Cîntînd psalmi, ei ieșiră seara din codru și văzură turme mari de oi, păzite de Țigani. Obosiți și flămînzi, ajunseră la o crișmă, unde li se dădu lapte cu mămăligă, „un fel de aluat ce se poate mînce la nevoie“. Birtașul, iarăși evreu. De pat avură o bancă acoperită cu o rogojină. A doua zi trecură pe lîngă lanuri mari de popușoiu. Prînziră la Dorohoiu; părăsînd această localitate, se găsiră așijderea în pericol de moarte, în mijlocul unui codru des, fiind urmăriți de niște țerani moldoveni înarmați, și scăpînd numai cu fuga. Cînd primejdia mai era încă asupra lor, se întîlniră însă, cu ajutorul iarăși al lui Dumnezeu, cu un boier mare, însoțit de mulți Arnăuți, la văzul cărora următorii lor se făcură nevăzuți. Erau istoviți de oboseală cînd ajunseră în sfîrșit la capătul codrului, și Meyer căzu chiar pe marginea drumului, pe jumătate mort.

La Botoșani, trecură însă prin fața unei case prin a cării ușă deschisă auziră, spre marea lor bucurie, dulcele graiu nemțesc. Fură bine primiți și îndreptați la un croitor neamț, unde primiră casă și masă. Aici stătură o vreme, ajutînd la lucru și povestindu-și întîmplările. Gazda lor era Posnanian, iar nevasta lui, Unguroaică. Erau stabiliți mai de mult în oraș și câștigau parale bune. La Botoșani, călătorii își mincară cei d'întăiu pepeni verzi și asistară la un concert, acesta într'o cafenea moldovenească. Musicanții erau lăutari țigani „musica lor fiind însă destul de plăcută“. Musafirii, așezați împrejurul camerei, pe bănci acoperite cu rogojini și piei, fumau tutun și beau cafea, iar la urmă se făcu o colectă în favoarea lăutarilor. Pe piață, asistară la o ceremonie groaznică: pedepsirea unui Moldovean: bătaie la tălpi și frecare cu sare.

Croitorul localnic vroi să-i mai reție în oraș. Afiind însă că, luînd de lucru, vor fi siliți să se angajeze pe un an pentru 100 piaștri, ei părăsiră orașul. Împrejurimile Botoșanilor, foarte frumoase : vii imbielsugate și cîmpii roditoare, întretăiate cu lunci și pășuni. Cu treizeci de parale se puteau cumpăra pepeni uriași, și toate fructele erau nespuse de ieftene.

În sfîrșit, ajunge la Iași, oraș, spune croitorul nostru, de 20 de mii locuitori sau 200 de case. Remarcă străzile podite și sărăcia unor case, printre palatele boierilor și a negustorilor. Află un birt nemțesc, unde primește gazdă bună și ieftenă. În oraș, notează, în afară de palatul domnesc, ce e ale consulatelor străine, multe biserici și ateliere de fierărie și rotărie, precum și marele număr de cafenele cu lăutari.

Zărește pe Domn (Alexandru Callimachi) la primblare, încunjurat cu o ceată de Arnăuți, frumos îmbrăcați. Negăsind încă de lucru în oraș, pleacă iarăși în ziua de 5 Septembrie. Se întilnește cu turme mari de oi în drum spre Constantinopol, parte a darului datorit Sultanului. În apropierea Bîrladului, află o colonie de Nemți din Württemberg, veniți de un an și pe cale de a se așeza de-a binelea. Trăiau bine și mulțămiiți, regretau însă lipsa unei biserici protestante. Cu lacrimi în ochi, o femeie îi povestea că rugase pe un preot grec să-i boteze copilul și că el refuseră, zicînd că tot degeaba era, de oare ce după botez copilul va suga laptele mamei sale eretice. Acești Nemți fuseseră primiți în condițiuni extrem de favorabile. Li se alocaseră terenuri bune pe opt ani, fără plată, iar numai după al noulea an vor trebui să plătească și ei cîștiul.

La Bîrlad, sînt oprîți la bariera orașului, unde un drapel alb arată că intrarea în oraș se făcea printr'o carantină, ivindu-se casuri de ciumă în Nordul Moldovei. Cînd dovediră însă că nu aveau cu ce plăti carantina, li se dete drumul. La Sud de Bîrlad, păduri întinse. La Galați, străinul găsește de lucru pentru cîtiva vreme la un croitor evreu. Plată bună, dar gazdă proastă. Mă-nîncă numai picioare de vacă fierte, carne putredă și pătlăgele vinete, acestea fiind și ele foarte ieftene. Traficul mult mai întens la Galați decît la Iași. Mai toate casele, de lemn și străzile, ca și la Iași, podite. Evrei mulți, toți meseriași, Romîni rezervîndu-și în mod exclusiv negustoria (!) Corăbii multe, aducînd orez, smochine și lămîi și luînd în schimb cereale, carne

afumată, brânză, unt, său, ceară și miere. După opt zile, sosi o corabie cu casuri de ciumă: o carantină fu imediat organizată la marginea orașului. Consistă numai din bordeie, unde se trimețeau nu numai cei bolnavi, dar și locuitorii caselor contaminate. Tovarășul de drum al croitorului se îmbolnăvește și el, dar, din fericire, numai de friguri. După o ceașcă de cafea cu lămâie, este vindecat.

Vorbind despre Moldova, spune că are 550.000 de locuitori, Moldoveni, Munteni, Greci, Țigani, Arnăuți, Evrei și Turci. Casele moldovenești sînt foarte primitive, acoperite cu stuf, și, în loc de geamuri, hîrtie unsă cu untdelemn. Vatra în mijlocul casei. Erau Arnăuți mulți în țară, unii slugi boierești și domnești, alții tâlhari la drumul mare.

Buna orînduire a poștei îl miră și pe el. La Galați erau 80 până la 100 de cai, în totdeauna gata de plecare. Personalul consista dintr'un căpitan, un logofăt sau secretar, un ceauș și un tatar. Toți foarte serviabili pentru un bacșiș redus.

În ziua de 6 Octombrie, pleacă spre Constantinopol, pe o corabie încărcată cu cereale. Căpitanul turc, iar tot echipagiul grec. Trecînd pe la Brăila, află că acest oraș are 10.000 de locuitori. La Sulina, gurile Dunării închise de nisipuri. 42 de corăbii așteptau o furtună care să li deschidă calea.

Peste mai multe zile grele de așteptare, reușesc să treacă, și autorul nostru sosește la Cons'tantinopol, iar de acolo se duce în Palestina.

În 1821 se întoarce iarăși la Constantinopol, unde, în ziua de 11 Martie, sosesc trei curieri din Iași și București, vestind izbucnirea zăverei. Află că beizadeaua Gheorghe Caragea, urmărit de Turci, a fugit din Terapia și că trupele destinate înăbușirii zăverei în Principate se dedau la excese la Pera, la Galata și la Buiucderè. Toate corăbiile care plecau din port erau cercetate pentru a prinde pe fugarii greci, iar aceștia plăteau căpitanului cîte 4-20.000 piaștri pentru a fi ascunși pe vas. Pe toate străzile orașului, numai capete și leșuri se vedeau.

După cîtva timp, zavera mai potolindu-se, croitorul pleacă spre țara sa, trecînd prin Galați în ziua de 7 Novembre. Acolo nu mai află decît ruine, tot orașul fiind mistuit de foc. Trece iarăși prin Iași, nedîndu-se însă niciun alt amănunt.

Constantin I. Karadja.

Un diplomat danes la curtea lui Grigore Ghica-Vodă (1824).

În primăvara anului 1824 fu numit un nou consilier de Legație, Clausewitz, pe lângă Legațiunea danesă din Constantinopol, condusă de baronul Hübsch. Jurnalul său de drum a rămas, până azi, aproape necunoscut, fiind publicat, fără nume de autor și numai în limba danesă, în revista lui Christian Molbeck, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Kunst*, vol. II, Copenhaga 1828, din care am reușit acum să-mi procur un exemplar chiar în capitala danesă.

În 30 Aprilie 1824, Clausewitz sosește la Sibiu, oraș de 15.000 de locuitori, cu o garnisoană puternică. Visitează pe bătrînul comandant al pieței, baronul Schusteck. În oraș, se mai aflau cîțiva dintre numeroșii boieri greci, refugiați de pe vremea Eteriei. Aceștia trăiau din vînzarea argintăriei și a giuvaericalelor lor. În monetărie se topise pentru două milioane de guldeni monete de argint, din argintăria adusă de acești boieri.

Drumurile foarte bune pretutindeni în Ardeal. Călătorul pornește iarăși în ziua de 1 Maiu prin valea Oitului. La carantina din Ciîneni se aflau vreo 40-50 de călători, cari așteptau să treacă granița Ardealului, venind din Muntenia. Erau opriți la carantină cîte 10-21 zile.

Drumul prin Turnu-Roșu, foarte prost. La Ciîneni, caii de poștă pentru București se plăteau cîte zece ducăți. Podurile peste Olt nu consistau decît din niște bîrne. Înoptează la Pripor, o stație de poștă cu cîteva bordeie de lut. La 2 Maiu, pornește mai departe. Trăsura trebuie trasă cu boii, drumul fiind prea rău pentru cai. La Sălătruc, trăsura se strică, iar fierarul țigan o repară. Fierarii, spune călătorul, nu pot cîștiga mult în acele părți, uneltele de fier fiind aproape necunoscute țeranilor munteni, și chiar căruțele lor sînt fabricate în întregime din lemn, fără a avea măcar un cuiu de fier. Cu astfel de căruțe, se călătoria într'o goană nebună, caii de poștă aflîndu-se în mare număr la dispoziția călătorilor. Clausewitz sosește seara la Curtea-de-Argeș, pornind a doua zi des de dimineața. Pe valea Argeșului, observă cîmpii întinse de porumb, iar drumul se îndreaptă. Se schimbă caii la Mănicești și la Pitești, unde sînt dughene multe. Călătorul fu bine primit și poftit la masă

de șeful poștei, Steriopulo, un Grec, vorbind bine germana și italiană. Acesta avea o casă frumoasă, bine mobilată și posedea, între altele, un fotoliu englesesc, îmbrăcat cu piele roșie. Grecul era frumos îmbrăcat, după moda orientală, cu ișlic roșu, brodat cu fir, și papuci de piele de aceeași culoare. Tot acolo mai observă și grajdul pentru caii poștei, 80 la număr, bine zidit și întreținut. Pe lângă casă o grădină cu zarzavaturi. Așezare gospodărească, ce face impresie călătorului, după pustiurile frumoase, dar inculte, pe care le străbătuse în drum.

Trecînd prin Cărcinov, șoseaua devine iarăși foarte rea. În ziua de 4 Maiu sosește la București. Clausewitz trage la un han curat ținut. Se duce la Curtea lui Grigore Ghica, fiind în ziua aceea recepție mare, cu ocazia serbării zilei onomastice a unui fiu al Domnului. Palatul urit și neîncăpător, după arderea vechii Curți, la începutul Domniei lui Ioan Caragea. În curtea palatului, mulți Arnăuți în haine orientale. Străinii sînt conduși prin mai multe saloane, pline de curteni, bine îmbrăcați, și admiși în camera de audiență a Domnului. Vodă Ghica primește așezat pe sofa cu picioarele încrucișate, avînd în jurul lui pe boierii Divanului și demnitarii țerii, toți fără arme, de oare ce Turcii confiscaseră toate armele după Eterie. Nu se vedea măcar o sabie la Curtea domnească.

Erau și cocoane de față, în toaletă de bal, măcar că era zece dimineața. Toți boierii și soțiile lor aveau obiceiul de-a săruta mîna Domnului, căci astfel cerea ceremonialul Curții. Numai consulii și alți străini de marcă erau scutiți de acest semn de deferență.

Vodă Ghica primi pe străini cu multă amabilitate, îi pofti pe italienesețe să șadă și dădu ordine să li se aducă dulceturi, cafele și lulele. Danesului îi pare cam ciudat să fumeze în fața unui principe încunjurat de atîtea cocoane elegante. Dintre acestea Domnița Pulcheria¹, sora lui Ghica-Vodă, îi păru cea mai frumoasă și inteligentă, vorbind foarte bine franțuzește. Tinerii frați ai Domnului² erau și ei chipeși și foarte bine crescuți, cu maniere europene.

¹ Filitti, *Arh. Cantacuzino*, nu menționează nicio soră a lui Grigore Ghica cu nume de Pulcheria. E vorba de dînsa în Hurmuzaki, X.

² Este probabil vorba de Alexandru, Domn în 1834-42, de Marele Ban Mihai și Marele Spătar Costachi.

Seara, străinii fură poftiți la un bal, pe care Domnul îl dădea într'o casă boierească, închiriată într'acest scop. Sala de ba', foarte încăpătoare, ceva joasă însă din tavan. Mai erau încă patru saloane bine mobilate cu sofale și scaune. Aici se aflau multe cocoane frumoase, elegante și bine crescute. Toate erau bogat îmbrăcate, nu totdeauna însă cu gust, și vorbeau bine limba franceză. Balul se deschise cu o polonesă, apoi urmară dansuri engleze, contradanțuri și valsuri, ca la orice bal occidental, observă Clausewitz. Era straniu să vezi boierii, cu barba lungă, cu caftane și cu tichie roșie, luând și ei parte la joc. După un timp își aruncară însă caftanele, prea calde și neîndemănatece. Musica nu prea bună. Se jucă și o horă muntenască.

Domnul plecă de vreme, balul continuă însă până la 3 dimineața. Într'o sală, fu servit un supeu de 200 de tacimuri. Dănelul nostru, mîncăcios probabil, ca mai toți oamenii de la Nord, se miră că mai ales cocoanele, dar și boierii, mîncau și beau foarte puțin, măcar că se serviau la masă feluri multe și alese.

Clausewitz se întreține cu mulți boieri, cari vorbeau mai toți bine franțuzește. Critică lenevia lor. Zice că-și petrec ziua în inactivitate, plimbîndu-se spre seară, cu trăsura, la Herăstrău. Cultura lor lasă mult de dorit și mai toți trăiesc peste veniturile lor, jucînd cărți. Și cocoanele sînt aspru criticate de călător. Le găsește ușuratece, leneșe, inculte, dar foarte frumoase. Spune că multe din ele încep a lua lecții de musică și arată mult talent.

Domnul avea reputația de-a fi bun și drept, fără a poseda însă cunoștințe multe sau vre-o inteligență mai deosebită.

Clausewitz, vorbind despre populația Munteniei, spune că ar fi cam de 1 200.000 locuitori, din cari 100.000 de Țigani. Populația capitalei era de 80.000, după ce fusese mai înainte de 90 000. Erau multe clădiri bune, zidite din cărămidă. Casele erau însă, de obiceiu, de lemn. Podeala străzilor face firește impresie asupra călătorului. Costă foarte scump, zice el, și trebuie schimbate la cinci ani. Numărul de locuitori evrei cam de 6.000, iar Nemți 4.000. Boierii trăiau pe un picior aproape european. Trăsurile lor, foarte luxoase, pictate în multe culori și aurite. Se puteau număra cîte 5-600 trecînd într'o singură Duminecă. Vizitii, țigani, prost îmbrăcați și cu picioarele goale.

În ziua de 7 Maiu, Clausewitz ne părăsește cu căruța poștei, o haraba de lemn, căptușită cu fin și prevăzută cu saltea. Drumul ducea prin Obilești, la Silistra. Trecînd Dunărea, cu barca, călătorul nostru fu aproape împușcat, zice el, de Pașa Silistrei, care trăgea la țintă în corăbii, fără a avea însă vre-o intenție rea. De la Silistra, drumul mergea prin pădurile Dobrogei, prin Cainargi (Cainargeaua), Moslie (Morzuc?) la Bazargic, la Varna, unde Danesul nostru se imbarcă pe o corabie spre Constantinopol.

Constantin I. Karadja.

Călătoria unui Frances prin Dobrogea pe la 1843.

Vicontelex Alexis de Valon ni-a lăsat unele note despre țara noastră din drumul său de la Constantinopol spre Occident, în spre anul 1843. Redăm următoarele date după ediția germană a cărții, singura pe care am văzut-o până acum: „*Ein Jahr in Orient oder Griechenland unter Otto I, die Türkei unter Abdul-Medschid und Sicilien unter Ferdinand II*, Stuttgart 1854, 2 vol., mic 8°; Vol. II, pp. 148 și urm.

Ajungînd la „Kustendsche“ cu vaporul, autorul ni spune următoarele: Constanța de abia merită numele de port. Este un sat sărăcios cu bordeie (*Hütten*), asemănîndu-se mult cu locuințele castorilor. Locuitorii par a consista numai din femei în zdrențe și copii de Țigani. Întreaga populație nu număra decît 150 de suflete, lipiți de pămînt, în ziua cînd un inginer alege acest sat ca schelă pentru vapoarele mergînd la Constantinopol.

Coborîrea din vapor se făcea cu destulă rînduială. Bagajele fură încărcate pe căruțe trase de boi. Apoi călătorii fură poftiți de agentul Societății austriace de vapoare pe Dunăre, un domn Marinovici, să între într'o baracă sărăcăcioasă și murdară pe din afară, foarte curată însă pe dinăuntru. Aici li servi un dejun bogat cu apă la gheață, fapt care nedumeri pe străin într'un sat atît de sărac. După prînz, călătorii porniră la drum în căruțe înhămate cu cite patru cai. La Constanța, Francesul nostru văzu printre călători exemplare din multe națiuni: Sulgari pe jumătate goi, Ruși în blăni de oaie, Munteni cu căciuli „sălbatece“, Sîrbi cu pălării late, Poloni și Moldoveni.

Drumul dintre Constanța și Galați absolut pustiu, o stepă

imensă, lipsită de orice vegetație, fără o singură locuință sau vre-o ființă omenească; nu se vedea nici măcar o pasăre. Singurul sunet erau chiuiturile sălbatece ale surugiilor și duruitul roșilor care stîrnieau și puneau pe fugă mii de ținci ieșiți din găurile lor în așteptarea unei ploii bine-făcătoare. În apropierea Constanței notează numeroase movile „ce se zic a fi de pe vremea Romanilor”. Crede însă că „epidemia de febră ce blîntuia în 1818 în armatele rusești aflătoare drept în această regiune va fi ajutat de sigur și ea la înmulțirea acestor triste rămășițe”. Ceva mai departe, la dreapta, se ivește un lac cu cîțiva copaci. În mijlocul apei se află o insulă împădurită, asemănătoare cu cea de la Armenonville. Pe mal citeva colibe locuite de niște pustnici, trei sau patru familii turcești, hrănindu-se din laptele cîtorva vaci albe și din zarzavaturile unei grădini. Aceasta era însă lucrată de cîțiva creștini, venind pentru această treabă drum de 50 de mile din Bulgaria, primind plată în schimb, iar Turcii se mulțâmiau a sta pe pragul colibelor cu luleaua în gură, privind berzele tot atît de amorțite pe malul apei.

După miezul zilei, călătorul ajunge la un adăpost de scinduri vâpsit în verde, ridicat de Compania Dunăreană în folosul călătorilor, iar împrejur citeva căsuțe alcătuiau împreună un sat numit „Keustelli” (Chiostel). „În față, o vale îngustă cu mlaștini și păpuriș e tot ce mai rămîne din vestitul canal al lui Traian”, ni spune Francesul. Mii de păsări băltărețe treziseră în călător instinctul vînătorii. Trebui însă să se mulțamească și cu o pușcă veche și ruginită, împrumutată de sluga evreiască a adăpostului. Vicontele de Valon se întinde asupra foloaselor unui canal între Dunăre și Mare prin Dobrogea, trecînd prin lacul Carasù și reducînd la mai puțin de 12 mile un ocol de 400 km. prin apele puțin adînci de la gurile Dunării. Pentru a ajunge la Sulina, singura ieșire pentru corăbii, acestea trebuiau descărcate în parte, neputînd încărca, nici în anii cei mai buni, o încărcătură mai mare decît 150 de tone. Valon ni mai spune că Rusia nu se ținea de angajamentul luat de-a drenea gurile Dunării, ba, din potrivă, făcea tot posibilul pentru a pune stavilă comerțului Principatelor, care ar păgubi liniile rusești și n'ar permite dezvoltarea mai grabnică a țerii noastre. Dacă ar exista canalul despre care este vorba, grîul românesc, care se vindea 20% mai ieftin pe

Marea Neagră decît cel rusesc, ar fi scăzut în preț cu încă 10%, calculează Valon.

La Cernavoda sărăcie mare; locuitorii duceau adesea chiar lipsa de pîne. În port un vapor aștepta pe pasageri. Printre ei se observa un Venețian în haine tarcești, arendașul „tuturor bălților bulgărești cu lipitori. Încărcătura vaporului cuprindea tocmai un bogat transport de lipitori. În fiecare seară, acestea erau extrase din cutiile în care se odihneau pe un strat de lut și supuse unei băi igienice pe puntea vaporului. De acolo erau scoase cu mînițe și așezate iarăși la locul lor.

A doua zi plecare. Malul Munteniei pustiu. Numai cîte o sentinelă în haine de pînză albă, cu căciulă sau pălărie lată și cu pușca la umăr: cordon sanitar. Orice corabie venind de la celălalt mal era, firește, supusă carantinei. Doi călători pe vapor se îmbolnăvesc de „sudoare“, și „pericolul e mare pentru toți“.

În sffrșit sosesc la Siliștra, „orașel neînsemnat, care totuși finu piept Rușilor în 1828“. Ultima localitate din țara noastră, în care se oprește, este Giurgiu, oraș cu 7-8.000 de locuitori, avînd un lazaret. Astfel de lazarete se aflau în unsprezece porturi dunărene din Muntenia, iar cordonul sanitar se alcătuiă din 1.122 pedestri și 350 călăreți. Numărul călătorilor trecînd prin aceste carantine era foarte mare. Prin lazaretul din Giurgiu ar fi trecut într'un singur an mai bine de 3.000 de călători, iar prin cel de la Galați mai bine de 4.000 de pasageri în 1833, mai mult decît în Marsilia pe acelaș an.

De la Giurgiu, Valon își urmează drumul prin Nicopol, Vidin, Porțile-de-Fer, fără a mai atinge malul nostru.

Constantin I. Karadja.

Studenți romîni la Paris (1870-71)

— Scrisori —

Cu amabilitate, d. avocat Dimitrie C. Brîndză¹ mi-a pus la dispoziție o serie de scrisori ale părintelui său, inginerul C. Brîndză, scrisori adresate preotului C. Știubei din Iași —, venerabilul octogenar, părintele maiorului Știubei din Aviație. Scri-

¹ Din Curtea-de-Arges.

sorile — în număr de șapte — sînt scrise între 1869 și 1873; primele șase sînt scrise de la Paris, iar ultima din Bruxelles.

De asemenea, mi-a fost încredințată o scrisoare a botanistului Dimitrie Brîndză, adresată părinților, din Ems, la 24/12 August 1871.

Vom lua pe rînd scrisorile fraților Brîndză — inginerul și botanistul — mai sus menționate, în ordine cronologică, menționînd numai pe cele cu caracter familiar intim și reproducînd în întregime pe cele ce sînt în legătură cu evenimentele prin care a trecut Parisul în preajma anilor 1870—71.

Scrisorile lui C. Brîndză sînt, am zis, șapte la număr :

În prima scrisoare —, 15, XI (1869 ?), Paris, 116 Galerie de Valois, Palais Royal, — povestește drumul de la Iași la Paris. Iese din țară pe la Botoșani cu trăsura unui Evreu, ai cărui cai slabi fac pe călător — spre a fi la timp la Cernăuți — să închirieze în contul Evreului o altă trăsură, a unui alt Evreu, cu care poate ajunge la timp la Cernăuți. În tren: nostalgie. La Viena: în căutarea lui Bodnărescu, a cărui adresă nu o cunoaște bine. Întîlnire la cafeneaua unde vin de obicei Romîni pe la oara 9 seara. Bodnărescu îl conduce prin oraș și-l petrece la gară. Continuarea drumului până la Paris, unde se întîlnește cu fratele său mai mare, botanistul Dimitrie Brîndză.

În a doua scrisoare, — 1869, April 21, Paris, 26 Rue Servandon, — se cuprind lucruri de caracter intim, — din care desprind numai cererea de bani.

În a treia scrisoare, — 5 Iunie 1869, Paris, 26 Rue Servandoni, — se scusă pentru o felicitare (de Sf. Constantin și Elena) neglijată, — apoi chestiuni familiare și altele bănești.

În a patra scrisoare, — 21 Mart 1870, Paris, 48 Rue Monsieur le Prince, — se arată îngrijat de boala fratelui Demetriță (botanistul), care se afla în țară. Apoi iar chestiuni bănești.

Scrisoarea a cincea privește Parisul supt guvernămîntul Comunei în primăvara anului 1871. Fiind scrisă de un martur ocular și, mai ales, de un student român, — o reproducem în întregime :

Le 13 mai 1871, Paris.

Iubite Constantin !

De și nu sînt nici zece zile de cînd ți-am scris și (*sic*) care-ți arătam dorința de a petrece cîteva luni în sinul familiei, pe

care o doresc foarte mult, căci aice este o adevărată pierdere de timp, de sănătate și chiar o depensare inutilă de bani, căci acum n'ai nici măcar jurnale ca să cetești, fiindcă Comuna au suprimat pînă astăzi douăzeci și șase de jurnale și n'au mai rămas decît jurnale care susține (*sic*) pe Comună și, cum eu sînt în contra Comunei¹, nu pot să cetesc nici jurnale: aici merg foarte reu după mod[ul] cum voește să intre cei de la Versailles, adecă de a nu sacrifica de odată zece sau 15 mii într'un assaut de rempart; ei fac lupte parțiale și care, contînd blesaji (*sic*) și morți de la 18 Mart pînă acum, se suie mai mult de cinci mii și cu acei cari are să-i piardă încă pînă acum, mai ales cînd vor intra în Paris în resbel de uliță, are să se urce mai mult decît cincisprezece mii. Armata de la Versailles au luat fort d'Yssi (= Issy) și în curînd au să ieie și fort de Vanves și atunci au să fie mai liberi ca să atace fortificațiunile; în interiorul Parisului se fac perchisițiuni de oameni. Toate ulițele sînt păzite de gardi (adecă incartieriji de peste apă); chiar eu astăzi eșind de la fotograf și voiam (*sic*) să viu acasă pe ulița Richelieu, o santinelă care era în capul uliței îmi spune: Citoyen on ne passe pas, — alors moi je lui ai répondu: Citoyen je suis étranger. Auzînd aceasta îmi spune: Pardon, citoyen, vous pouvez passer.

Iubite Constantin! Nici pînă astăzi n'am primit bani. Va rog trimiteți-mi printr'un bancher cît se poate mai curînd, căci, dacă nu pot veni în țară, măcar să mă duc în Belgia¹ pentru ca să fiu mai liniștit, căci am început a mînca carne de cal: viața este scumpă și chiar sînt în stare de a mă îmbolnăvi, căci de a suporta o viață așa de dură de la 1 Octomvre și pînă acum este dificil. De aceea vă rog trimiteți-mi de la Primărie și dacă mai poți și tu, pentru ca să pot ieși din Paris. De la Bacău² nu știu nemica, sînt sănătoși: am să le mai scriu și astăzi.

Iubite Constantin! Îți trimit două fotografii și cu altă ocaziune, sau cînd voiu veni eu, vă voi aduce mai multe. Sărutări din parte-mi la toți, iar pe tine te îmbrățișez de nenumărate ori. Ai tău [care te] iubește: Constantin.

Scrisoarea a șasea — „samedi le 26 août“ — e scrisă tot din

¹ 1

² Unde erau părinții fraților D. și C. Brîndză.

Paris și el se plînge de marea lipsă de bani în care se găsește.

În sfîrșit, în ultima scrisoare, a șaptea, — „le 31 novembre¹ 1873, Bruxelles“ —, cere iar bani; de data aceasta pentru întors în țară, — acum cînd și grozăviile războiului din 1871 încetaseră de doi ani de zile.

D. avocat Dim. C. Brîndză — fiul inginerului și studentului de la 1870 C. Brîndză — posedă și alte scrisori diferite, care ar servi unui biograf ca material de mîna întăiu: cum însă scopul nostru n'a fost acesta, ne oprim aci.

Trecem la scrisoarea valorosului om de știință care a fost botanistul Dimitrie Brîndză, — „fratele Demetriță“, cum îl numește Constantin Brîndză în scrisoarea de la 21 Martie 1870, din Paris.

În comparație cu fratele Constantin, Dimitrie Brîndză se prezintă ca un om cu firea deschisă și înclinată spre bucuriile vieții, pe care înțelege să o trăiască intens.

Scrisoarea trimisă părinților și rudelor e scrisă la Ems, în Germania, după patru luni de la terminarea războiului franco-german. O dau în întregime mai mult pentru frumuseța locurilor descrise, pentru pitorescul lor, decît pentru caracterizarea Împaratului Wilhelm I, care-și făcea cura obișnuită.

Luni, 24/12 August 1871.

Ems (poste restante)

Scumpii mei,

Sînt trei zile de cînd mă găsesc în Ems, unde sînt în perfectă sănătate și mă amuzez destul de bine, căci este un adevărat paradis terestru, cu vederile cele mai romantice și mai pitorești; acest mic oraș ce se găsește în o vale prin mijlocul căreia trece apa Ems, de o parte și de alta cărui ape se găsesc munți a căror virfuri ating nouri, cu coastele lor ornate de păduri mai mult sau mai puțin sălbatice și de vii ce sînt în toată puterea cuvîntului spinzurate pe numeroasele prăpastii de care sînt mărginite.

Casteluri, aleie și vile curonează viriurile celor mai înalți

¹ E prescurtarea lui C. Brîndză.

dintre munți. În fine niciodată pana mea nu va fi în stare a vă da o idee exactă despre toate magnificențele acestui refugiu de sănătate și de lux. Distracțiunile sînt din cele mai variate: excursiuni pe jos sau călare pe catiri, muzică, concerte, primblări cu barca, jocuri, ruletă, cu care în fiecare zi se strecoară mii de galbeni, cabinete de lectură, teatru, etc., etc. Pe lângă aceste mai este încă aici și împăratul, Wilhelm, care-mi face aierul unui Neamț abrutit și veros.

Viața este scumpă relativ, dar confortabilă: odaia 4 fr. pe zi și mîncarea 5 fr. De două ori pe zi¹. . . Este lumea cea mai aleasă, femeile sînt care de care mai șarmante și mai adorabile, luxul este în apogeul său, căci rare sînt acele care pun de două ori aceeași rochie, numai în mătasă și dantele.

De astăzi înainte cred să mai stau vre-o 14 zile, cînd voi pleca în Berlin. Până atunci îmi este dor cumplit de voi toți: doresc să știți (*sic*) ce faceți, dacă Maria este sănătoasă, dacă dr. Popescu au dat banii și babacul au scăpat de grijă, dacă caii-mi sînt sănătoși; ce mai este nou, în morocănosul nostru oraș de Jidovi?

Cu toate economiile ce fac, tot cred că, cînd voi fi în Berlin, voi mai avea nevoie de banii ce am a lua de la Primărie; îmi aduc însă tocmai acum aminte că la 8 a curente trebuie să plătesc un bilet la ordine lui Scherer, despre care uitasem: de acela, dacă vărul Grigorie va fi așa de amabil după cum mi-au promis și după cum au fost totdeauna, că se poate a-mi împrumuta suma de 15², pe care îi va remite lui Constantin, care se va duce la Scherer și-i va plăti, luînd biletul, căci altfel nu aș voi să ating banii ceilalți, de cari o să am nevoie. Spuneți mii de îmbrățișări, precum și Nastasiicăi, căroră nu mă îndoiesc le veți arăta scrisoarea, căci și la ei (*sic*) este adresată.

Vă îmbrățișez afectuos și vă doresc să fiți sănătoși și chefoși până voi veni. Al vostru frate, Dr. Brîndză.

Remus Ilie

¹ Urmează cuvinte ilisibile,

² Galbeni.

DOCUMENTE

Ocolnița comunii Teișani, plasa Teleajen, județul Saac.

Comunicată de Dum. I. Brezeanu.

Din luminata porunca Măriei Sale Domnului nostru Io Ion Caragea Voevod, prin pitacul dumnealor boierilor ispravnici, fiind orînduit ca să sforesc și să aleg părțile fieșcăruia moșnean dintr'acest hotar, Teișanii,

Deci, după a lor cerere și mulțumire, ce prin zapis au dat la mina mea, cu coprindere ca să sforesc și să deosibesc stînjienii fiicăruia moșnean, și să dau lungul din cap până în cap, adică din apa Slănicului până în apa Teleajenului, și vrînd să fac trei trăsuri, după obicei, nu s'a putut: una că moșia este lungă și sgîrciuoasă și, al doilea, fiind într'un loc mai lată și într'un loc mai îngustă și suma fiind puțină. Dar, pentru de a-și avea fieșicare liniștire ia stăpînirea sa, a nu se face năpăstuire nici la unul, și am făcut zece trăsuri, și la fieșicare trăsură, ce sumă de stînjieni au eșit, s'au dat cu analoghie la suma stînjienilor ce au avut fiecare moșnean aleși în foaia răposatului Constandin biv Vel Medelnicer la leatul 7237 (anul de la Hristos 1729), care trăsuri, din apa Slănicului spre Răsărit până în Podul Bisericii, în marginea satului despre Apus, merg toate funiile drepte; iar de acolo și până pe Mlacă, s'au schimbat după coprinderea căminurilor, și au a le stăpîni după cum li s'au împietrit. Iar de acolea, din Mlacă, și până în Malu Siliștei iară s'au schimbat, și Siliștea iarăși s'a schimbat, după cum s'au împărțit să o stăpînească; care trăsuri se arată mai jos, dîndu-li-se și țidule și țîindu-le pe la mîinile lor, să stăpînească cu pace.

1814, Dech. 4.

I.

Trăsura ce s'au făcut întăiu la apa Slănicului, au ieșit stînjieni 773 și un circic și s'au împărțit:

Stînjieni. Circicuri. Palme.

27	2	—	Vînzarea lui Ciulac, însă lungul din apa Slănicului până în plaiul Măzărichiului.
27	2	—	Gheorghe Moldoveanu.
5	2	—	Aldea zet Dorobănțoaie.

22	—	—	Vlad i brat ego Dinu.	
21	—	1	Tănase sin Dumitru Mihaiu.	
2	1	1	Dumitru sin Mihaiu.	
2	—	—	Ion sin Dumitru.	
2	1	1	Costandin sin Mihaiu.	
2	1	1	Neculaiu brat ego Gheorghe sin Vlad.	
2	3	—	Dinu sin Tănase.	
4	—	—	Tănase Barbu.	
7	2	—	Constantin Streche.	
4	3	—	Cîrstea cu toți nepoșii lui din trei frați.	} Mateești
4	2	1	Gheorghe i brat ego Tănase sin Neculaiu.	
4	2	1	Marin sin Vasile cu vărul său Ion Gogan.	
15	—	—	Popa Radu sin Popa Ion.	
6	—	—	Tudor Gogan.	
2	—	—	State Gogan.	
9	—	—	State Vișan, cu nepoșii lui i cu stînjeni unul, zestrea lui Zamfir.	
14	2	—	Stan Duduciu.	
41	2	—	Gheorghe Postelnicelul sin Hagi Petre.	
9	2	—	Istrate Iancul.	
9	1	—	Popa Bratul.	
9	1	—	Ion Mușat.	
9	—	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.	
6	—	—	Dumitru i brat ego Ion Gg. i Manea sin Stanciul.	
6	—	—	Dinul cu brat ego Ion sin Tudor.	
6	—	—	Vasile Diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.	
47	—	—	ipac Banul Filipescu.	
41	2	—	ipac Gheorghe Moldoveanul.	
6	—	—	ipac Tănase sin Dumitru.	
6	—	—	ipac Dumitru sin Mihaiu.	} Toți din Giindolu.
6	—	—	ipac Gheorghe i brat ego Necula.	
10	—	—	Dumitru Radu Tanase sin Oprini.	
10	—	—	Ion sin Popa Dragu.	

Stănjel Gireări Pahog

19	3	—	Ion sin Necula Diaconul.
1	2	2	Stan Turcul i brat ego Tănase.
31	—	—	ipac Banul Filipescu, înfundați la plop.

19	3	—	Apostol i Andreiu Lighean i Vasile Diaconul i brat ego Radu.
6	2	2	Ion Chițoiu.
58	—	—	ipac Ion Chițoiu.
13	—	—	Petre Postelnicelul.
18	—	—	Popa Constandin.
2	—	—	Ion sin Popa Constantin.
16	—	—	Stan Diaconu sin Popa Dragu.
21	—	—	Ion sin Popa Ion.
7	2	1	ipac Istrate lancul în funia de sus.
4	1	1	ipac Istrate lancul din zapisul de stinjeni 10 de la Mîrzea.
7	2	2	ipac Ion Mușat.
7	2	1	ipac Popa Bratul.
11	2	—	ipac Ion sin Aldea cu unchi-său Mihai, deosebit din stinjenii de la Mîrzea.
11	2	—	Dumitru i brat ego Ion Gg. Manea sin Stanciul, i Dinu cu frate-său Ion sin Tudor, i Vasile Diaconul cu frate-său Radu sin Vintilă.
2	3	—	Dinu sin Tudor ipac cumpărat din stinjenii 10 de la Mîrzea.
1	2	1	Ion sin Stanciul, ipac de la Mîrzea.
1	—	—	Gheorghe sin Stanciul ipac de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Ene Vatafu.

II.

Trăsura a doua din Vălcel despre Sperlești și drept pe poiană în sus pe de-a coasta Muscelului pe de spre Apus și pînă în muchea vâlceleii în rupturi în marginea moșiei Agăi Banul Filipescu, și au eșit stinjeni 791, și s'au împărțit; însă:

Stojeni. Ciricuri. Palme.

31	2	—	Dinu Ciulac cu stinjeni 4 ce s'au dat mai mult, fiind la margine.
27	2	—	Gheorghe Moldoveanul.
6	—	—	Aldea.
23	—	—	Vlad i brat ego Dinul.
21	—	1	Tarase sin Dumitru.
2	1	1	Costandin sin Mihai.

2	1	1	Neculaiu i Gheorghe sin Vlad.
2	3	—	Dinu sin Tănase.
4	—	—	Tănase Barbu.
7	2	—	Constantin Streche.
4	3	—	Cirstea cu toți nepoții lui din trei frați.
4	2	1	Gheorghe i Tănase sin Necula.
4	2	1	Marin sin Vasile cu vâru-său Ion.
15	—	—	Popa Radu sin Popa Ion.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
9	—	—	State Vișan cu nepoții lui, cu stînjeni 1, zestre trea lui Zamfir.
16	—	—	Stan Duduciu.
44	—	—	Gheorghe Postelnicelul sin Hași Petre.
9	2	—	Istrate Iancul.
9	2	—	Popa Bratul.
9	2	—	Ion Mușat.
9	—	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.
6	—	—	Dumitru i brat ego Ion Gheorghe Manea sin Stanciu.
6	—	—	Dinu i Ion sin Tudor.
6	—	—	Vasile Diaconul i Radul sin Vintilă.
47	—	—	Banul Filipescu.
42	—	—	ipac Gheorghe Moldoveanul.
6	—	—	Tănase sin Dumitru.
6	—	—	ipac Dumitru sin Mihaiu.
6	—	—	ipac Constandin sin Mihaiu.
6	—	—	ipac Gheorghe i brat ego Necula sin Vlad.
10	—	—	Dumitru Radu Tănase sin Oprinii.
10	—	—	Ion sin Popa Dragu.
19	3	—	Ion sin Necula Diaconul.
19	3	—	Stan Turcul i brat ego Tănase.
19	3	—	Apostol, i Andrei, i Vasile Diaconul cu Radu frate-său.
19	3	—	Ion Chițoiu.
58	—	—	ipac Ion Chițoiu.
13	—	—	Petre Postelnicelul.
18	—	—	Popa Constantin.
2	—	—	Ion sin Popa Constantin, cumpărați.

16	—	—	Stan Diaconul sin Popa Dragul.
21	—	—	Ion sin Popa Ion.
7	2	1	ipac Istrate Iancul.
4	1	1	Ipac Istrate din stânjenii de la Mirzea.
7	2	2	Ion Mușat.
7	2	1	Popa Bratul cu frații lui Dinu și Ion.
11	2	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.
11	2	—	Dumitru i cu frații lui i cu verii lui.
2	3	—	Dinu sin Tudor
1	2	1	Ion sin Stanciul
1	—	—	Gheorghe brat Ion
8	—	—	ipac li s'au dat mai mult la această trăsură, fiind loc rău, și oricari din ei va lua la mar- gine, să ție și acestea.
94	—	—	Casa lui Ene Vataful.

III.

Trăsura a treia de din josul prunilor lui Gheorghe Moldoveanu, din vâlcet și drept pe gol în sus peste gol, și tot drept până în piatra Banului Filipescu, au eșit stânjeni 803, și s'au împărțit, însă :

Stânjeni. Cîrcuri. Palme.

27	2	—	Dinu Ciulac.
27	2	—	Gheorghe Moldoveanu.
5	2	—	Aldea Dorobanțul.
22	—	—	Vlad i Dinu Dorobanțul.
21	—	1	Tănase sin Dumitru.
2	1	1	Dumitru sin Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	1	1	Constantin sin Mihaiu.
2	1	1	Necula i Gheorghe sin Vlad.
2	3	—	Dinu sin Tănase.
4	3	—	Tănase Barbu.
7	2	—	Constantin Streche.
4	3	—	Cîrstea cu toți nepoții lui.
4	2	1	Gheorghe i Tănase sin Necula.
4	2	1	Marin sin Vasile cu Ion vâru-său.
16	—	—	Popa Radu sin Popa Ion.

Stînjeni Cirtioși Palma

6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
9	—	—	State Vișan cu nepoții lui cu stînjeni unu, zestrea lui Zamfir.
16	—	—	Stan Duduciu.
44	—	—	Gheorghe Postelnicelu sin Hagi Petre.
9	2	—	Istrate Iancul.
9	2	—	Popa Bratul cu frații lui Dinu și Ion.
9	2	—	Ion Mușat.
9	—	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihaiu.
6	—	—	Dumitru i brat ego Ion i Gheorghe i Manea sin Stanciul.
6	—	—	Dinu i Ion sin Tudor.
6	—	—	Vasile Diaconul i Radul sin Vintilă.
47	—	—	Banul Filipescu.
42	—	—	ipac Gheorghe Moldoveanul.
6	—	—	Tănase sin Dumitru.
6	—	—	ipac Dumitru sin Mihaiu.
6	—	—	ipac Constantin sin Mihaiu.
6	—	—	ipac. Gheorghe i brat ego Necula sin Vlad.
10	—	—	Dumitru i brat ego Radu i Tănase sin Oprini.
10	—	—	Ion sin Popa Dragul.
19	3	—	Ion sin Necula Diaconul.
10	3	—	Stan Turcul i brat ego Tănase.
19	3	—	Apostol Groșan i Andrei i Vasile Diaconul cu frate-său.
19	3	—	Ion Chițoiu.
58	—	—	ipac Ion Chițoiu.
13	—	—	Petre Postelniceul.
18	—	—	Popa Constantin.
2	—	—	Ion sin Popa Constantin cumpărați.
16	—	—	Stan Diaconul sin Popa Dragne.
21	—	—	Ion sin Popa Ion.
7	3	—	Istrate Iancu.
4	1	—	ipac Istrate, cumpărătoare din stănj. de la Mîrzea.
7	3	—	Popa Bratu cu frații lui (Dinu și Ion).

4	—	—	ipac li s'a dat la aceasta trăsura mai mult.
7	3	—	Ion Mușat.
11	2	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihai.
11	2	—	Dumitru cu frații lui i Dinu cu frate-său Ion i Vasile Diaconul cu frate-său Radul.
2	3	—	ipac Dinu sin Tudor
1	2	—	ipac Ion sin Stanciul
1	—	—	ipac Gg. sin Stanciul
94	—	—	Casa lui Iane vâtaful.
20	—	—	ipac s'au mai dat Turceștilor la trăsura aceasta, fiind locul rău și rupt, și, fiindcă s'au greșit de nu s'au pus lângă stînjeneii lor, la rînd s'au pus aci. Ei să-i ție pe lângă stînjeneii lor în funia din sus, unde li s'au și împietrit.

IV.

Trăsura a patra, ce s'au făcut din apa Bughii, de la Ulmul, ce se numește hotarul de spre Maria Filipeasca și să numește în foaia Banului Năsturel trăsura mijlocului și drept în sus pe gol peste vârful Gorînilor și drept în vârful feții Lomotă, în piatra ce s'au pus în zăvineală de spre Banul Filipescu, și au ieșit stînjeneii 950, cir. 2, p. 1, și s'au împărțit, însă:

Stînjeneii Cîrcurii. Palme.

37	—	—	Ciulac Dinul din moș Epure.
37	—	—	Gheorghe Moldoveanul.
7	—	—	Aldea Dorobăntoae.
28	—	—	Vlad i brat ego Dinul.
26	2	—	Tănase sin Dumitru.
2	2	—	Dumitru sin Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	2	—	Constantin sin Mihaiu.
2	2	—	Neculai i Gheorghe sin Vlad.
3	2	—	Dinu sin Tănase.
4	2	—	Tănase Barbul.
9	—	—	Constantin Streche,
4	3	—	Cîrstea cu nepoții lui din 3 frați.
4	2	1	Gheorghe Tănase sin Necula.
4	2	1	Marin sin Vasile cu Ion Gogan.
19	2	—	Popa Radul sin Popa Ion.

6	—	—	Tudor Gogan.	
2	—	—	State Gogan.	
9	—	—	State Vișan cu nepoții lui.	
18	—	—	Stan Duduciu.	
52	2	—	Gheorghe Postelnicelu.	
11	2	1	Istrate Iancul	} Stînjeni 95 sînt la aceste 9 nume.
11	2	1	Popa Bratul cu frații lui	
11	2	1	Ion Mușat	
11	2	—	Ion sin Aldea cu unchiu-său	} stînjeni 35 sînt la aceste 4 nume.
7	2	2	Dumitru cu frații lui i cu verii lor.	
7	2	3	Dinul cu frate-său	
7	2	3	Vasile Diaconu cu frate-său,	
47	—	—	Banul Filipescu.	
48	—	—	Gheorghe Moldoveanu.	
9	—	—	Tănase sin Dumitru.	
9	—	—	Dumitru sin Mihalu.	
9	—	—	Costandin sin Mihalu.	
9	—	—	Gheorghe i Nicula sin Vlad.	
10	—	—	Dumitru Radu Tănase sin Oprini.	
10	—	—	Ion sin Popa Dragul.	
25	—	—	Ion sin Necula Diaconul.	
25	—	—	Stan Turcul i brat ego Tănase.	
25	—	—	Apostol Groșan cu cetașii lui.	
25	—	—	Ion Chițoiu.	
15	—	—	ipac li s'a mai dat Turceștilor și la această trăsură.	
74	—	—	Ion Chițoiu ipac.	
17	—	—	Petre Postelnicelul.	
23	—	—	Popa Costandin	} 45 st., 2 circuri la toți cu 1 și 1/2 ce li s'au dat mai mult peste ce li se cu- venia la această trăsură.
2	—	—	Ion sin ego	
22	—	—	Stan Diaconul	
26	2	—	Ion sin popa Ion.	
15	—	—	Istrate Iancul cu stînjeni 5 cumpărați de la Mîrzea.	
10	—	—	Popa Bratul cu frații lui.	
10	—	—	Ion sin Mușat.	
14	2	—	Ion sin Aldea.	

- 14 — — Dumitru cu frații lui i cu verii lor.
 3 — — Dinul sin Tudor ipac.
 2 — — Ion sin Stanciul ipac.
 2 — — Gheorghe brat ego Ion ipac.
 94 — — Casa lui Iene Vataful.

V.

Trăsura a cincea, din marginea moșii dumnealui Banului Racovița din potriva pietrii ce este în virful despre Răsărit ce caută lungul linii spre Apus, la ulmul ce-l numește în foaia Banului Năsturel că este hotar de spre Maria Filipeasca au eșit stinjeni 904 și $\frac{1}{2}$, și am mers pă de-a coasta pîn capul finețelor și drept peste Valea Stîlpului până în piatra d-lui Banului Filipescu de asupra în poduri, și s'au împărțit, bezi stinjeni 25 ce au rămas și din pricină pînă se va îndrepta linia de spre Banul Racovița.

Stinjeni. Cîrceuri. Palme.

- 35 — — Dinul Ciulac merge cu acești stinjeni numai până în Valea Stîlpului, pentru că de acolo și până în Teleajen i-au vîndut Banului Filipescu.
 35 — — Gheorghe Moldoveanu, iarăși numai până în Valea Stîlpului, fiindcă din Valea Stîlpului și până în Teleajen i-au vîndut Banului Filipescu.
 7 2 — Aldea zet Dorobănțoaia.
 28 — — Vlad i Dinul Dorobănțoaia.
 27 — — Tănase Dumitru.
 2 2 — Dumitru Mihaiu.
 2 — — Ion sin Dumitru.
 2 — — Constandin sin Mihaiu.
 2 2 — Necula i Gheorghe Vlăcan.
 3 2 — Dinul sin Tănase.
 4 2 — Tănase Barbul.
 9 2 — Costandin Streche.
 5 3 — Cîrstea cu nepoții lui din 3 frați ai lui.
 5 2 — Gheorghe i brat ego Tănase.
 5 3 — Marin sin Vasile i cu Ion Gogan.

19	—	—	Popa Radul sin Popa Ion.
9	—	—	Tudor Gogan cu stînjeni 2 ai lui Stan Gogan.
10	—	—	State Vişan cu nepoţii lui i cu zestrea lui Zamfir.
3	—	—	State Gogan să fie pe lingă Tudor Gogan.
21	—	—	Stan Duduciu.
57	—	—	Gheorghe Postelnicelul.
11	1	1	Istrate Iancul.
11	—	1	Popa Bratul cu fraţii lui.
11	1	—	Ion Muşat.
10	2	—	Ion sin Aldea.
7	—	—	Dumitru cu fraţii lui.
7	—	—	Dinul i brat ego Ion sin Tudor.
7	—	—	Vasile Diaconu cu frati-său Radu.
47	—	—	Banul Filipescu.
47	—	—	ipac Gheorghe Moldoveanu, care aceşti stînjeni stau la trăsura aceasta, aci, în Valea Stîlpului, pentru că de aci şi până în Teleajen sînt vînduţi Banului Filipescu.
7	2	1	Tănase Dumitru.
7	2	1	Dumitru Mihaiu.
7	2	1	Constantin Mihaiu.
7	2	1	Gheorghe i Nicula cu fraţii, sin Vlad.
10	—	—	Dumitru Radu Tănase sin Oprini.
10	—	—	Ion sin Popa Dragul.
23	1	—	Ion sin Nicula Diaconul.
23	1	—	Stan Turcu i brat ego Tănase.
23	1	—	Apostol Groşan i Andrei Lighean i Vasile Diaconu cu Radu.
23	1	—	Ion Chiţoiu.
6	—	—	ipac li s'a mai dat Turceştilor la această trăsură.
68	—	—	ipac Ion Chiţoiu din Ghindoiu.
15	—	—	Petre Postelnicelu.
21	2	—	Popa Constantin sin popa Dragul.
2	—	—	Ion sin ego, cumpăraţi.
19	2	—	Stan Diaconul sin popa Dragul.
25	—	—	Ion sin popa Ion.
14	1	1	Istrate Iancul, cu stînjinii de la Mirzea.

11	—	1	Popa Bratul cu frații lui.	
11	—	—	Ion Mușat.	
11	1	3	Ion sin Aldea cu unchiu-său Mihai.	
11	1	3	Dumitru sin Stanciul cu frații lui i cu vecini lor.	
3	—	1	Dinu sin Tudor ipac.	} din cumpărătoarea de la Mîrzea din stînjeni zece (10).
2	1	—	Ion sin Stanciul.	
2	—	1	Gheorghe sin Stanciul.	
94	—	—	Casa lui Iane vâtaful.	

Aceste trăsuri ce se încep din capul moșiei, din apa Slănicului, și merg spre Răsărit, potrivește, după cum s'au așezat, până în marginea satului de spre apus, în Podul Bisericii; iar de acolo se schimbă funiile ce s'au dat, după cum în jos se arată.

VI.

Trăsura a șasea, ce s'au făcut pe marginea satului pe coastă pe de spre Apus, prin livezile de pomi, și au eșit stînjeni — și s'au împărțit, însă :

Stînjeni. Cîrcuiri. Palme. BCU Cluj / Central University Library Cluj

20	—	—	Adică douăzeci sînt în curmeziș din piatra Banului Filipescu, ce este la rădăcina unui pâr mare, în livedea lui Duduciu, iar lungul le este din muchea de spre Apus și merge de vale spre Răsărit și se ascut de se sfîrșesc în piatra Banului Filipescu ce este în grădina lui Tănase Barbu de spre gîrlă, care acești stînjeni s'au dat de toți moșnenii postelnicului Gheorghe i lui Tănase sin Dumitru să-i împărțească prin două pentru partea ce li s'ar fi cuvenit și lor din stînjeni 32 ce i-au vîndut toți moșnenii d-lui Banului Filipescu, însă din Podul Bisericii până în apa Slănicului.	
17	—	—	Stan Duduciu, pe supt casele lor.	
18	2	—	Tănase sin Dumitru.	
2	—	—	Dumitru sin Mihaiu.	} Stînjeni 6 și 1 pal- mă sînt la aceste trei nume.
2	—	—	Ion sin Dumitru.	
2	—	1	Constantin sin Mihaiu.	
7	1	—	Tănase sin Barbul i sin ego Dinul.	

8	2	—	Costandin Streche.
17	—	—	Mateștii.
24	—	—	Vlad și Dinul Dorobăntoaea.
6	—	—	Aldea zet Dorobăntoaea.
2	2	—	ipac Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Gheorghe i Necula Vlădan.
17	—	—	Popa Radul.

Sfinjeni. Cîrceuri. Palmo.

7	3	—	Tănase sin ego.	} Din Ghindoiul.
7	3	—	Dumitru sin Mihaiu	
7	3	—	Costandin sin Mihaiu	
7	3	—	Nicula i Gheorghe sin Vlad.	
53	—	—	Banul Filipescu.	
9	—	—	State Vișan cu sfinjenii, zestrea lui Zamfir.	
6	—	—	Tudor Gogan.	
2	—	—	State Gogan.	
10	—	—	Istrate Iancu!	
10	—	—	Popa Bratul.	
10	—	—	Ion Mușat.	
30	—	—	Căpuzeștii, însă Ion sin Aldea, să fie a treia parte și ceilalți să fie două părți.	
45	2	—	Gheorghe Postelnicelu.	
10	—	—	Dumitru Radu sin Oprinii.	
10	—	—	Popa Costandin i brat ego Ion i Stan diaconul sin popa Dragul.	
21	2	—	Ion sin Necula diaconul.	
21	2	—	Stan Turcu i Tănase brat ego.	
21	2	—	Ion Chițoiu.	
21	2	—	Vasile diaconul i Radu, brat ego, sin Vintilă.	
22	—	—	Ion Chițoiu i-au rămas nevînduți.	} Sfinjeni 64 sînt schimb din Ghindoiul.
11	—	—	Radu Vintilă.	
11	—	—	Stan Turcu.	
9	—	—	Dinu Arnăutu.	
10	—	—	Crăciun sin popa Constantin.	
14	—	—	Petre Postelnicelul.	
40	—	—	Popa Constantin i brat ego Ion i Stan diaconul sin popa Dragul, și li s'au împărțit pe trei frați, însă :	

St. Ctr. Palme.

13	1	1	Ion sin popa Dragul, prin căminul lui să ție.
13	1	1	Popa Constandin, tot prin căminul lui să ție.
13	1	—	Stan diaconul, tot prin căminul lui să ție.
8	—	—	Vasile diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.
26	—	—	Ion sin popa Ion cu stinjeni 3, ce s'au dat mai mult la această trăsură pentru Vilcea.
53	—	—	Căpuzeștii i cu Slănicenii, însă cu stinjeni 10 de la Mirzea.
94	—	—	Casa lui Iane vătaful.

VII.

Trăsura a șaptea, ce s'au făcut prin sat, pe vale, din piatra Banului Filipescu ce este în grădina lui Tănase Barbu de spre gîrlă și pe vale în sus pe drum și prin grădina lui Crăciun sin popii și drept peste vâlcea, pe poiană, până în piatra iar a Banului Filipescu ce este în coastă de spre Valea lui Dragomir, au ieșit stinjeni 697, și s'au împărțit, însă:

Stiajeni. Cricuri. Palme.

14	2	—	Duduciu pe lîngă piatra Banului Filipescu.
18	—	—	Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Dumitru sin Mihaiu.
2	—	—	Ion sin Dumitru.
2	—	—	Constandin sin Mihaiu.
7	—	—	Tănase sin Barbul.
7	2	—	Constandin Streche.
14	—	—	Mateeștii.
22	—	—	Vlad i Dinu Dorobăntoaea.
6	—	—	Aldea Dorobăntoae.
2	2	—	ipac Tănase sin Dumitru.
2	—	—	Gheorghe i Necula Vlădan.
15	2	—	Popa Radu.
6	2	—	Tănase sin Dumitru ipac.
6	2	—	ipac Dumitru Mihai.
6	2	—	ipac Costandin Mihaiu.

6	2	—	ipac Gheorghe i Necula Viădan.
53	—	—	Banul Filipescul.
9	—	—	State Vişan cu stinjeni unul, zestrea lui Zamfir
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
9	2	2	Istrate Iancul.
9	2	1	Popa Bratul cu frații lui.
9	2	1	Ion Muşat.
29	—	—	Căpuzeştii, din care să ție Ion Aldea cu unchiu-său a treia parte, iar ceilalți Căpuzeşti să ție două părți.
42	2	—	Postelnicul Gheorghe.
10	—	—	Dumitru i Radu i Tănase sin Oprinii.
10	—	—	Popa Costantin i brat ego Ion, i Stan diaconu sin popa Dragu.
31	—	—	Stan Turcu i brat ego Tănase cu cetașii lor.
59	2	—	Ion Chițoiu, din care au să ție, însă: Chițoiu, 21 st. Rada Vintilă, 12 st. Stan Turcu, 12 st. Dinu Arnăutu, 8 st. și 2 ciricuri. Crăciun sin popa Constantin, 10 st.
13	2	—	Petre Postelnicelu.
12	2	2	Ion sin popa Dragul, prin căminul său
12	2	1	Popa Costandin, prin căminul său
12	2	1	Stan diaconul, tot prin căminul său
7	—	—	Vasile diaconul i Radu brat ego, din stinjenii 51 de mai jos.
22	—	—	Ion sin popa Ion cu 4 stinjeni ce i s'au dat mai mult pentru vâlcea.
51	—	—	Căpuzeştii cu Slănicenii și cu stinjeni zece de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Zane Vătaful.

La această trăsură, a 7-a de mai sus arătată, ce este pe vale, să ție moșnenii toți stinjenii ce li s'au ales, linia lungului, spre Apus până în trăsura a VI-a; iar dintr'această trăsură după vale spre Răsărit până d'asupra pe Mlacă au să ție toți moșnenii funiile tot cum țin din trăsura a 6-a și până în aceasta a 7-a trăsură; iar numai Stan Duduciu au lipsit din capul

Acești stinjeni li au de moștenire și răscumpărați.

funii aceştii trăsuri pînă d'asupra Mlăcii, și s'au mutat mai sus, dindu-/-se stînjeni pe lingă postelnicul Gheorghe, alături, pe din sus; dar pentru stîjnieni $14\frac{1}{2}$ ce sînt lipsă la această trăsura din suma stînjienilor lui Tănase Dumitru cu părtașii lui din funia din jos, pentru a nu se mai strămuta niciun moșnean din căminul său, după pietrile ce s'au pus, s'a găsit cu cale de toți moșnenii ca să se dea acel clin de loc la altă parte, din partea tuturor moșnenilor, și i s'au și dat la trăsura a 8-a ce am făcut pe supt coastă, pe cîmp. I s'au dat să fie stîjnieni șase lingă stînjienii ce i au cumpărați Mihăeștii de la Ghindoiu, care stîjnieni șase sînt de se ascut clin și spre Apus și spre Răsărit, în locul celor $14\frac{1}{2}$ (patrusprezece și jumătate) ce s'au știrbit la trăsura a 7-a.

VIII.

Trăsura a opta am făcut-o pe cîmp, pe supt coastă; însă din marginea moșiei Banului Filipescu, din stînjienii cei scurți, și în sus pînă supt Gorgan, iarăși în marginea moșiei dumealului Banului Filipescu, și au ieșit stîjnieni 500, cari s'au împărțit, însă :

Stîjnieni. Cîrciuri. Palme.

14	1	—	Tănase sin Dumitru, răscumpărați, împreună cu un st. și jumătate al lui Zamfir, ce i-au fost de zestre, i alți stîjnieni 9, ce i-au plătit la d-lui Banul Filipescu.
1	—	—	Ion sin Dumitru, răscumpărat.
1	2	1	Constantin sin Mihaiu, moștenire.
1	2	1	Gheorghe sin Necula sin Vlad, moștenire.
6	2	—	Constantin Streche, moștenire i răscumpărătoare.
5	—	—	Aldea zet Dorobanțoae
20	—	—	Vlad i Dinu dorobanții
3	—	—	Mateeștii.
14	—	—	Popa Radu sin popa Ion.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
38	2	—	Gheorghe Postelnicelu
13	2	—	Stan Duduciu.
8	2	—	Istrate Iancul.

Acești stîjnieni să-i fie pe lingă hotarul d-lui Banul Filipescu.

8	2	—	Popa Bratul.
8	2	—	Ion Mușat.
17	—	—	Dumitru cu frații și cu verii lor, Căpuzești.
4	2	—	Ion sin Aldea, singur.
53	—	—	Banul Filipescu.
12	—	—	Tănase sin Dumitru, răscumpărați.
6	—	—	ipac i s'au dat pentru lipsă de stinjeni 14 1/2 de la trăsura a 7 după vale, din sat.
6	—	—	Costandin sin Mihaiu.
6	—	—	Gheorghe i Necula sin Vlad.
10	—	—	Dumitru, i Radu i Tănase sin Oprini.
10	—	—	Popa Costandin i brat ego Ion i Stan diaconul sin Popa Dragul.
51	2	—	Stan Turcu i brat ego Tănase cu cetașii lor.
54	2	—	Ion Chițoiu.
12	1	—	Petre Postelnicelul.
11	1	—	Ion sin Popa Dragul.
11	1	—	Popa Costandin
11	1	—	Stan diaconul, din cari se scad stinjeni doi, ce au vîndut lui Ion nepotul său.
7	—	—	Vasile diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.
18	1	—	Ion sin popa Ion.
46	—	—	Căpuzeștii i cu Slănicenii și cu stinjenii 10 de la Mîrzea.
94	—	—	Casa lui Iane Vătaful.

IX.

Trăsura a noua am făcut-o pe drumul cel mare al Brașovului, din piatra dumnealui Banului Filipescu de din jos, ce este pusă lângă drum, la măceș, și tot pe drum în sus pînă iar în piatra dumnealui Banului Filipescu, ce este în malul văii lui Dragomir, de spre Miazănoapte, tocmai în colțul malului, și au eșit stinjeni 563, și s'au împărțit, însă:

Stinjeni. Cîrcuri. Palme.

5	—	—	Aldea zet Dorobănoae, pe lângă Banul Filipescu.
20	—	—	Vlad i Dinul Dorobanții.
6	2	—	Costandin Streche, moștenire i cumpărați.

14	1	—	Tănase Dumitru, să ție pe lângă dorobanți.
1	—	—	Ion sin Dumitru.
1	1	1	Constantin sin Mihai.
1	2	1	Gheorghe I Necula sin Vlad.
3	—	—	Mateeștii, adică stînjeni 3 tocmai.
14	—	—	Popa Radu.
6	—	—	Tudor Gogan.
2	—	—	State Gogan.
38	2	—	Gheorghe Postelnicelul.
13	2	—	Stan Duduciu.
8	1	1	Istrate Iancul.
8	1	2	Popa Bratul.
8	1	1	Ion Mușat.
16	2	—	Dumitru cu frații lui i cu verii lui, Căpuzeștii.
4	2	—	Ion sin Aldea singur.
53	—	—	Banul Filipescu.
12	—	—	Tănase sin Dumitru.
6	—	—	Costandin sin Mihai.
6	—	—	Gheorghe i Necula Vladan.
10	—	—	Dumitru i Radu i Tănase sin Oprinii.
10	—	—	Popa Costandin i Ion brat ego Stan diaconul.
50	—	—	Stan Tureu i brat ego Tănase cu cetașii lor.
52	—	—	Ion Chițoiu.
12	—	—	Petre Postelnicelul.
11	—	—	Ion sin Popa Dragul.
11	—	—	Popa Costandin.
11	—	—	Stan diaconul, din care se scade cu stînjeni doi vînduți.
7	—	—	Vasile diaconul i brat ego Radu sin Vintilă.
45	—	—	Căpuzeștii i cu Slănicenii cu stînjeni zece (10) de la Mîrzea..
94	—	—	Casa lui Iane Vătaful.

Funiile trăsorii acesteia din mal din Mlacă, cum se văd, merg pînă în malul Siliștei în linie dreaptă, după cum s'au împietrit; iar în Siliște se schimbă după cum trăsura va arăta.

X.

Trăsura a zecea, care s'a făcut prin Siliște, din moșia dumnealui Banul Filipescu, de din jos, și pînă iarăși în moșia

dumnealui Banului Filipescu, și au ieșit stînjeni —, și s'au împărțit; însă :

Stînjeni. Cîrcuri. Palme.

4	—	—	Aldea zet Dorobăntoiaia, pe lingă Banul Filipescu.
18	—	—	Vlad i Dinu Dorobanțul, pe lingă Aldea.
3	—	—	Costandin Streche.
1	—	—	Costandin Mihaiu.
1	—	—	Gheorghe Necula sin Vlad.
1	—	—	Ion sin Dumitru.
8	—	—	Tănase sin Dumitru.
<hr/>			
St. 36. Adică treizeci și șase; iar în Labeș să ție tot stînjeni 40 (patruzeci).			
8	—	—	Popa Radu; iar în Labeș să ție stînjeni șase-sprezece.
8	1	1	Stan Duduciu.
25	—	1	Gheorghe Postelnicelul.
6	—	1	Istrate Iancul.
1	—	1	Popa Bratul.
1	1	—	Ion Mușat.
12	1	—	Dumitru cu frații lui i cu verii lor Căpuzeștii.
2	1	—	Ion sin Aldea singur; iar în Labeș li s'au mai dat la toți Căpuzeștii stînjeni 6, drept lipsa de stînjeni 3 ce li se mai cuvenia la trăsura Silîștei.
30	—	—	Stan Turcu i Tănase brat ego cu cetașii lor; iar în Labeș li s'au mai dat doi peste stînjeni 30.
33	—	—	Banul Filipescu pînă în matca Văii lui Dragomir.
2	—	—	Costandin Streche.
4	—	—	Gheorghe i Necula sin Vlad.
4	—	—	Costandin.. (sin Mihai?).
11	—	—	Tănase sin Dumitru, cu stînjeni 3 ai lui Stan Vișan pentru Zamfir, i cu stînjeni 4 cum-părați de la Manul zet Neagul, i cu stînjeni 1 răscumpărați de la tată-său Dumitru sin Mihai.
9	—	—	Dumitru i Radu i Tănase sin Oprini.

9	—	—	Popa Costandin i Ion brat ego i Stan diaconul.
3	—	—	Stan Duduciu.
9	—	—	Gheorghe Postelnicelu } Pe la Băi.
1	—	—	Dinu Duduciu, cumpărat de la State Gogan.
15*	—	—	Stan Turcu i brat ego Tănase, cu cetașii lor.
47	—	—	Ion Chițoiu.
11	—	—	Petre Postelnicelu.
11	—	—	Ion sin Popa Dragul.
11	—	—	Popa Costandin.
11	—	—	Stan diaconul, din care se scade stinjeni 2, vînduți lui nepotu-său sin popa Costandin.
17	—	—	Ion sin Popa Ion, vînduți.
41	—	—	Căpuzeștii i Slănicenii, după învoelile lor.
106**	2	—	Casa lui Iane Vătaful, cu stinjeni 10 de la Mirzea i cu stinjeni 2 1/2 ce mai prisosesc.

Pentru stinjeni 3 ce li se cuvenia și Gogăneștilor, lui Stan Gogan i Tudor Gogan; ca să ție și ei la această trăsură, pe la Băi, li s'au dat un clin să ție printre popa Radu și printre Mihăești, însă latul stinjeni 10 și jumătate, adică 10 1/2, pe mal de spre iaz; iar în spre Apus se ascute clin; iarăși arăt și pentru cîți moșneni sînt de au stinjeni aleși din apa Văii lui Dragomir și până în stinjenii casei lui Iane Vătaful, adică mai spre Băi, cunoscînd că este mai îngustă, am făcut cercare cu sfoară și, eșind lipsă, s'au analoghisit, și li s'au arătat moșnenilor ca să ție fiecare lipsă, la stinjeni 10, unul; iar stinjenii ce s'au socotit masă ai tuturor moșnenilor după coprinderea foii răposatului Costantin biv Vel Medelnicer, sînt la trăsura a 9-a, ce este pe drumul mare al Brașovului, fiindcă tot p'acolo s'au tras și la leat 7210 (1702), cînd și-au deosebit răposata dumneaei jupineasa Marie Filipeasca cu 12 boieri hotarnici, și la leat 7237 (1729) tot pe acolo s'au ales stinjenii masă, și eu dar arăt, ca să fie știut că la această a 9-a trăsură sînt stinjenii masă; iar celelalte trăsuri s'au făcut pentru îndreptarea moșnenilor.

Știtut să fie tuturor moșnenilor, că între trăsura 4-a ce se

* În copia noastră după pergamentul ce se păstra la G. Sorescu sînt 10 stinjeni.

** În aceeași copie aici sînt stinjeni 76, circurii 2.

numește la Ulm, între Vâlcele, au rămas un clinuleț nebăgat în funii, fiindcă este între împreunarea Vâlcelelor, și a rămas a tuturor moșnenilor a fi.

Judecătoria Județului Saac.

Această copie de hotărnicie scoțindu-să după altă copie ce s'au găsit la casa răposatului Tudorache Homoriceanu, ce era hotarnic și au împărțit moșia moșnenilor Teișani, după care cei mai mulți din moșneni își au și țidule date de numitul hotarnic, pentru stinjenii ce au a stăpîni,

Iar unii dintre dinșii tănuesc și hotărnicia cea adevărată, și țidulele ce li sînt date, cu gînd ca să mai lea moșie,

După vechile sineturi, ce se mai găsesc la unii, și care hotarnic nu le-au ținut în seamă la hotărnicia ce a făcut, după rugăciunea ce au făcut unii din moșneni a li se da și lor copie adevărită de judecătorie, li s'au cerut dovadă de este această copie potrivită cu stăpînirea lor, și au arătat 5 țidule ale pomenitului hotarnic, făcute la leat 1814, Dechemvrie 4, și date la mîinile acestor moșneni, și anume:

Nicula i brat ego Gg. sin Vlad	}	Mateești.
Gheorghe i brat ego Tănase sin Nicola		
Costandin sin Mihai.		
Ion sin popa Dragul.		
Petre Postelnicelu zet Mitrea ot Slănic.		

Care țidule se văzură tot cu un leat și tot cu o lună și zi, cum și slova numitului hotarnic, cu care este scrisă și această hotărnicie, cu prinzătoare că, din luminata porunca Măriei Sale Domnului Io Ion Caragea VV., fiind orînduit să aleagă și să deosibească stinjenii fieștecărui moșnean din hotarul Teișani, ales-au și cutăruia, adică fiecărui din cei mai sus numiți, stinjenii ce se văzură în țidule, care au a-i stăpîni din toate trăsurile, cum el li insemnează în toate trăsurile în țidula dată fieștecărui, care țidule protocolisîndu-se la periodosul lor cu acea copie de hotărnicie, și găsîndu-se întogmai la toate trăsurile făcute de numitul hotarnic, s'a încredințat judecătoria că este adevărată această copie de hotărnicie, pe al căreia temei și pe stăpînirea ce arată moșnenii că și-o au după dînsa, o adeverează judecătoria spre a se cunoaște de adevărată.

* Anul 1835, Noemvrie 15.

Președinte: Sărdarul Matache Clucerescul.

S'au înfățișat la lucrarea hotărniciei moșiei Teișani a Măriei Sale prințului Miloș Obrenovici, d-lui Soare Vintilă, la care se află această copie de alegere. Se adeverează.

Inginer hotarnic, K. Gold...

1856, Avg. 18.

Satu Teișani.

După copia din 1856, Sept. 15, a lui Zevedei Georgescu din Slănic, în biblioteca Dum. I. Brezeanu din Teișani.

Publicată de Dum. I. Brezeanu.

DĂRI DE SAMĂ

Andrei Veress, *Nunții apostolici în Ardeal (1592-1600)* (din „Analele Academiei Române”, 1928).

Autorul a voit să scrie și o lucrare de polemică împotriva rolului lui Mihai Viteazul față de Ardeal. Altfel, ca toate lucrările d-lui Veress, și aceasta cuprinde multă informație nouă, în parte și inedită. Data aceasta, dă o analiză a actelor descoperite de d-sa „în douăzeci și patru de arhive a nouă orașe diferite” și cuprinse în *Relationes nuntiorum apostolicorum in Transilvaniam missorum a Clemente VIII* (în „Mon. Vaticana Hungariae”, 1909). O frumoasă caracterizare a lui Clement al VIII-lea, pp. 7-8 (32). Nunciilor, ca și cite unui emisar ca Alessandro Comuleo (Komulović), căruia i-a consacrat și un studiu, li se face biografia.

Se analizează larg instrucțiile date nunciului Visconti în 1595: se laudă râvna pentru catolicism a lui Aron-Vodă. Armata ardeleană a lui Sigismund Báthory n'a fost singura să câștige victoria contra Turcilor (p. 23=327). Sinan-Pașa Albanesul nu poate fi același cu Sinan-bassâ Cicala, despre care scrie Iesuitului Rinieri (v. p. 25=329, nota 1). Nici Giurgiul n'a fost luat în rîndul înfiiu de alții decît Mihai, cu privire la care se adaugă cu meșteșug că „nu e menționat însă de loc în rapoartele nunciului” (*ibid.*). Lucrul se și repetă la p. 27. Nu credem nici în marele rol personal al lui Sigismund Báthory în această refacere (*ibid.*). O precizare — pentru 11 Decembrie 1595 — a luptei fatale lui Ștefan-Vodă Răzvan la pagina 26 (330). Și isprăvile contra Turcilor ale acestuia sînt puse la îndoială (*ibid.*). La pagina 30 meritul bătăliei de la Călugăreni se atribuie lui Albert Király, p. 30.

Între documente mențiunea silinșilor făcute în primăvara anului 1594 de Petru Șchiopol pentru a reveni în Domnie (pp. 43-4).

În April 1595 se credea la Roma că Aron-Vodă ar voi să se supuie Polonilor (p. 45, no. III). Interesant raportul din Praga, 25 Iulie al aceluia an, în care se văd ostașii creștini, după prada peste Dunăre, luînd Turnul și dărîmîndu-l tot „fuori che una torre“, unde, totuși, se mai țineau Turcii (p. 46-350, no. V): se trimete lui Sigismund un steag luat pe malul drept.

Extrem de important raportul Ragusanului Paolo Giorgi despre campania lui Sinan în Țara-Românească. A avea 130.000 de oameni, între cari 5.000 de ieniceri, 3.000 de agemoglani, 12.000 de buni călăreți asiatici, cu scuturi de fier și arce, 50.000 de spahii și spahioglani, 60.000 de Tatari dobrogeni („Detiorman“ e Deli-Orman; „Gierihorro“ e rău celit). După prada care urmează Călugărenii, cea mai mare parte din Turci se întorc fără voie acasă. Doi Pași sînt trimiși pentru a-i opri. Cu Sinan rămîn 60.000, dintre cari 35.000 călăreți buni. Sigismund ar fi avut 200 mii (!) și 12.000 (!) de Italiani, dar spioni arată că nu-s decît 50.000, între cari 15.000 călăreți, 25.000 arcebusieri (12.000 buni), cu 400 de Italiani; li se taie capetele de Sinan, care credea că oastea dușmană e mult mai mare.

Cînd știe, mai lîrziu, ce-a fost, îi pare rău Vizirului că s'a retras. Ar fi vrut, ca și Sultanul, pacea, dînd mijlocitorului — păcat că a murit conaționalul Bruti! — ducatul de Naxos (nu „Nihnia“, ci „Nihssia“). Sultanul e oprit de maică-sa de a se pune în fruntea oștilor, dar îl silesc Pașii și soldații; unii Turci fug în Asia; „tunurile din Toscana“ sînt puse la Helespont (p. 49). Se dă prețul crescut al grînelor în Dobrogea: 140 de aspri grîul, 120 orzul, 100 ovăsul; și va mai crește dacă Mihai taie drumurile și nu dă proviziile („lassarà“, nu „lassava“).

Pentru a nu irita pe acesta, Turci de acolo „retrag“ pe Mihnea și pe fiul lui (p. 50). „Chataxumaia“ e *halihumaium*, ordin (*ibid.*). Sinan s'ar gîndi să ceară Polonilor a putea trece prin Moldova contra lui Mihai (*ibid.*). Ar fi fost iarna o răscoală a Albanesilor, potolită cu amenințări. Sinan ar fi murit de otrava dată de soția lui Ferhad — mărturisește și e aruncată în mare — sau de jalea pentru fiul căzut în Ungaria. După alții, muștrat de Halil, și pentru campania munteană, s'ar fi sinucis. În loc e Hasan, fiul lui Mohammed. De frica agemoglanilor, 16.000, Patriarhul și șefii Grecilor sînt adăpostiți prin locuri întărite din împrejurimi (pp. 50-1). Bulgarii și Sîrbii, cu promisiune de a fi scutiți de tributul de sînge, sînt întrebuițați de Turci ca jăfuitori. Din Asia vin 20.000 de călări, cari au și sulți de „canna d'India“, un cort și două cămili la un grup de doisprezece. La p. 51 nu „giebebbi“, ci *giebeggî*. În postscript știrea despre cei 1080 de haiduci din Muntenia, cari ard Babadagul, oraș cu 10.000 de case, de unde se cere orez, „cara(?) d'oro“, argint „și alte lucruri“, timp de trei zile; ar fi perit 6.000 de Turci, dar și sătenii veciniucid pe haiduci (p. 52).

Din raportul de la Praga, 15 Maiu 1597, se vede că Sigismund oprise orice ajutor direct pentru Mihai și Bulgarii rebeli (pp. 53-4). La 26 Ianuar 1598 se vede că Împăratul cere prin Sigismund să treacă Mihai Dunărea (pp. 55-6). Greșeli și în rîndurile ultiime.

* * *

Voicu Nițescu, *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia, anii 1917—1918: cicloul roșu*, Brașov 1928.

Expunere clară a împrejurărilor în care bolșevicii au luat puterea. Interesantă condamnarea din gura lui Gorchii la pp. 28-9. Un îndemn de prisionier ardelean: «Să nu jure România pace, d-le, că poate tot ajută Dumnezeu dreptății» (p. 42). Ziare scriu că Românii vor ataca Petrogradul (p. 60). „Roșală” de la pagina 208 e Roschal, cel care a fiert în cazane la Kronstadt pe ofițerii ruși: el a fost arestat cînd voia să aresteze el pe comandantul frontului ruso-romîn, Șcerbacev, și ucis apoi de Rușii din cealaltă tabără, cari-l luaseră în primire cu un ordin de divisie românească fals (v. p. 208) Frumoasă descrierea Crăciunului la Samara și mai ales a catedralei (p. 215 și urm.); e o bucată de antologie. Tot așa soldatul romîn în agonie Gheorghe Munteanu, care cere să fie trecut și el, măcar de nume, între voluntari ca să poată muri ostaș romîn, p. 298.

Plină de excursuri istorice, bine informate, e una din cele mai importante cărți care au ieșit la lumină în ultimele timpuri.

* * *

Emil Vîrtosu, *I. Heliade Rădulescu, acte și scrisori* (în publicațiile «Așezămîntului cultural Ion C. Brătianu», București 1928).

Cu un foarte frumos portret al lui Eliad, singurul vrednic de a fi reprodus, și o prefață bine informată, se dă un lung șir de scrisori de cel mai mare interes, alături de acte ca acela prin care văduva lui Caracaș vinde lui Eliad și unchiului, Slușgerul Nicolae Rădulescu, în 1830, tipografia din București (privilegiul domnesc din 25 Maiu 1820, p. 8 și urm.; actul de vânzare, p. 15 și urm.); de la 1832 rămîne numai scriitorul, p. 17 și urm. Se face și litografie (Billț, nu Biliț; p. 6). Eliad, „Eliadis”, se îndatoria să tipărească și *Τοπογραφία τῆς Βλαχίας* a d-rului Caracaș (și în traducere germană). Eliad dăruiește și cărți grecești pentru premii, p. 18, no. IV.

O parte din scrisori sînt din corespondența cu bancherul Davicion Bail, pe care șeful guvernului provisoriu îl ajută a-și culege dreptul de la țerani (scrisoare către «domnul cetățean» Florian Aaron, devenit «administratorul județului Ilfov», p. 21, no. IX). Afaceri de datorie, din ultimii ani; foarte sentimental bancherul purtat cu vorbe.

Note asupra *Enhiridiului* lui Al. Sturdza tipărit de Eliad pe sama lui Alexandru Filipescu-Vulpe, p. 30 și urm.

Prin corespondența lui Gh. Bariț se dau o sumă de scrisori din epoca târzie. O scrisoare din 1838 le deschide, largă, plină de intimitate, și cu plingeri contra lui Grigore Alexandrescu, p. 36 și urm. («dobitocul sfîșiat care e țeranul» și partidele; p. 36; un profund sentiment religios: a scris o lucrare *Împărăția lui Dumnezeu*, p. 39).

Se atribuie lui Eliad și un articol care a apărut în *Le National*: e un atac contra lui Alexandru-Vodă Ghica, p. 44 și urm.

Alte scrisori din anii '40 către un Duiliu din Brăila, p. 50 și urm. Seci și scrise în jargon; doar ici și colo ceva de cules, în afară de glume, încă bune: „de au greșit cu mintea, cu inima n'au greșit“, p. 68. La 1857, candidaturi la tronul Unirii: Chiselev (!), ducele de Nassau-Leuchtenberg, un Bonaparte, care ar cădea odată cu Napoleon al III-lea, p. 68. Eliad era contra legalității Divanului ad-hoc, voind să-l saboteze al lui, p. 71. Candidatura lui Ion Ghica, pp. 73-78; a lui Mihai Sturdza și a lui Vogoridi, p. 75.

Pentru traducerea Bibliei, p. 86 și urm. Pentru planul lui Odobescu de a se ridica un monument lui Eliad, p. 91 și urm.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Dr. Simion Reli, *Politica religioasă a Habsburgilor față de Biserica ortodoxă-română în sec. al XIX-lea (în lumina unor acte și documente inedite din Arhiva Casei și Curții imperiale din Viena)* (din „Codrul Cosminului“, IV), Cernăuți 1928.

Lucrare de mare interes din cauza bogatului material inedit ce întrebuințează pe lângă opera de ansamblu a lui Mitrofanov și ce s'a scris în românește, dar și forma e deosebit de îngrijită. Se releva elementul masonic în mișcarea lui Horea, format de „frații“ din Viena, „cea mai mare parte Români“. După d. Silvestru Moldovan, *Momente noi din revoluția lui Horia* (Brașov 1918), mențiunea căpitanului cu chipiu roșu“ care întovărășia la început pe șeful țeranilor (poate un Mihai Popescu, trecut apoi în Bucovina) Aflăm că Bucovina propusese pentru Vlădica Petru Pavel Aaron titlul de „exarh al plășșilor“ (de fapt: plașșurilor), pe care-l refușă Maria Teresa (p. 10). Încă de la 1783 Iosif al II-lea se rostește pentru o episcopie a Românilor neuniți (p. 12). Supt Francisc I-ii planul de a aduce pe toți ortodocșii din Monarhie la Unire (p. 17). În Bucovina se alipește episcopului un Consistoriu, cuprinzînd și doi ofițeri catolici (p. 23). O privire asupra episcopatului de Arad, p. 28 și urm. Diaconii „valahi“ în cojoace făcuți de Pavel Avacumovici, p. 33 și urm. Autorul proiectului cere despărțirea Românilor, „blöd und wankelmütig“, de Sîrbi (pp. 38-9) și introducerea literelor latine, în legătură cu originile românești (p. 42); să nu se mai facă Vlădici

prin alegere. Știri și asupra catolicismului în Principate, p. 69 și urm. Școala de fete din București a episcopului Molajoni (nu Melajoni), p. 73. Biserica din Botoșani, p. 75 și urm. Mușica Hatmanului Iordachi Costachi și cu capelmaistrul Nogues (p. 77). Catolicii din Grozești, p. 81. Citeva documente.

* * *

Bună alegerea de *Pagini de istorie literară românească* (vol. I: *Scrisori vechi*) a d-lui Gh. Cardaș, în biblioteca „Sămănătorul“ din Arad. Coresi de la 1527 și 1538 nu e diaconul (v. p. 13). Descrierile de persoane la Ureche s'au dovedit, de d. P. P. Panaitescu, a fi luate în parte din literatura istorică polonă. Se da o parte din opera mai de curind găsită a Mitropolitului Varlaam, *Leastvita* (p. 65). Ucenicia ca „piseș tinăr“ a lui Udriște Năsturel la 1628, pp. 70-1 (apoi „tainic“ domnesc). P. 80, Liou, nu „Lion“. La bibliografia Mitropolitului Dosoftei să se adauge studiul meu asupra *Liturghierului* de la Upsala (în „An. Ac. Rom.“). Note originale asupra legendelor raportate de Neculce, p. 272. Îngrijită și de folos va fi biografia care întovărășește deosebitele capitate.

Același da a doua ediție, cu text modernizat, din *Țiganiadă*. Foarte bune table.

Introducerea e mult adăugită.

* * *

Constantin N. Tomescu. *Documente și scrisori din familia basarabeană Andronachi Donici*, Chișinău 1928. Acte interesante și pentru altceva decît genealogia. O „pagubă de goștină“, pentru care răspunzătorul e întemnițat de Domnie, p. 7. Un „ficiar“ care „s'a dus la Moscali“ pe la 1793, p. 9. O danie de Țigani către Andronachi Donici biv Vel Medelnicer (pp. 11-2). La 1799 a fost Mare Ban (p. 13). La 1822-3 era Logofăt Mare (pp. 31-3 și urm.). Un act de la văduva lui Andronachi, mort la 4 Novembre 1829, din familia Vîrnăv (p. 43) N. I.

* * *

St. Wedkiewicz, *Mickiewicz w literaturze rumuńskiej* („Mickiewicz în literatura romînă“), foileton în ziarul „Czas“ din Cracovia, 13 Ianuar 1921.

DI Wedkiewicz amintește că lucrează la o operă întinsă, «Istoria influențelor polone în civilizația Romînilor», în care influența lui Mickiewicz va cuprinde o parte însemnată. Mickiewicz, precum se știe, ca profesor la Colegiul de Franța, a fost ascultat de numeroși studenți romîni. În memoriile lor către guvernul frances la 1848 se întilnesc ideile lui Mickiewicz. D. Brătianu scria lui Quinet în Ianuar 1847: «de câte ori nu ni

s'au umplut ochii de lacrimi... la auzul glasului d-tale și al lui Mickiewicz..., când ni arătați... mucenicia Poloniei». În revistele ardelenne de la 1843-1848 se regăsesc bucăți literare inspirate din „Wallenrod“. Papiu Ilarian exaltă figura lui Mickiewicz în introducerea volumului II din Istoria sa a Românilor (Viena 1852). D. Wedkiewicz a aflat între cărțile oprite de cenzură în Moldova în epoca de la 1840-1856 și „Oeuvres poétiques“ de Mickiewicz. Opera lui pătrunde totuși în cercurile literare din Principate, „Cărțile poporului și pelerinajului polon“ influențează adânc în primul rând pe Heliade Rădulescu în «Souvenirs et impressions d'un proscrit», apoi „Cântarea României“. D. Wedkiewicz analizează pe larg această operă, pe care o socoate foarte în-udită cu ideologia lui Mickiewicz și tonul lui profetic. D-sa este de părere că autorul „Cântării României“ este totuși Bălcescu. „Nu cunosc un scriitor român mai apropiat de ideologia romantică a emigrației polone ca Nicolae Bălcescu, nici un prieten mai călduros al Poloniei ca dînsul.“

Între manuscrisele Academiei Române (Nr. 147) d. Wedkiewicz a aflat o traducere completă a «părților poporului și pelerinajului polon», traducere din franțuzește provenind din Moldova, scrisă cu cirilice pe la 1845. Traducerea nu poartă numele lui Mickiewicz, și catalogul manuscriselor Academiei nu știe, din această pricină, să indice autorul operei.

Se menționează în concluzie traducerea a două sonete de Mickiewicz publicată de d. Iorga în «Floarea Darurilor» și faptul că B. P. Hasdeu a însemnat numele marelui poet polon în mausoleul fiicei sale Iulia.

P. P. Panaitescu

* * *

Olgierd Górka, *Stan badan i zadania historjografij stosunkow polsko-rumunskich* („Starea cercetărilor și problemele istoriografiei legăturilor polono-române“), referat în volumul publicat cu ocazia celui de-al IV-lea congres al istoricilor poloni la Poznan, 1925, 27 pp.

Autorul este și el un bun cunoscător al literaturii istorice române și al limbii noastre. D-sa arată că pentru studierea cu folos a legăturilor istorice polono-române se cer trei lucruri: o terminologie sigură, contactul strîns între cele două istoriografii și schimbarea unor puncte de vedere greșite asupra trecutului. Pentru primul punct d. Górka constată că terminologia vechilor cronici și a scriitorilor poloni e foarte încurcată și adesea supt Moldawja, Mullany, Woloszczyzna, se înțeleg cînd unul, cînd altul din Principate. D-sa propune pentru Poloni terminologia: Rumunja (România), Moldawja (Moldova), Woloszczyzna (Muntenia).

Pentru punctul al doilea, propune publicarea unei bibliografii,

și constată ce puțin sînt cunoscute în Polonia publicațiile de materiale istorice românești, și vice-versa, în România cele polone.

Anume probleme istorice nici n'au fost atinse de cercetători, ca de pildă „participarea vasalilor moldoveni la alegerile (regale) polone...”, precum și întreg sistemul feudal înfriziat al Poloniei, care considera la fel pe vasalii prusieni și moldoveni“.

În privința punctelor de vedere ce trebuiesc schimbate, d. Górká observă că unii istorici poloni serioși, ca Al. Jablonowski și A. Lewicki, considerau Moldova ca făcînd parte în evul mediu din Polonia și Cetatea-Albă ca port polon. În realitate Polonia a încercat în mai multe rînduri, dar zădarnic, să cuprindă Moldova, precum aceasta încercase să ocupe Pocuția. D. Górká admite că acțiunea lui Ioan Albert la 1497 a fost în adevăr îndreptată împotriva Moldovei, și nu împotriva Turcilor, cum susțin și azi mulți istorici poloni. Punctul de vedere sănătos al unui istoric trebuie să fie acela că încercările polone de a cuprinde Moldova și încercările acesteia de a-și asigura Pocuția n'au contribuit decît la decăderea celor două țeri. Adevărată politică sănătoasă n'au făcut decît acei cari au lucrat la alianța moldo-polonă.

P. P. Panaitescu.

BCU Cluj / Central * * * University Library Cluj

Ștefan Meleş, *Relațiile Bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu 1928.

Privire cuprinzătoare asupra unui subiect foarte discutat, și cu pasiune confesională. „Sinodul din Septembrie 1700 nu s'a ținut“, și p. 8. Meleş promite a o dovedi (p. 8). Toate izvoarele sînt cu cea mai mare îngrijire întrebuințate.

N. I.

* * *

Stanislaw Wedkiewicz. *Z dziejów polonistyki w Rumunji: Bogdan Petriceicu Hasdeu* („Din istoria polonisticii în România: Bogdan Petriceicu Hasdeu“), extras din „*Prace Polonistyczne ofiarowane prof. Janowiłosiowi*“, pp. 473-488, Varșovia [1927].

Cunoscutul prieten polon al Romînilor presintă compatrioților săi, într'un articol perfect informat cu tot ce s'a publicat în literatura românească, pe B. P. Hasdeu insistînd mai ales asupra legăturilor lui științifice cu Polonia. Bunicul lui, Tadeu, e menționat în istoriile literare polone. Juste aprecieri asupra activității filologice și literare a lui Hasdeu și asupra sentimentelor lui polonofile (cf. la p. 480, unde se reproduc cuvintele lui: „Din tot sufletul doresc libertatea Poloniei... Mama mea a fost polonă, și am învățat polonește în școli“). D. Wedkiewicz menționează faptul că ziarul „*Czas*“ din Cracovia din 23 August 1861 anunță cetitorilor săi prezența „d-lui Hyzdew“ în Galiția.

Urmează analiza principalelor opere ale lui Hasdeu. Concluzia

este severă: „Plină de contradicții și de tendințe haotice, activitatea științifică inegală și capricioasă a lui H. n'a dat rezultate pozitive pentru slavistica română“. Autorul recunoaște totuși că Hasdeu a fost un deschizător de drumuri, un trezitor de energii.

P. P. Panaitescu.

* * *

Stanislaw Wedkiewicz, *Z tradycyi rumuńskich o Janie III Sobieskim* („Din tradițiile românești asupra lui Ioan III Sobieski“), extras din „*Studja staropolskie. Ku czci Aleksandra Brücknera*“, Cracovia 1928, 10 pp.

D. Wedkiewicz analizează felul cum apare figura regelui Sobieski în literatura română (Negruzzi, Vasile Alecsandri). Dimitrie Cantemir a arătat pe Sobieski într'o lumină nefavorabilă și a influențat astfel și literatura de mai târziu.

D. Wedkiewicz socoate drept legende fără fundament istoric faptele atribuite de Cantemir lui Sobieski: aducerea cu forța a Mitropolitului Dosoftei în Polonia, cheful de la castelul domnesc din Iași cu cântecul „Constantine, fugi bine“ și asediul cetății Neamfului, apărute de cei câțiva plăeși.

Chestiunea ar putea fi discutată mai pe larg, în legătură cu celelalte izvoare istorice asupra acestor evenimente.

P. P. Panaitescu.

* * *

Mihail Lascaris, *СМЕДЕРЕВО С МОЛАДАРЕКОИ?* („Smederevo în Moldova?“) extras din „*Ирпозн за книжељност, језик, историју и фолклор*“, VII, Belgrad 1927 (pp. 222-224).

Numele „Smederova“, „cetatea de la firgul Romanului“, apare numai în cronică lui Grigore Urechi, după care îl ia și Dimitrie Cantemir. E un nume care provine din tradiție cărturărească; nu apare în graiul poporului, nici în documente. D. Lascaris îl crede identic cu Smederevo, numele orașului sârbesc, cunoscut de obicei sub forma coruptă Semendria. Dar „Smederevo“ nu este altceva, după P. Skok, decât o derivație din românescul Sîmedru (Sf. Dumitru)

O emigrație sârbească în Moldova nu se poate dovedi prin nimic; deci e probabil că în popor era cunoscută cetatea Romanului sub numele de Sîmedru, iar un cronicar erudit l-a transformat în corespunzătorul sârbesc, pe care-l găsisese în analele sârbești sau chiar în cronicile bizantine, care-l menționează de asemenea.

P. P. Panaitescu.

* * *

L. T. Boga, *Documente basarabene*, II, *Scrisori și răvașe* (1660-1860), Chișinău 1928.

Foarte folositoare culegere, și nu numai pentru viața privată în Basarabia.

Astfel, de la început, scrisoarea de la Constantinopol (Țarigrad), 10 Mart 1660, a lui Vasile Lupu mazil către „iubitul și scumpul său fiu Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țerii Moldovei“, pentru satul Bubuiugi (de unde Logofătul Teodor Bubuiug al lui Petru Rareș), cumpărat de el în boierie și dăruit „unui copil, Orheianului“, iar, după moartea acestuia și căsătoria „Orhienței“, lui Iani Sulgerul, „că ne-au slujit și în țară și prin Țara Căzăcească și la Crim și aicea“. Murind el, fiii moștenesc de drept; pentru fete „cu Țituri“, să i se dea de știre lui Vasile. Lui Necula, fratele lui Iani, să i se restituie ce i s'a prădat „cînd au fostu primeneala de ne-am dus noi den țară“, rămîind să fie ajutat și altfel: e un document de prima ordine (p. 11).

Tot așa n-1 VIII, din 15 August 1802. Se vede din acest act secret al Spatarului Ioan Canta că opoziția moldovenească, pe care am arătat-o supt cei doi Callimachi și Grigore Ghica, nu desarmase. Se vede că „Orheenii boierii“ și „toți oamenii de acolo“ au venit cu „mari davagilic“ pentru a „scoate“ din ce rost va fi avut pe acolo pe „fratele lui Vodă“, care era atunci Alexandru Suțu. Ei mai „cer să pue la cale și birurile, căci nici de dînsul va fi bine, nici de boierii de aice“. Se sprijiniau pe ultimul act căpătat de Ruși de la Turci cu privire la Principate și aflat pe cale rusească. Se știe că acest hățiserif prevedea înlăturarea dărilor introduse de la 1783 și rezervarea demnităților pentru boierii indigeni. Scrisoarea spune: Mai mult decît *aceșți* Greci să nu aducă un Domn: adică un Portariu, un Postelnic și un Cămăraș, „numai un cifert să să ei și o agintorință la patru ciferturi“. „S'au trimes ca să să scadă birul la toati Ținuturili.“ Altfel, „armile înpărâtești poati să pue la cali“. Se cere distrugerea „răvașului“, trimes cutărui vătăf.

Se vede că la 1804 boierii basarabeni obișnuiau a trece, pentru afaceri, în „Rusăia“ (no. XI). Un capuchehaie traducător din turcește al actelor unor țerani din raia, no. XV. Se știa, cred, că maiorul Panaite Hagî-Ilie trecuse în Rusia la 1812 (no. XXI). O scrisoare din 1818 de la Mărioara Calimah; no. LXII. O scrisoare din 20 Maiu 1821 a lui Iordachi Drăghici, „ca unul ce totdeauna au păzit datorința“, către „cinstit al său mai mare“ biv Vel Vornicul Iordachi Ghica; no. XC. O scrisoare a lui I. Sturza către Drăghici, pentru moștile acestuia Bălăsinești și Colincăuți; no. XCIII. La 1823 un boier vorbește de „șăreții cei înfricoșați ai Bucovinii“; p. 89. Un D. Russu e de sigur ruda lui Alecu Russu, pp. 130-4. Notăm în scrisoarea lui de la 9 Novembre 1836: „Asăminea și Grigorie Russu di la Măcărenca au răposat: l-au clironomisat *Alecu di la Micăuți* și cu Enăcachi“ (p. 132). Cereri de mode la 1836, p. 133, no. CLXXXII. Iată și pentru Andronachi Donici, la 21 Iunie 1837: „Andronachi Donici s'au însurat la Moldova, și cu o cu-

coană foarte sîntă, fiica lui Neculai Canta, ministrul vnutrenih del din Eși“; p. 134, no. CLXXXIII. Glumele lui D. „Russo“ despre „portretul Împăratului“, pe care nu vrea să-l mai cumpere; *ibid.*, no. CLXXXIV. Un lordachi Russo de la 1845 înainte, p. 142 și urm.: el pomenește de *nepotul Alecu*; p. 145, no. CXCVIII. O scrisoare foarte rău redactată românește de la „Valeria Ghijdeu“ (Hasdeu), din Cîrstinești, 28 Mart 1750, către nepotul Ivănuță; p. 145, no. CXCIX: se știe că era Evreică botezată. Și altele de la dînsa pînă în 1859 (p. 147).

Și expresii fericite: „cu Dumnezeu nu mă pot bate“ (p. 27). „Nu sântem a nu ne putè puni la cale“; p. 31, no. XXXIII. „Să încap de așa om“; p. 35, no. XL: „Aceia ce nu sînt față pierd dreptățile“; p. 69, no. LXXXV. „Întîmplările ci au vînit poate să acufunde pe oricine“; p. 69, no. LXXXV.

N. I.

* * *

Wisława Knapowska, *Kandydaci do tronu polskiego w czasie wojny krymskiej* („Candidații la tronul polon în epoca războiului Crimeii“), Poznań, 1927, 75 pp.

Războiul Crimeii dădea speranța Polonilor că Statul lor va fi reînființat. Se vorbea chiar de candidați la tronul polon: principele Napoleon (Plon-Plon), vărul lui Napoleon al III-lea, ducele de Cambridge, un Hohenzollern, etc.

Pentru liberarea Poloniei, emigrații poloni din Constantinopol, în frunte cu C. Czajkowski, caută să recruteze Cazaci în Dobrogea, originari din Polonia. Woronicz e trimis la Tulcea în acest scop. Dar ocuparea principatelor romîne de Austria împiedecă pe emigrați să treacă voluntarii în Polonia.

La 1854 principele Adam Czartoryski, retras la Paris, într'un memoriu al său către generalul frances amintește că la 1812 Țarul Alexandru îi scrisese, făgăduindu-i restabilirea Poloniei, luîndu-se și Galiția Austriei, care ar fi primit în schimb principatele romîne (p. 49).

P. P. Panaitescu.

* * *

Dr. Const. Pavel, *Școalele din Beiuș, 1828-1928*, Beiuș 1928.

E o întinsă lucrare, cuprinzînd mai mult decît anunța titlul și redactată într'un stil de concentrată energie (astfel, la pagina 41, Basarabii „Domni prin sfat și vitejie“, cuvinte ca *iveliste* = origine, p. 62, formule ca „Voevodatele duhovnicești“, p. 101; frumoasa caracterizare a bisericilor românești, p. 104; „a vămii clipele istorice“; p. 130).

Autorul cede în „ducatele“ Anonimului. Se relevază că prima donație regală făcută episcopiei de Oradea-Mare, fundată numai de regele Ladislav, înseamnă pe Romîni, cu dăjdi

speciale. În ea se închid Ținuturi depărtate de sediul episcopal, care nu puteau să aibă valoare decît prin locuitorii de acolo (pp. 6-7). La 1274 se vede că erau mineri la Băița (p. 8). Interesantă și derivarea din Belu a Beiușului (cf. Tiuș din Teiu). Lămuriri asupra sensului local al noțiunilor de exploatare agricolă medievală: *mansio* și *porta descensus*, pp. 8-9, 60, și urm. Se încearcă a fixa cîte sate românești puteau fi pe aici în secolul al XIV-lea; pp. 8-9. Se observă că *autohtonia Romînilor se dovedește și prin caracterul aproape inabordabil al locurilor unde sînt așezați*: „prin prăpăstii și vîrfuri de munți, prin liharai și ponoare”; pp. 9, 36-7. Și nobilii respectă dreptul românesc; p. 10. Se discută aportul slav: rolul negustorului Samo e încă neclar; cf. pp. 11-2. Nu e fără interes nici apăsarea asupra calității cis-danubiene a elementului slav din românește, p. 17. *Jude* e în adevăr o creație romanică; Slavii au împrumutat-o, ca și Goții; de unde forma *sîndie* pe care o cita d. Păcală în monografia sa despre Rășinari. Comparația între slavismul nomenclaturii din șes și romînismul celei din munte, pp. 18-9. Același lucru se poate observa la Romîni transdunăreni. Se subliniază forma românească în care documentele, *toate*, păstrează numele Crișului; pp. 19-20. Minele nu puteau fi părăsite niciodată (v. pp. 20-1). Se dovedește prin autopsia geografică rostul de așezări supt-cetate al satelor ungurești bihorene; pp. 22-3. *Ei ieau haina Romînilor și cîteva cuvinte*; p. 23. În chestia Secuilor autorul represintă un punct de vedere întrecut; p. 24 și urm. (dar se ride cu dreptate de Gepizii pâr. Karacsónyi, căruia pentru „Jipii” lui i s’ar putea recomanda și... Jipii Sinaii) Negerfalva de lângă Beiuș e vădit satul lui Negru, și chiar Jánosfalva, „satul lui Ioan”, *represintă sistemul românesc al satului de origine genealogică*. Bulgari, prin aceste coclaure (v. p. 28)! Moigrad, pe locul romanului Porolissum, pare a veni din Maligrad, „cetatea mică”, printr’un fenomen lingvistic românesc.

La 1219 în registrele orădane „quidam potens, nomine vojavoda”; p. 31. Nume de iobagi: Vlad, Pașca, Radu, Stan, Micul, Crăciun, Iancu, Sălăvăștru; p. 32. Olăhtelek la 1283; *ibid.* La 1294 vedem pe Romîni din Ținut ca luptători; p. 34. Ca aprovizionatori ai cetății; pp. 35-6.

Un alt capitol urmărește pe Voevozii locali: Nicolae la 1274, Ioan la 1263(?) cu frații Boc și Balc (ca și cel din Maramurașul lui Bogdan), cunoscutul Neagu din Huduș, la 1326. *E de observat că formula „possessio... in qua Negul Woyvoda considet et commoratur” corespunde cu cea moldovenească: „unde a fost” sau „unde este” cutare, și aici n’a fost doar o colonizare*. Identificarea Voevozilor de la 1345, din „Remecha”, „Bivini”, „Syprach”, „Zopus”, „Auginas” cu Voevozi bihoreni din Suplac, Beiuș, Remete, Topa e foarte ispititoare, dar e o piedecă

legătura lor cu „Alexander Bassarati“; ar trebui să se admită ori o mare confuzie în cancelaria papală, ori că acest „Alexander Bassarati“, căruia nu i se zice nici „princeps“ ca celui din „Romecha“ nci „Voyvoda“, să nu fie Domnul muntean (v. p. 42 și urm.)¹. Iar tot d. Pavel observă că episcopul nu e altul decât solul la Alexandru, care și atunci e numit așa. Prin acest fapt însă s'ar explica legătura, și ea în aparență așa de curioasă, între Domnul muntean și acești Voevozi bihoreni, și unii și alții cunoscuți în special acestui episcop, favorit al Angevinului Ludovic, Dimitrie Mesesi. Tot mai mult se lămuresc în epeturile vieții politice românești! Faptul, pe care se sprijină autorul, că scrisorile Papei se adresează și episcopului de Orade ar fi o dovadă; p. 42. Foarte curioasă părea și designația *Olachi Rumani*, care arată însă că *informația venia de la un cunosător fără patimă al unității românești*. D. Pavel îl prezintă ca un *continuu îngrijitor al Românilor de supt cîrja lui* (p. 43 și urm.). Voevodului Petru, fiul lui Stan, la 1349, i se dă voie a-și ținea un preot pentru a crește satul (pp. 43-4 și nota 9): actul e inedit. *E o mare, foarte mare asemănare între turnul de la Sîn-Miclăuș și Sînicoară de la Argeș*; p. 47. La Remete biserica ar avea „fresce bizantine“; p. 50. Un Popmezeu, pe aproape: i se vede originea de la un popă românesc, ca Popăuții, Popeștii; p. 50.

Capitolul III e de istorie socială. Se prezintă (și după cartea, pe care n'o cunosc, a d-lui R. Patîția, *Țara Topilor, Orăștie* 1912) diplomele episcopale de reformă pentru Romîni din 1452 și 1454 (pp. 55 și urm. 59): cartulariul din 1374): judecata prin Voevod și patru cnezi aleși; crainicul execută sentința; se fixează și dăjdiile. Dar autoritatea superioară a episcopului se așează peste vechiul obicei (Gheorghe *frater* nu e *Frater*, ci episcopul Martinuzzi: „fratele Gheorghe“; de altfel v. p. 86). În ce privește biserica, n'aș crede că „fragmentul de Evanghelia tradus de popa Giurgiu din Luncașprie“ e din sec. al XV-lea, ceia ce i-ar da o așa de mare valoare (cf. p. 64). Tot așa și cu *Octoiul* de pe la 1500 și *Liturghierul* corespunzător (*ibid.*). Un preot din secolul al XVII-lea, care-și însamnă toată genealogia de preoți până la 1390, p. 65. Protopopul Dan de la 1503, pp. 65-6. Voevozi nobilitați; p. 67 și urm. Voevozi-preoți, ca la 1533; p. 101. Interesant numele de „la curțile Ili“ pentru fostul sat Ilyeháza, „Ilieștii“; p. 68.

În capitolul IV, Beiușul (totdeauna Beiuș, p. 69 și nota 1: nici vorbă de o origine slavă din *bielo*; tot așa pentru Bihor, *biela hora*. Mai curînd un Băieniș de la Băița vecini; cf. luminii; v., după ungurescul Belényes, satul vecin Belejeni. Veche

¹ Aprozia ar fi Ambrosie. „Auginas“ în acest caz nu poate fi Argeș, și trebuie căutat tot pe acolo, dacă nu e un sat dispărut (cf. p. 51).

cetate, ale cărui ruine, ca și ale vechii biserici a episcopului Andrei dei Scolari, se păstrează încă. Interesantă *Pătăreasca*, strada unde au fost *pateri*, dar *Burgundia*, mare și mică, dacă s'ar putea lega cu *burgul*, n'are nimic a face cu Occidental burgund (p. 71, nota 6). La 1451 oraș liber; p. 77, 79 și urm. E ajutat de Croatul, om al Renașterii, prieten al lui Fran Hunyadi, episcopul Ioan Vitéz de Zredna; p. 78. Se urmează cu istoria orașului în capitolele V-VI. Protopopul din 1641 Avram Burdánfalvi, p. 88. Se trece la păstoriarea Mitropolitului Sava Brancovici; p. 89. La 1661 începe stăpânirea turcească; p. 91 și urm. Se arată *folosul pentru Romîni al acestui regim democratic*, pp. 92-3. La 1683 cucerirea habsburgică, p. 93. Apariția curuților *rákóczyeni*, p. 94. La înfrîngerea lor se dărimă cetatea Finişului, cum supt Turci dispăruse tîrgul Seplacului (*ibid.*). De atunci începe „roirea“ românească; p. 95 și urm. La 1726 clopotniți în Beiuș — odată Romîni erau legați de calvini; p. 99 —, p. 97. Preoții alina de protopopi din sate; pp. 99-100. Protopopi de aceștia în secolul al XVIII-lea; p. 101. Ar fi de tîpărit predicile, din 1755, ale „popai Iosif din oraș din Beiuș“; p. 107. La 1847 Ioan Papp va publica „Învățăături morale“; p. 108. Noile școli; p. 98 și urm. Companiștii greci în legături cu centrul orădan, p. 102 și urm. De la 1760 (refăcută în mare la 1796) și biserica unită, pe lângă cea ortodoxă a acestora; p. 103. La 1828 Romîni reprezintă 42% din populație, apoi 49%; pp. 105, 109: bresle de tăbăcari și cojocari, fabrică de hîrtie episcopată la Timiș, fabrică de sticlă la Bel, minele. Pe aici răsare consilierul gubernial Ștefan Costa la sfîrșitul secolului al XVIII-lea; p. 106. Școala mixtă, cu companiști, se desface la 1818; p. 108.

În capitolul VII opera episcopului Samuil Vulcan. De la 1781 episcopul Moise Draguș avea domeniul Beiușului; p. 111 (n'avem articolul p. 1. Radu cuprinzînd, în *Cultura creștină* pe 1918, corespondența episcopului). Curioasă originea lui Samuil Vulcan, născut în Veza lângă Blaj, venind de la un „Vornic Vulcan“, fugit de urgia lui Șerban-Vodă Cantacuzino (o spune Șineai; v. p. 112). La 1828 Pedagogiul sau „Gimnastul mic“ al lui cu patru clase, peste două ale celei primare, la Beiuș; pp. 112, 118 și urm., 121 și urm. („carte de dojană“). Ioan Maiorescu începe aici; p. 117. Opreliștea de a face școli asemenea la „Arad, Lipova, Lugoj, Baia-Mare, Seini, Șuncuta-Mare“; p. 132. La 1836 se adaugă clasele de „umanisare“; p. 133.

Capitolul VIII dă lista profesorilor cari s'au perindat. În al IX-lea istoria școlilor de la 1848 înainte. De la 1844 se încercase a se impune limba de predare maghiară, în locul celei latine; p. 150. Și în registrele bisericilor; p. 151. La 4 Mart 1849 episcopul Vasile Erdeli introduce limba românească în gimnasiu; p. 152. Se creiaza, după cerințele legii austriace, clasele VI-VIII;

p. 154. Dar germanismul e impus în toate clasele de sus; p. 155. Primejdia de maghiarizare va urma. Și elevi bucovineni mulți, între 1860 și 1890; p. 162. Profesorii de la 1854 în capitolul X. Am cunoscut și eu pe Moise Neșiu, tatăl d-rului Neșiu: în casa canonicilor de la Oradea-Mare, bătrînul, cu lufeaua lui, cu părul tuns scurt și mustățile lungi, părea mai curînd un husar în pensiune; vorbea româneste frumos și cu haz. Cărțile de studiu, pp. 190-1.

În capitolul XII episcopul Mihail Pavel și creațiunile lui (clădirea din 1887 a liceului „Samuil Vulcan“). Se vorbește pe larg de coborîrea, de către studenți, a steagului unguresc și de urmările ei: maghiarizarea cursului superior; pp. 207-8. La 1891 ca mijloc de apărare se clădește Internatul pavelian; p. 210. Urmează la 1896 școala de fete; p. 213 și urm. Un internat ortodox se întemeiază la 1899; p. 217. Capitolul se încheie frumos așa: „Sînt vremuri și virtuți, pentru care zilele noastre dovedesc tot mai puțină înțelegere“; p. 220.

În al XIII-lea capitol activitatea episcopului Dimitrie Radu, mort așa de tragic. Marea lui fundație de burse; p. 225. La 23 Novembre 1918 el are fericirea de a reintroduce în liceu limba românească (p. 225 și urm): „după vremile schimbate și în temeiul dreptului de liberă dispunere al națiunii romîne peste soarta sa“. La 1920 școala de fete devine liceu; p. 228. Profesorii noi, în capitolul XIV. În capitolul XVI amintirile anilor 1918-9. Ce privește francisarea școlilor de actualul episcop, nu putem împărtăși entuziasmul autorului (p. 277 și urm.).

Un apendice de documente. Și nobilitarea, în 1602, a orașenilor de Sigismund Báthory; pp. 329-32, no. IX.

N. I.

* * *

Iosif Macurek, *Husitstvi v Rumunskych zemich* („Husitii în țările romîne“), extras din „*Casopis matice moravské*“, LI, 1927, Brno, 98 pp.

Excelenta lucrare a d-lui Macurek, bun cunoscător al literaturii istorice romîne și chiar al arhivelor noastre, aduce contribuții și lămuriri nouă la chestiunea influenței husite în țările noastre. D-sea întrebunțează firește, pe lângă materialul românesc, publicațiile cehe, ungurești, polone și iugoslave, privitoare la chestiune. După introducerea bibliografică (pp. 1-11), urmează un capitol intitulat „Începuturile mișcării husite în Moldova, (1431-1436)“ (pp. 11-29), cu lămuriri asupra fundațiunii Statelor romîne și a cauzelor pătrunderii influenței slave. Dacă față de aceste cauze d. Macurek are dreptate să socotească imigrații din Sudul Dunării și întemeierea mănăstirilor, nu se poate reținea ideea că Mitropoliile ambelor țări au fost fondate de episcopii *slavi* de la Vicina și Cetatea-Albă, cari aduc cu ei cultura slavă. Actele Patriarhiei constantinopolitane spun lămurit că primul era

Grec, al doilea Moldovean. Pe de altă parte, d. Macurek cercează influența catolicismului în Moldova. Husitismul se întinde în această țară grație certurilor dintre comunitățile și ordinele călugărești catolice, și numai între catolici. Interesantă e figura lui Iacob husitul, care pe la 1431 apare la Baia. Era, se pare, originar din Moldova, dacă e identic cu acel Iacobus de Molda sau „de Moldavia“, care era înscris ca student la Universitatea din Praga între 1402 și 1410 (v. și p. 25, nota 1, despre emigrația Husiților alungați la 1420 din Ardeal în Moldova). Polonii intervin oficial în Moldova împotriva Husiților, însă sînt mereu plîngeri că Alexandru-cel-Bun îi sprijină. Episcopul Ioan din Moldova (Siretiu?) se plînge Polonilor de aceasta. D. Macurek vede cauza acestui sprijin în alianța Domnului Moldovei cu Svidrigaillo, pretendentul lituan.

Capitolul II. *Mișcarea husită în Ardeal și Ungaria orientală* (pp. 29-53). În Ardeal și Ungaria se constată în prima jumătate a secolului al XV-lea mari turburări sociale și religioase, nemulțumiri împotriva clerului, năvălirea sectelor bogomile din Bosnia. Husitismul se întinde întâiu în regiunea Sirmului și apoi în Ardeal numai între catolici. E vorba chiar de un fel de alianță între Husiți și bogomili. Această răspîndire e cu atât mai ușoară, cu cît în prima jumătate a veacului al XV-lea o mulțime de tineri din regiunile ardelenne sînt înscrși la Universitatea din Praga (de ex. „Ondrei de Satmaru, Leonard de Kluje, Martin de Septem Castris“, Mihai de Turda, Ioan de „Sibine“-Sibiu, etc.). Propovăduitorii religiei nouă se răspîndesc în Banat și chiar în Ardeal, și probabil că răscoala cea mare din 1437 e în legătură cu această propagandă. Ca un șef al mișcării religioase catolice împotriva Husiților în Ardeal și Ungaria apare Iacob de Marchia, a cărui operă e descrisă de o cronică ce-i este închinată. În urma acestei mișcări șefii husiți Toma și Valentin, „duo literati“, fug în Moldova.

Capitolul III. Husiții și „frățiile“ în Moldova (1437-1492) (pp. 53-75). După moartea lui Alexandru-cel-Bun (cred că data 1431 e o greșeală de tipar; p. 54), turburările interne din Moldova nu sînt favorabile întăririi catolicismului. Atunci se traduce în Moldova Sf. Scriptură în ungurește de cei doi emigrați, mai sus pomeniți, Toma și Valentin. Unul din cele trei manuscrise cunoscute a fost copiat în Troțuș la 1466. Bandini menționează la Neamț în 1647 un „missale germanicum ab Hussitis relictum“. D. Macurek socoate și el că cele mai vechi texte religioase românești: Codicele Voronețean, Psaltirea Șcheiană sînt datorite influenței husite. Ar fi fost scrise în Nordul Ardealului sau Nord-Estul Moldovei de un Sas sau Ungur, cu scop de propagandă (după cum susține d. Drăganu). Despre Valentin, literatul husit, cronică Minorităților din Alba-Iulia spune că a trecut din Moldova în Turcia pentru propagandă și că a

foșt ucis acolo din porunca împăratului turcesc. Celalt «literat», Toma, rămâne în Moldova. La 1452 trece prin Moldova spre Turcia un alt propagandist husit, „Constanti Anglicom“ (Englesul). Contra-propaganda catolică în Moldova se exercită mai ales prin Polonia, cu Minoriiții. La 1461 se scrie în scop de propagandă lucrarea «*Reprobationes triginta octo articulorum, quos tenent heretici Usiti de Moldavis*». De asemenea vin propagandiști catolici din Ardeal. Cronica Minoriiților mai sus pomenită, vorbind de acești propagandiști, are o povestire extrem de interesantă. La 1462 Sebastian Ianosii, «custos Transylvaniae» cu frații călugări e trimis în Moldova. Acolo liberează o femeie de demoni, și ea trece la catolicism. Călugării moldoveni trimit la frații catolici pe cîțiva dintrînșii, cerîndu-li să nu se ocupe de moldoveni (shismatici), ci numai de Unguri, dar frații răspund, bătîndu-și joc de trimiși. Mitropolitul se plînge Domnului, care chiamă în fața lui pe fratele Sebastian. Acesta spune Domnului, care era însuși Ștefan-cel-Mare: «Si nos in isto regno non fuissetis, vos diu a Turcis captivi fuissetis ducti et perivissetis». Cronica a păstrat cuvintele Domnului: «Ego videbo si sine vobis Deus a Turcis nos defendat, volo ego quod vos omnes sine mora de regno meo exeatis!», ceea ce se și face. Această prețioasă cronică a fost găsită în manuscris de d. Macurek la Biblioteca Batthyanyi din Alba-Iulia (v. *Rev. Ist.*, XI, pp. 183-4).

«Frații cehi», alungați din Moravia la 1481 de Mateiaș Corvinul, se stabilesc în Moldova. În fruntea acestora era Mikulas Slausky, bine primit de Ștefan-cel-Mare. S'a păstrat și o scrisoare din 1494 către frații cehi din Moldova (anexa IV, pp. 97-98), adresată de bătrîni la comunității cehi din Boemia. E un îndemn să stăruiască în credința lor. Se face mențiune de faptul că Voevodul Ștefan li-a permis să se așeze în țara lui și să-și cladească un oraș, dar ei fură siliți curînd să pribegescă de două ori în fața năvălirii turcești, risipindu-se în diferite locuri.

Capitolul IV. Sfirșitul husitismului în Moldova (pp. 75—79). E probabil că resturile Husiților din Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea s'au confundat cu reformații, dar încă supt Vasile Lupu Bandini mai afla urme de a le lor.

Capitolul V. Formele ritualului și credinței la Husiții din Moldova (pp. 79-85): e o analiză a scrierii menționate mai sus «*Reprobationes triginta octo articulorum...*» (publicată de Fermentzin, *Acta Bosnae*, p. 245 și urm). În Anexe (pp. 85-8), d. Macurek analizează cîteva chestii de amănunt (despre unii Cehi din secolul al XV-lea în Moldova, ca militari sau negustori, despre orașul Huși și Husiții de acolo, pomeniți și într'o Cronică ungară. Numele orașului ar fi după d. Macurek o amintire a Husiților).

P. P. Panaitescu

L. Mirković, *Милешевска плаштаница молдавског војводе Александра* («Aierul de la Mileșevo al Voevodului Moldovei Alexandru»), in *Прилози за книжевност*, Belgrad, VII, 1927, pp. 130-136.

La mănăstirea Pacri din Slavonia se păstrează un „aier“ din 1567, dăruit de Domnul Moldovei Alexandru Lăpușeanu și de soția sa mănăstirii Mileșevo. D. Mirković publică o reproducere fotografică a acestui frumos obiect de artă, care reprezintă brodat pe Isus mort adorat de Maica lui, de sfinți și îngeri, o lucrare decorativă, dar plină de mișcare și cu un simț clasic al grupărilor armonioase. Inscricția în limba slavo-moldoveană se traduce astfel: „Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfintului Duh. bine-credinciosul și de Hristos iubitorul Domn Io Alexandru Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al țerii Moldovei, și Doamna sa Roxanda și prea-iubiții lor fii Bogdan și Petru și Constantin și fiicele lor Anghelina și Tudora și cneajna Teofana și Maria Teofana și Nastasia au făcut acest dumnezeiesc aier pentru sf. mănăstire care se numește Milșeva, unde este prea-fericitul părinte al nostru Sfântul Sava Sirbul, și unde este hramul Înălțării Domnului Dumnezeului și Mîntuitorului Nostru Isus Hristos, în anul 7075 (1567), luna lui August 6.“

E vorba de mănăstirea în care se păstrau moaștele Sf. Sava, patronul Serbiei. D. Mirković observă că Roxanda, soția lui Alexandru Lăpușeanu, se trăgea după mamă din despotul Ioan al Serbiei, cea ce se știa. Într'o scrisoare a sa către Ragusani, Alexandru Lăpușeanu pomeneste la 1566 de rudele sirbești ale soției sale, ce se aflau la Curtea lui ¹.

P. P. Panaitescu.

* * *

Dr. Iacob Radu, *Episcopul Vasile Erdeli (Ardelean, Erdélyi), (1845-1862), extras din Istoria diecesei române-unite a Orăzii-Mari, Oradea 1928.*

Istorie amănunțită a unui episcop bogat și mîndru, cu interes pentru cultură. Născut în 1794 la Macău, unde erau 258 de familii «declerate» românești (p. 11), învață la Timișoara și Oradea, aici și un an de drept, unul de teologie catolică, apoi la Budapesta și Viena, tot pentru teologie; preot din 1820, la Beiuș, la Oradea din 1829. Era vorba să fie trimis în Muntenia pentru păstoriarea uniștilor la 1825. La 1835 canonic. Episcop la August 1842. Reformează preoțimea deprinsă a umbra „în

¹ În aceeași revistă sirbească, VII, 1927, pp. 233-6, d. T. Giurgević publică o notă despre „Adolf Berman în România“. E vorba de un tipograf din Belgrad, de origine german, care întemeiasă în Serbia o primă tipografie la 1831. El trăi cîtăva vreme în România, și o notă a d-lui N. A. Bogdan, publicată în *Arhiva din Iași* (1926, pp. 135-7), care-i este consacrată, e acum tradusă în sirbește cu unele completări.

brace largi și pistrițe“, în „veșmînt scurt“, „cu pipa, cu tașnița și cu alte scule de fumat“ (p. 8). Se promovează învățămîntul (p. 19 și urm.). La 1852 Consistoriul din Blaj vrea Universitate românească sau măcar Facultate de drept (p. 21). Episcopul crede că sînt lucruri mai urgente. Dar el stăruie la 1855 pentru catedra românească la Budapesta, folositoare pentru străini din cauza marilor interese cu Principatele (p. 23; prima propunere fusese în 1855; numirea lui Alexandru Roman pe lingă Liceul Premonstraților abia la 1862-3); la 1851 numai se întemeiază la Oradea societatea literară, dorită încă din 1851 (p. 23). De la început e pentru o înțelegere cu Maghiarii (p. 26 și urm.). Dar apoi serbează biruința Imperialilor. Va cere la 1849 pentru *Terra Romanorum* „un prefect sau guvernator cu reședința la Blaj“, avînd și pe Romîni din Maramurăș, Sătmar, Bihor, Arad, Banat (p. 32).

* * *

C. Stan, *Școala poporană din Făgăraș și de pe Tîrnave, I, Făgărașul*, f. an.

Bogate știri de tot felul în acest mare volum de peste 500 de pagini. Note geografice: Făgărășanul știe de Ardeal, de Țara Birsei, de Țara Branului, de Mărginime, de Țară (p. 6). Beșimbac, Bessenbach, Rîul Pecenegilor (p. 8). Lista boierilor de aici, pp. 9-10. Cocan ar fi fost un *litteratus*, un diac supt Gheorghe Ștefan, p. 10. Istoria școlilor începe la p. 29. Pe la 1787 Guvernul cere ca preoții și cantorii să fi urmat la „școala normalicească“, avînd „atestat“ (p. 30). Pentru trecut, se înșiră mănăstirile (Comana-de-Sus, Șinca Veche, Șinca Nouă — ruine care merită cercetare —, Șercăița, Bucium, Berivoiu, Recea-de-Sus și cea de Jos, Dejanu, Breaza-de-Sus, Netoți, Lisa, Sîmbăta-de-Jos, Drăgușul-de-Sus și cel de Jos, Viștea-de-Sus—acolo, cetește: Pahomie—, Arpașul-de-Sus și cel de Jos, Cârțișoara, Scorău, Porumbacul-de-Sus,—adeacă: satul și mănăstirea, străvechea identificare a călugărului cu preotul, cînd nu chiar cu episcopul. Supt Iosif al II-lea dispar cele din Boholt (=Făget), Mărgineni, Racovița, Berivoii Mici (pp. 32-3). Școlile din orașe: Brașov, Sibiu, Blaj, Făgăraș, p. 34 și urm. (știrile cunoscute). Școala Susanei Lorántffy a fost semnalată și aiurea, și în această revistă chiar (IX, pp. 187-91): i-am reprodus programul (d. Stan recurge la inedit). Se semnalează dascălul de la 1662, Mihai Silvassy (p. 41). Școala exista și la 1694 (diploma lui Apaffy pentru zidirea, după dorința Vlădicăi Varlaam, a bisericii lui Brîncoveanu, la Ilarion Pușcariu, *Documente*, II, p. 358; citat pp. 41-2). Au fost în adevăr Becleanul și Sîmbăta reședințe ale Vlădicăi unit, înainte de Blaj (p. 42)? De la 1702 sinoadele cer trimiterea de bursieri la Viena, Tîrnava, Roma (p. 42). Acte, multe, despre școala din Făgăraș le-am dat în *Studii și doc.*, XII. Cursurile de învățatori din Si-

bliu, 1784-6, p. 47 și urm. (șase săptămâni de Paști). Considerațiile asupra interzicerii de la școală a sateanului din Vechiul Regat ori asupra tinereii lui înadins în semi-învățătura pentru folosul clasei de sus (p. 652) sînt greșite: v. *Istoria învățămîntului românesc* a mea. Note asupra școlii mici ardeleni înainte și după 1868, cînd se cerea învățătorului absolvirea „preparandiei“, p. 67 și urm. (după o lucrare a d-lui Traian Șuteu). Să mi se dea voie să nu cred în satul din județul Neamț unde Țiganii se țin cu alunele adunate de veverițe, Țigani a căror soartă o deplînge autorul (p. 94, nota 1). La pagina 96 era așa de necesar portretul d-lui prefect, cu batista scoasă elegant din buzunar? Tot așa circulara d-lui prefect care oscilează între „voiu“ și „vom“. Foarte bună critica robirii de învățămîntul secundar a școlii primare prelungite, p. 106 și urm. Și cererea de adaptare la mediul a acestora, pp. 108-9. Tot așa și rîspingerea școlii-casarmă, care înlătură tot ce aduce copilul, pentru a-i da pînea de scoarță de copac a teoriei (p. 110 și urm.). „Să-l învățăm din carte ce e pisica și ce e cartoful..“ Și contra „istorioarelor morale“, pp. 111-2. Federatele de copii din Franța, pp. 114-5. Încercarea făgărășeană, p. 115 și urm.

Foarte bună descrierea școlilor în legătură cu a satelor înseși. Vechea școală cu învățătorul tocmît de săteni pentru „o dutcă pe an și două ouă pe săptămîină, de copil“ (p. 140), plus, pentru cămara de acasă unde se făceau lecțiile, „două bucați de lemne zilnic și încă un ou săptămînal“: altfel „sucitul părului după cuiu și apoi bătutul cuiului în părete“, bețe la spate și în genunchi pe grăunțe (pp. 140-1). Vederi ale mănăstirii din Cırța, pp. 185-7. Și pe acolo, la Colun, mărghenirea numărului copiilor: acum Sașii l au părăsit (p. 202, nota 1). „Masa popii“ într'o pădure, p. 207. Un manuscris de Alexandrie în satul Galați, p. 265 (scrisă la 1795, de un băiat de șaptesprezece ani; și învățături din Scriptură; p. 265). Greșeala de a expropria ca absentești pe Romîni din America, p. 272. Numele de Hirseni nu poate veni decît de la Hirsu, oricît un individ cu acest nume n'ar apărea documentar (p. 278). Era de însemnat aici secretarul domnesc din secolul al XVII-lea Iacob Nagy de Hirseni. Iar vechiul dascăl tocmît de sat, p. 367. Știri istorice despre castelul și biserica Brîncoveanului la Sîmbăta-de-sus, p. 375 și urm. (nu redă izvorul). „Mănăstirea“ în ruine de la Sîncă Nouă, p. 405. V. și 406 (bună reparație). Mănăstirea din satul Toderița, p. 441. Curioase ordine școlare grănicerești, p. 469 și urm. De-ar fi urmat îndemnul de-a alcătui un Museu făgărășean!

Ferdinand Lot, *La fin du monde antique et le début du moyen-âge* (col. Bern), Paris, 1927.

Cartea d-lui Lot e, cum se putea aștepta, a unui erudit de cea mai largă lectură — la sfârșit o bogată bibliografie — și de un ascuțit spirit critic, aplecat la presintarea cu un mare talent polemic a unor opinii în mare parte personale. Se presintă întâiu ca un capitol de istorie a instituțiilor, domnia lui Dioclețian. Se discută apoi politica religioasă a lui Constantin-cel-Mare, presintată ca rezultatul unei „minuni“, convingerea fulgerătoare a Împăratului; ne ținem de părerea anterioară pentru motivele arătate în *Revue historique du Sud-Est européen*. D. Lot e pentru capitolul următor, „Reorganizarea economică a lumii romane“, un specialist. Incontestabilă teoria sclavuinii de simplu lux. Capitolul urmărește a dovedi că în antichitate n'a fost adevărat capitalism: n'a fost acțiunea modernă a capitalismului, și în acest domeniu sînt volume de scris. Urmează capitole de o perfectă precisiune despre instituții. Apoi acela despre categoriile sociale (să fi fost pretutindeni miserie și constringere? Viața omenească e mai variată și mai complexă). Originea *colegiilor*-caste trebuie căutată în Orient: intră oare noua realitate *cu totul* într'însa? De comparat cu *Le livre du préfet*: Veacul al IV-lea nu reprezintă altceva decît pătrunderea libertății occidentale în categoriile de imutabilitate ale Orientului. Tot ceea ce jignește pe Occidental era în natura lucrurilor. *Sistemul se lua întreg*. El era necesar așa. Anemiarea orașului nu se vede de loc în ceea ce Amian Marcelin spune despre Amida și Adrianopol, despre Roma însăși (cf. pp. 145-6). În alt capitol proprietatea mare domanială e presintată ca în luptă hotărîită cu Statul. Creșterea puterii acelor *potentiores* e datorită necesităților de apărare locală. Capitolul, numai de cîteva pagini, face loc considerațiilor subtile despre „decăderea și sfârșitul artei antice“. Chestia basilicei devenită biserică, obiect de discuții, e atinsă ușor (p. 156). Apoi capitolele corespunzătoare despre literatură și spiritul public (știu eu dacă se pot face generalisări într'un asemenea domeniu?; cf. p. 212: „troupeau de raïas à la turque“).

A doua parte se cheamă „la débâcle“. Oare trebuie primită explicația lui Ludwig Schmidt că Ostrogoții și Visigoții sînt „Goți strălucitori“ și „Goți cuminți“ (p. 221)? Cătunul român nu pare a veni de la Mongoli, ci de la «cantonul» tîrziu latin (v. p. 222). La p. 224: Safrax. Casuri de împărați barbari, pp. 230-1. Barbarii au fost numai condottieri? Ei reprezentau un întreg popor, cît de mic, în mișcare. Influența șefilor barbari în armată la pagina 271.

O altă parte urmărește cele petrecute după răsvrătirile barbare. Amintirea faptului că și Ricimer ca și Teodoric bătuse monede cu numele său (p. 281). Regele Sisebuth al Visigoților

scrie, în veacul al VII-lea, Viața Sf. Desideriu (p. 287). Expunerea, episodică, devine narativă la Iustinian, prezentat și după tradiție ca ambițiosul cuceritor. Medalia lui Leovigildă din Spania cu chipul lui Iustin al II-lea, p. 310. Caracterul cuceririi Galiei de Clovis, p. 370 și urm. De la pagina 399 înainte se cercează instituțiile.

* * *

P. P. Panaitescu, *Nicolae Bălcescu, patru studii istorice*, București 1928.

O foarte bună introducere despre Bălcescu. O bibliografie completă a operei lui (a se adăugi o scrisoare a lui Bălcescu pe care am dat-o în *Revista Nouă*, III). Urmează scrierile istoricului: *Mersul revoluției în istoria Românilor*, *Logofătul Miron Costin, istoricul Moldovei* (exhumată din „Calendarul popular pentru 1847“), *Comentarii asupra bătăliei de la Cîmpii Rigăi sau Cosova* (din „Propașirea“) (la pagina 42, nota 2, Barselion e Barletio; greșelile de tipar, multe, trebuiau îndreptate), *Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Eugeniu N. Giurgea, *Din trecutul și prezentul Basarabiei*, București 1928.

Întăiu, un capitol de istorie, mai puțin adevărat, dar foarte viu. Amintiri personale din 1917, p. 14 și urm. Autorul fusese chemat de Murgoci, „care avea o însărcinare din partea guvernului în chestia Basarabiei“, pp. 17-8. Expunere foarte amănunțită a situației din Odesa și a războiului civil de acolo. Și multe acte publice, care nu se afla aiurea. Opunerea rusească la actul Unirii, p. 87 și urm. „Monumente publice după Unire“, p. 93 și urm. Paragrafele următoare tratează din deosebite puncte de vedere aceiași epocă. De la pagina 143 etnografie (2 956.934 locuitori în 1922). Cea mai mare parte a cărții e ocupată însă de presintarea situației economice.

* * *

Grigore Nandriș, *Patru documente de la Ștefan-cel-Mare* (din „Memoriile Academiei Române“), București 1928.

După niște fotografii, se dau de d. Grigore Nandriș trei documente inedite de la Ștefan-cel-Mare și un al patrulea cunoscut numai printr'o traducere.

Din primul, a cărui dată a dispărut, s'a păstrat numai o mică

parte : dania unui Cirstişor la Pirăul Negiu. Al patrulea, în 1490, dă lui Isac Vistierul satul Folticeni pe Şomuz, „unde a fost Stan Pintece“ (= Foltea, Folticiu, de unde : Folticeni), şi satul Buciumeni, acesta de la Maruşca, fiica marelui negustor Mihai Logofăţul şi nepoata popei Iuga (interesant numele de familie *Stănişescu*). Unul priveşte satul Maxineşti, numit după Stan Macsin. Ultimul, foarte stricat şi el, pentru acelaşi sat. Multe explicaţii şi identificări. Tablă de nume. Fotografii.

* * *

P. P. Panaitescu, *Contribuţii la opera geografică a lui Dimitrie Cantemir* (din „Analele Academiei Române“), Bucureşti 1928.

D. P. P. Panaitescu pune în legătură opera lui Dimitrie Cantemir pe terenul geografic cu mediul de specialitate : Hrisant Notara, Ioan (Ieroteiu) Comnenu', Meletie de Arta şi Constantin Stolnicul Cantacuzino. La pagina 2 : originalul hărţii Stolnicului a fost găsit de d. Dimancescu la British Museum şi prezentat, în şedinţa publică, Academiei Române. La pagina 5 : Agathus e Agathias, Belarminus e vestitul cardinal Bellarmino, „Glicas“ e Glykas, „Grigore Tureneanul“ e Grigore de Tours, Cuspin e Cuspinianus, Sidonie e Sidonius Apollinaris, Trithimie e Trithemius. Harta Stolnicului a fost comunicată lui Ierotei în vederea vre-unei lucrări şi tipărită de Hrisant la Padova. Se reproduce pentru prima oară harta lui d'Anville după Cantemir.

* * *

Victor Motogna, *Un erou din graniţa năsăudeană : Nichita Ignat*, 1928 (f. loc).

Biografia, îngrijită, a unui Năsăudean, căpitan în armata austriacă, apoi colonel în cea a României. În cale, note asupra „şcolii normale“ din Năsăud (din 1770 ; director în 1834 Ioan Marian, cu studii pedagogice din Liov ; lista profesorilor, pp. 9-10). Atitudinea grănicerilor faţă de încercarea Ungurilor de la 1843 de a-i cîştiga pentru cauza lor, p. 13 şi urm. (refus de a lupta cu Sîrbii, după decizia adunării populare de la Năsăud contra unirii cu Ungaria ; în Octombre refus formal de a jura pe Constituţia ungurească, în ciuda silinţilor lui Emanuil Gojdu şi lui Sigismund Pop, profesorul de la Oradea-Mare ; arestare şi evadări). Ieă parte la războiul din 1877.

* * *

G. Bogdan-Duică, *Vasile Alecsandri, povestirea unei vieţi* (ediţia Academiei Române), Bucureşti 1926.

Împărţirea pe scurte paragrafe a unei expuneri „populare“ în mai puţin de o sută de pagini a vieţii lui Alecsandri. În cursul ei semnalări şi reproduceri de inedite (contractul lui Cuénim cu

familia Burghele, 1841, la pagina 8, nota ; Vida, învățătorul poetului, ar fi un „negustor călugărit“ ; p. 8 ; note nouă despre întâiele studii ale lui Alecsandri, pp. 9-11 ; și despre Furnarachi. p. 10 nota 2 ; sentimente „țerâniște“ ale lui Alecsandri la 1840, constatate cu bucurie de autor la pagina 15 ; la pagina 18 nota 1 : „flatteur“ nu „flatteur“ ; fuga lui în 1848, pp. 25-6, petrecerea la Paris, p. 27 ; întoarcerea la 1850, pp. 28-9 ; la pagina 36: Bazaine pentru Bazène ; știri noi din Crimeia, tot acolo ; la pagina 38 : Cucuoreanu, nu Cucuran ; atitudinea în momentul Unirii, pp. 43-4 ; planul, din 1847, al unei *Traianide*, p. 50 ; Ioan Alecsandri cere să se dea în dar volume din ediția Socec în Ardeal și Bucovina, p. 52 La 1888 se scrie regelui că ar voi ca Sinaia să fie, curînd, în mijlocul României, p. 56 ; profeta „colosalei dărnări de Imperii“ încă din 1878, p. 57, nota 1. Cîteva stampe, unele noi.

* * *

Liviu Marian, *Contribuțiuni la istoria literaturii românești din veacul al XIX-lea*, Cîșișinău 1927.

În primul studiu se relevă că d-rul Vasile Popp și-a luat pentru teza sa despre îngroparea la Romîni cele mai multe știri de la Petru Maior, din 1817 : el pomeniște și un Calendar de Sibiiu cu datine românești de pe la 1800 (și etimologii, pp. 11-12). În a doua se caută modelul frances al Poeticei lui Eliad (un Lecoutz de Lavizac ; se redau bune traduceri din francesă ale lui Eliad). O listă a lui Alexandru Hasdeu pentru literatorii romîni din Basarabia la 1835 (Gheorghe Beideman a locuit la Iași : fetele lui și ale surorii bunicului meu Costachi Iorga trăiau până dăunăzi). Am pomenit și eu Dicționarul de conversație al lui Asachi (numai prima fasciculă, pe care o aveam) : note despre colaboratori. Note despre calendarele bucovinene (din 1811, 1812, 1814). Se arată că lanache Pangal, dragoman în 1806 încă, și-a tipărit dialogurile și vocabulariul de turcește (și despre o gramatică și un abecedarîu rus, p. 52 ; un dialog rusoromîno-turc al lui Anton Pann). Se relevă că dialogurile sînt și de interes cultural. — Note despre „deia proprietății literare la scriitorii noștri în prima jumătate a veacului XIX“ (Costachi Stamati denunță, pentru o traducere din Derjavin, pe Vornicul Dimachi). — Influența lui Pușchin la poeții romîni (și bucata «Rătăcirea» din calendarul bucovinean pe 1854). — D-sore M. S. Mœckesch, care, iscăind S. M., dă acele *Rumänische Dichtungen* din Sibiiu 1851, pe care cred că le-am pomenit și eu undeva. A presintat, la 1846, și „cîntece bisericesti“ ale noastre, iar în manuscris se păstra o „legendă valahică“ de el și o traducere în românește a Catehismului luteran. Se și reproduce ceva dintr-o prefață interesantă (e vorba și de literatura cultă, dar el cunoaște numai pe Eliad, Bolintineanu și Rosetti). — Un studiu

atent e consacrat mediocrei încercări dramatice de debut a lui B. P. Hasdeu, *Răposatul Postelnic*, precum se vorbește și despre schițele în același gen din revista *Aghiuță* (fără gust); mai interesante, ideile politice ale tinărului Hasdeu: ele țintesc și o reformă agrară (p. 127); Hasdeu e contra prințului străin (p. 128). Remarcabilă observația, care mi s'a impus și mie: „Iubesc pe țerani pentru că sînt Romîni, iar nu pentru că sînt țerani“ (pp. 130-1). În paginile următoare, e vorba de atitudinea lui Hasdeu față de cercările istorice ale lui Bolintineanu (bună caracterizare a fiii lui, de cineva care totuși nu l-a cunoscut: am făcut și eu experiența capricioaselor lui schimbări de atitudine: după ce-mi răsپinsese de la premiul Academiei — care totuși mi-a fost acordat — «Chilla și Cetatea-Albă», mi-a scris că o credea opera unui „Basarabean“ și că mă judeca „o perla a generației tinere“, iar pe urmă...). Un studiu despre moartea lui Bolintineanu (bună definiția: „un cîntăreț entusiast al trecutului nostru istoric, trecut idealizat în chip exagerat și banalizat prin artificialitate în simțire și exprimare“, p. 140), și o notiță despre bine alcătuita *Romänische Revue*.

Henri Focillon, *La peinture, XIX-e et XX-e siècles, du réalisme à nos jours* („Manuels d'histoire de l'art“), Paris 1928.

Se începe cu considerații generale: apologie a oamenilor de la 1848, cari inaugurează, de și momentan învinși, o eră socială, de realism. Interesantă observația că la Imperiul înviat s'a raliat „dreapta Saint-Simonienilor pentru îndeplinirea marilor lucrări publice“ (p. 3). Înfăiul capitol pleacă de la Chenavard (care crede că numai musica mai poate crea) și, mai ales, Courbet, puși în legătură cu manifestațiile literare ale d-nei George Sand, ale lui Balzac și cu dreptate laudatului inovator modest care e Champfleury din *Chien-Caillou*, *L'usurier Blaizot*, *Les souffrances du professeur Delleil* (p. 7): acesta creiază și definenște realismul (*ibid.*). Courbet îl presintă ca „a traduce moravurile, ideile, aspectul epocii sale, după aprecierea sa“ (p. 8). Realistii anteriori, așa de uitați, pp. 8, 10 (un Jeanron, un Daubigny — mai ales). Courbet, cel „cu capul de zeu asirian“, cîntă cîntecele lui de-acasă, vînează, se laudă (p. 10): se știe că a distrus din pasiune populară coloana lui Napoleon și că a fost pus să-i plătească reconstituirea (p. 12). Ca în toată opera d-lui Focillon, se dau detalii de tehnică pe care nu le poți găsi aiurea (v. pp. 12-3). Millet apare alături, plin de duioșie țărănească (p. 18 și urm): se relevează și epoca lui de încercare în alte domenii, multe. Se restituie locul lui aceluia Daumier, fiu de burghes, care a adus o altă realitate, trecînd de la desena și caricaturi la pictura cea mare: d. Focillon îl apropie de Balzac, îl pune în fața lui (p. 28). „Enormitatea tristă“ a lui, *ibid.* Ingenioasa apropiere între Millet și Puvis de Chavannes p. 33.

Realismul în Belgia (de Groux, Constantin Meunier, Leys, de Brackeleer) e aproape nou într'o lucrare de orizont internațional. Reprodus admirabilul *Bénédictité*, de un „catholicism“ profund, al lui de Groux (p. 35). De relevat la el „un toa moral plus haut“, p. 36. E aici, mai ales la Brackeleer, ceva din poesia belgiană de astăzi. Stevens furnisează portrete clasei de sus, altă realitate a Belgiei („sens de la jupe“; p. 40). De sigur că e și ceva din Mieris într'insul (p. 40). Apoi reacțiunea „Artei libere“ (Rops). Meunier are patima vieții sure a lucrătorului chinuit, asfixiat. Și peisagiul (pp. 45-6).

În capitolul III, Olandezii, mai discreți, după tradiție, iub' toare de strecurările luminii („réalisme feutré“, p. 48). Și un Evreu, Josef Israels. Desferatul Jongkind, câștigat de Franța, vecin de inspirație cu Iaponesii (p. 58). În al IV-lea, Germania întâiu: Menzel, cu lecții engleze și franceze, ironic, reducînd la miniatură viziuni istorice sau descoperiri în viața contemporană, recele Leibl, cu profilurile pure și fețele liniștite. Se trece ușor asupra Austriei, copiste și decorative, pentru a da cîteva nume ungurești: Sziniek, Munkacsy, religios și moralist, „Hongrie brute et mystique“, „le moins sensible des peintres“, p. 66. Frumos peisagiul lui Pál, cu amintiri de Rembrandt (v. p. 49). Poporanăștii ruși, p. 67 și urm. Unii pictori sînt „ambulanzii“ unei evanghelii sociale (p. 69). Mai ales Riepin (pp. 70-1). Poate această parte cerea mai mult spațiu și, iarăși, mai mult mediu.

Cartea a II-a presintă la început „romantismul Imperiului al doilea“: desfășurarea triumfului unei vulgarități speriate, de parveniți. O lume „insolentă“ și „interlopă“, p. 74. Cu aceasta, resturi de romantism, — „uscat“ la Meissonier (p. 78), „miniaturist, fiu de miniaturist“, pitic cu barbă romantică (*ibid.*). Régamey e opus minuțiilor artificiale ale acestuia (p. 80). Cu ironie e presintat Doré, puțin peste umăr Fromentin, ca *jongleur* Ziem, cu o Veneție de sic (p. 84). D. Focillon preferă francheța Marsiliesilor, cu Monticelli, cel „fără literatură“ și Grigori, Gustave Ricard (foarte frumoasă fala de la pagina 85). Apoi misticismul plastic al lui Moreau, devenit prerafaelit și „anticvar mistic“ (p. 88). Eclectismul „bastard“, „sensațional“, are un larg capitol. Trec Gérôme. Couture, Henner, Cabanel, Bouguereau, Delaunay, foarte aspru prețuiți în caracterul combinat și chibzuit al artei lor, afară de Henner și Delaunay și mai ales Baudry. Henri Régnault apare ca periculos. Stilul „école“, pp. 100-1. La această falsitate se alipește, nu fără oarecare cruzime genul dramelor lui Coppée și Richopin și „sălbătăcirea Iliadei“ de Leconte de Lisle (p. 101). Urmează peisagiul, și el dumesnicit (Chintreuil, Harpigniez, alături Rosa Bonheur). Se relevă Lépine și Boudin. Un loc de onoare școlii din Lyon (Ravier, Carrand, Vernay); Italianul Fontanesi. În capitolul IV acei cari par d-lui Focillon mai răi ca eclecticii: „pastiches et virtuoses“. În-

tre ei pune pe Lenbach, un *Bildungsphilister* (p. 116), totuși așa de expresiv și prin care vor trăi mari figuri ale epocii noastre. Dar caracterizarea Germaniei imperiale, procedînd prin carte în afară de natură, e foarte justă (p. 116). Makart e „spumos“, *mousseux*, p. 119. Mulți vor prefera, ca autorul, pe ilustratorul Daniel Vierge, de la *Le Monde illustré*, un Spaniol, Ibericilor Fortuny și Madrazo.

În cartea a III-a, noua pictură engleză: prerafaetismul. Se aduce ca fond literatura timpului, a lui Dickens și a poezilor mistici. Putea fi invocat Tennyson, care pleacă de la Shelley și Keats. Se relevă cu dreptate *cellismul* și *biblismlul* mișcării (p. 131). Mișcarea lui Dante Gabriel Rossetti, Holman Hunt și Millais, lui Burne Jones și Morris, Madox Brown; ea are un profet ca Ruskin. Artă lor se presintă ca o revelație și ca o consacrare. Același spiritualism exaltat și la un Watts și un Moore, corespunzînd unui Swinburne.

O a doua „parte“ e consacrată „picturii moderne“. Influența vechiului spaniolism și a artei japoneze o creiață, după 1870, în Franța.

Înfătu „pictorii hainelor negre“. Se arată rolul schimburilor internaționale prin expozițiile universale. Influența spaniolă nu domină întregi pe Bonnat și Carolus Duran (pp. 158-9). Urmează Bonvin, Ribot, Vollon, religiosul Legros, Fantin-Latour. Se ajunge la deschiderea prin Manet a unei noi ere. Pentru Degas un capitol, altul pentru Whistler. O foarte frumoasă definiție a magiei artei la pagina 192.

E o plăcere să auzi spuindu-se că impresionismul nu e rezultatul unei teorii, ci e o „înlînerire din instinct“ (p. 20), că el n'a inovat cu totul, că e un lirism mai frumos decît al literaturii contemporane (*ibid.*), că n'a pretins a fi legat de o sensibilitate modernă trecătoare (p. 202); pentru el, ca și pentru limba românească, lumea e lumină și lumina e lume. Influențe engleze văzute la Londra ori aflătoare în sufletul unui Sisley (p. 206). Se începe cu Renoir pentru ca să se ajungă la Monet (formidabila lui Mare la pagina 217). Apoi Pissarro, și alții, și altele, mai mărunți. De la impresionisți (după tabloul *Impression*, din 1874, al lui Monet) se trece la neo-impresioniștii teoretici, după 1880. Seurat, cu înaintarea lui până la „volumele geometrice“, Signac și alții, cu „ritmul“, „măsurile“ și „unghiurile“ lor (p. 227).

În cartea a doua, „bătălia“, cu „conciliatorii“ ca Jules Breton, Bastien-Lepage, Dagnan-Bouveret, Lhermitte, Henri Martin, Ernest Laurent, mai ales Besnard, un „Tiepolo“ (p. 232). Se dă dreptate lui Jean-Paul Laurens, care e *altfel*, p. 236 și urm. Apoi (cap. II) poezia de limpede vis a lui Puvis de Chavannes, creatorul „peisagiului moral“ al epocii (p. 248; foarte duos portret al soției lui, Maria Cantacuzino, Mărioara Florioara a lui Alecsandri, la pa-

gina 243). În capitolul III se expune lupta contra artei fluide și împrăștiate, cu forme clare, dar luminate de o adâncă viață interioară (p. 251). Eugène Carrière deschide noua direcție. Nu se uită Aman Jean. Între „rafinaji“ și Griguet, cu drăguța lui copilă cu păpușa (p. 261). De la Bretonul Cottet femeite în mantii negre mergînd la biserică (p. 265).

Cu cartea a treia se intră în veacul al XX-lea, unde așteaptă Cézanné și Van Gogh. Primul colorist, la care „colorarea e o modalitate a volumelor“ (p. 270). Cu pasiune e prezentată ciudata figură a maestrului olandes. De aici se poate trece la simbolisții capitolului II (Gauguin). Un spirit așa de deschis către lucrurile de viitor ca al d-lui Focillon nu putea desprețui cubismul lui Matisse și al contemporanilor săi, dar în general evită să presinte cea ce această artă are mai neobișnuit pentru bătrîna normalitate a inteligenței noastre.

În cartea a IV-a străinii. Întăiu Englesii (Irlanda dă peisagiul lui Paul Henry la pagina 337), mai ales Brangwin și Augustus John. Apoi America. O frumoasă caracterizare a poeziei lui Edgar Poe, pp. 346-8. Una a istoriei Statelor-Unite, p. 348. Ca pictori reprezentativi Walter Gay și Sargent Belgia și Olanda sînt împreună: multe nume, dar niciunul care să se impue în arta universală (frumos peisagiul lui de Saedeler, p. 365). În Olanda și un „giottism“ modern, p. 375. În Germania obsesia rolului eroic, și în pictură. „Inconscientul, durerea fatală, moartea“ persecută pe artiști, p. 382. Se relevă ce dă Elveția: Böcklin, totuși cu fantastice și exotice sonorități („pastorală eroică“, „bestialitate eroică“, pp. 387-8; soție romană) și Hödli au o altă notă. Noua direcție aduce pe un Liebermann și un Franz von Uhde. Apoi „extremele confusie“ secesioniste (p. 397). Nu vedem clar în mișcarea austriacă, plină de nume. La Cehi se distinge opera lui Mánes. Pe Matejko criticul modernist îl găsește „cam gol“, dar recunoaște că e „mișcălor“ (p. 404). Pentru Simiradzki cu vastele pînze judecata nu va fi mai bună (p. 405). Despre Wyspianski: „un viguros geograf al formei“ (p. 406). Pe lingă „eginetul“ sculptor Mestrovici, cîțiva pictori sîrbi greu de definit (p. 407). Pictura italiană apare într'un zbor de nume care n'au cîștigat o celebritate universală, până la Segantini. Intins și frumos capitolul despre Romîni cu trei reproduceri: după Grigorescu, Andreescu și Luchian. Cu căldură se vorbește despre Spanioli: Sorella y Bastida, Rusinol, Zuloaga, cei doi Zubiaurre. Nordul are capitolul VI: Zahrtmann Danesul, Suedesul Liljefors, conationalii lui: Zorn și Larsson, Josefson, Norvegienii Thaulow și Krohg, Munch, Munthe, dar mai ales Werenskiold. Nu se uită nici Finlanda. Rusia de după Riepin: Vrubel, Serov, Maliavin, Somov, ilustratori de cărți și de scene.

N. Iorga.

C R O N I C Ă

Ceia ce 'dă d. Mihail Popescu, *Documente inedite din preajma Unirii Principatelor, din actele austriace păstrate în Arhivele Ministerului de Războiu de la Viena* („Așezămintul cultural Ion C. Brătianu“, IV, București 1928) nu e, întâiu, decît reproducerea unor părți din Memoriile contelui („Graf“, nu „Grafen“) Wimpfen, *Erinnerungen aus der Walachei während der Besatzung durch österreichische* (nu „österreichischen“) *Truppen in den Jahren 1854-1856*, carte care nu era necunoscută la noi, de și, din cauza rarității ei, n'a putut fi întrebuintată. Se vede că ocupația austriacă a fost cerută la 30 August 1853 arhiducelui (nu „prințului“) Albrecht, de o deputație compusă din episcopul de Argeș, Iancu Filipescu și Scarlat Ghica (p. 5) La București se afla un comitet național, în care intraseră Nicolae Golescu, un Rosetti (probabil C. A.) și D. Crețulescu (p. 5). Recomandație către șefii armatei austriece de a cîștiga pe Romîni prin favorizarea vieții lor economice (pp. 7-8). Nu poate fi vorba de „tratate comerciale“ pe o asemenea vreme (v. p. 8). Se încearcă o rectificarea de graniță în folosul Bucovinei (*ibid.*). Ion Ghica a fost prinț, nu „logofăt“, de Samos (v. p. 9). Grigore Sturdza nu era „Miklis-Pașa“, ci Muhlis-Pașa (v. p. 11). Duhamel se scrie cu un singur *m* (v. *ibid.*). Pentru încercarea revoluționară a Bulgarilor la Brăila în 1841 (v. p. 13) era o întreagă bibliografie de citat.

Memoriile sînt, de sigur, foarte interesante. Toată lumea politică de atunci trece înaintea noastră sub numele pretenzenților actuali sau posibili. Alexandru Ghica e presintat ca „activ, inteligent, însuflețit de cea mai mare bunăvoință“, drept și onest, ca autorul unei „cîrmuiri model în multe privinți“ (p. 15): n'avea autoritate asupra funcționarilor. După depunere, stă la Viena, Paris, Dresda și aiurea. Pe la 1854, întors în București, dar complet isprăvit și „sfărîmat moralicește“, „aproape căzut în copilărie“ (p. 16). Gheorghe Bibescu s'ar fi impus la Domnie printr'un strălucit discurs în Adunare (p. 18). El biruie astfel candidații cari pînă atunci avuseră foarte multe voturi. Cu calități mari, e de caracter slab, supus influenței Doamnei Maria nascută Văcărescu (*ibid.*). „Cochetă cu tendințele dacoromane“ (p. 19). Se fac observații asupra unor părți din cariera lui Barbu Ștebei, de altfel „inteligent, activ, întreprinzător, plin de cunoștinți administrative“, de experiență a țerii, „bun gospodar acasă la el și excelent financiar ca șef al Statului, dar interesat, plecat la nepotism, supus lingușirii“, „în lăuntru slab, gata a ceda“, „fără înfățișare“, „foarte nesigur, peste măsură de vanitos“ și prin aroganță impopular, discutabil în viața privată, cu toate marile calități ale Doamnei (p. 21). Caimacamu

Cantacuzino s'a dat după păr în cursul administrației sale : i se recunosc mari merite în această politică de schimbător oportunist (pp. 22-3). Fără energie însă, „nui“, de și înzestrat cu „fineță grecească“. Tot așa de nul Costachi Ghica (p. 23-4). Sărăcit, impopular ca Fanariot, Costachi Suțu e talentat și priceput la administrație. Alecu Ghica, zis Căciula-Mare, a murit în vară la Karlsbad (p. 24). Ion Ghica se sprijină pe colonelul englez Colquhoun și pe ambasadorul Stratford Redcliffe: activ și energic, priceput în intrigă e și candidatul „daco-rominismului“ (*ibid.*), dar nu al lui Eliad și Tell, cari-l cred înțeles cu socrul său, generalul Mavros (pp. 24-5). Banul Herescu e rău și fără caracter, creatură rusească, dar sărutînd mîna lui Omer-Pașa ; pentru naționali un „ciocoiu“ ; are numai formele fine. Filipescu-Vulpe e un boier de mode veche (*ibid.*). Emanuil Băleanu, crescut în Germania, dispus pentru Austrieci, dar „mărgenit curios, leneș și nu cu totul cruțat de bănuiala interesului personal“ (p. 26). „Sfirșit“ e și Vornicul Cornescu. N'are simpatii, ca Fanariot, intrigaatul rusofil Iancu Manu (p. 26). Tot filorus și Slătineanu, iar Cîmpineanu legat de Englesi. Ioan Oțeteleşanu are doar averea lui (*ibid.*). Ioan Bibescu, insignifiant, e numai „caricatura celor doi frați ai lui“ (p. 27). Beizadeaua Scarlat Ghica e un om ruinat (*ibid.*). D. Ghica e crescut în Germania, a călătorit mult, e un jurist distins ; a servit în armatele bavareasă și rusească ; e cinstit și energic, dar de o vanitate bolnavă, suspusă cui o măgulește ; are și încurcături de familie (*ibid.*). Crescut german și Gheorghă Ghica, legat de Anglo-Turci ; nu și-a făcut probele (p. 28). Gheorghă Știrbei, crescut în Franța, unde lea serviciu în armată, are cunoștințe, dar e rezervat, închis (*ibid.*). Și fiul lui Vodă Bibescu e crescut franțuzește : „eminent“ tînăr, el servește acum în Alger (*ibid.*). Grigore Brîncoveanu, de și educat în Franța, e căpitan de ulani austriac ; deci cel mai recomandabil (pp. 28-9). Gînerul aceluiași fost Domn, colonelul Ioan Florescu, e model în viața privată și plin de calități ; soț slab al unei femei hotărîte. Tînarul Ioan Cantacuzino a dat mari dovezi de onestitate și corectitudine (p. 29). Eliad e zugrăvit fără note nouă (p. 30). A fost și la Eupatoria (*ibid.*).

În raportul lui Stokera se observă întăiu că Mihai Sturdza, foarte înzestrat și bogat, e „zăpacit și puțin onest“ (p. 32). Dimitrie, fiul lui Mihai, căsătorit în Muntenia și trăind, și el, la Paris, e „un mare rusofil“, introducînd practice din Prusia în armată și trimetînd pe tinerii boieri la școlile de cadeți din Berlin ; cinstit, dar „slab de spirit“, a stat mult în Viena și în Germania. Grigore, fratele precedentului, și el căsătorit în Muntenia, e „inteligent, energic“, dar „zgîrcit, lăcom și pornit“ ; nepopular din cauza hrăpirilor și „loviturilor“ din timpul Domniei tatălui. Grigore-Vodă Ghica, „plăcut, politic“, dar „bigot, egoist, curios“, prea legat de rude ; a lăsat corupție și ruină ;

schimbă orientarea în străinătate; are patima corespondențelor diplomatice. Lascar Cantacuzino Pașcanu, despărțit de o Vogoridi, însurat cu o Belgiană, imoral, „foarte zgîrcit“, dar energic (pp. 34-5). Ar fi fost făcut Domn de Turci, în Mart 1853, cînd Ghica era bolnav, dar Rușii nu l-au primit (p. 35). Tudorița Baș, „lipsit de talent și energie“, condus de soția lui (*ibid.*). Nicolae Roznovanu, „fără talent, leneș“, condus de soție și secretar (pp. 35-6). Logofătul Ștefan Catargiu, mai mult naționalist, puțin bogat și slab înzestrat ca talent de administrație, condus de o femeie (p. 36). Costachi Negri, ministru de Lucrări Publice; a stat mulți ani în Italia; ciudat, fără energie; „social-democrat“; a avut misiuni la Viena și Constantinopol supt Ghica-Vodă; candidat la tron (*ibid.*). Nicolae Suțu, „cu principii, energic, cu talente administrative, cunoaște țara foarte de aproape“; „fact diplomatic și talent“; „progresist moderat“; frate cu poetul Suțu (p. 35). Mihai Cantacuzino-Pășcanu, sărac, fără talente administrative (*ibid.*). Petrachi Mavrogheni, crescut în Rusia, fost supus rus (pp. 57-8).

Raportul despre mișcarea de la Brăila nu cuprinde multe lucruri nouă (dar înștiințarea Bulgarilor către guvernul muntean).

Textul e plin de greșeli; traducerea cu totul insuficientă. Budberg devine (p. 22) „Bourbery“, Bourqueney e „Bourgeuney“ (p. 34), Phanar „Phares“ (p. 23). La tablă „Sardinard“ e Sărinदारul...

Se arată că în „Actele Coronini“ sunt „cîteva zeci de mii“ de documente (*Kriegsarchiv*, mss. 332, an. 1854-6): cînd se găsește un om răbdător și priceput pentru a le prelucra?

* * *

În n-1 jubilar din „*Handes Amsorya*“, *Monatsschrift für armenische Philologie*, p. 197, d. Karl Roth observă cit de mult descoperiri de la Bogaz-Chioiu și cele cu privire la limba vechiului Urarti vor ajuta pentru înțelegerea „conglomeratului“ care e limba armenescă (c. 741-2). Numele de Armenia apare întîiu în inscripțiile perse ale Achemenizilor ca *Armina*, apoi în Herodot: Ἀρμένιοι (în loc de Haikh poporul, Haiaștan țara). După Markwardt e identitate cu Arimii lui Homer. Haiașta e pomenită la Bogaz-Chioiu. Țara se întinde și pe ruinele Statului chaltic d' strus de Cimerieni. Elementele diverse, reunitte supt Tigraue, n'au fost de fapt contopite decît de creștinism. La elementul lingvistic indo-german s'au adaus transmisiuni hitite, care au lucrat și asupra limbii lidiene. Se recomandă consultarea și a limbii albanese, „căci încă în secolele III-IV Albanesii mai vorbeau tracic“, a celei românești și a celei medio-bulgare (p. 747). Pentru articolul post-pus, „și limba armeană îl cunoaște, și Armenii au venit doar din Tracia. Și confundarea în flexiune a ge-

nitivului cu dativul e tot traco-albanesă" (*ibid.*). Se constată azi fenomene locale ca supt Asurnazirpal (*ibid.*). Nume proprii se ridică până la Hititi (c. 748). Rolul femeilor în schimbările fonetice (*ibid.*). — D. Jos. Karst vorbește despre Basci (și bibliografie). Se relevă că, dacă școala lui Schuchardt îi leagă de Libieni, Trombetti-i pune în legătură cu Caucașienii. Cu Libienii sînt multe cuvinte comune, dar morfologia e alta. După autor, *ambele* teorii ar avea dreptate, fiindcă ar fi vorba de *un tip mijlociu* (c. 751), în legătură cu „cercul etnic proto-frigo-alarodan”. Fonetica bască ar sămăna cu cea armeană. „În Asia Anterioară și înainte de toate în Armenia și regiunile ponto-anatolice zace cheia misterului și enigmei basco-iberice” (c. 752). În ambele limbi, între altele nu există *p* sau *r* inițiale, cum nici sunetul *f*, în ambele *r* și *l* au sunet dublu; lipsa de diftongi, accent pe ultima silabă, nu se află silabe lungi (c. 752-4). — D. Benveniste tratează despre cuvinte iraniene în armeneste (c. 761-4). — D. Kraeplitz-Greifendorst se ocupă de „Cartea întrebărilor” din 1397 a lui Grigore de Tatew (c. 791 și urm.). — D. Lehmann-Haupt află prima mențiune a Armeniei în poemul lui Ghilgamiș (c. 795 și urm.): numele Masis pentru Ararah. — D. Waldemar Belck caută vechile sălașuri ale Haldeilor-Urartieni (c. 805 și urm.).—În studiul lui Josef Markwardt asupra topografiei Caucasului trecerea asupra lui Alexandru-cel-Mare a isprăvilor lui Pompeiu, c. 836-8. În schimb Pompeiu imită pe Alexandru (la Pliniu, *Hist. naturalis*, VII, 95: „aequato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope ac Liberi patris”). — De d. R. Vasmer o listă de guvernatori armeni supt califi (c. 865 și urm.). — De d. K. Mlaker despre cronologia regelui Asot I-ii (c. 881 și urm.). — Un întins studiu de d. Laurent, *Les croisés et l'Arménie*.

În *Adevărul* de la 10 Octobre, d. Scarlat Callimachi reproduce, din *Relation du voyage de la royne de Pologne et du retour de Madame la mareschalle de Guebriant, ambassadrice extraordinaire et surveillante de sa conduite...*, par Jean le Laboureur, [seigneur] de Blerausel, Paris, 164., pasajul în care e vorba de darurile de nuntă de la „Palatinii Valahiei și Moldanei (= Moldovei și Munteniei), cari, cu toate că sînt tributari Turcilor, depind întru cîtva și de regii Poloniei, cari trebuie să-i agreeze cînd Sultanul îi așează și cari, de multe ori, recurg la sprijinul polon cînd sînt maltratați”. Solii Domnilor noștri vin, supt acest pretext, dar „în adevăr pentru a trata cu regele și Senatul chestia războiului ce se pregătia contra Turcilor”. Primiți de rege, sînt duși de mareșal la regina, careia-i vorbesc „în limba lor, care este slavonă ca și polona, dar totuși așa de deosebită încît a fost nevoie de talmaciu, prin care cancelariul

reginei li și răspunde“. Îmbrăcați după moda polonă în haine lungi, negre, cu barbă lungă și părul *à la grecque*, ei aduc „covoare de lână brodate cu fir de aur și de argint și stofe de mătăasă brodate cu aur“ (p. 196). Se amintește diploma de nobilitare a lui Miron-Vodă la 1629, se descrie stema Movileștilor, iataganul fiind adăugat la supunerea față de Turci.

Se mai pomenește de Aron-Vodă, de Ștefan Răzvan, zis, ca la Miron Costin, Ștefan Radu, de Ieremia și Constantin Movilă, de „soldatul de noroc“ care a fost Ștefan Tomșa, de Gratiani și, de catastrofa din 1621. La întorsul mareașalei se face oprire la castelul lui „Gheorghe“ Radziwill, care joacă și moldovenește (*à la valaque*) și dă, la urmă, o năframă lucrată de însăși mîna soției, fiică a Domnului Moldovei brodindu-și numele și armele. Deci e vorba de Janus Radziwill și de Maria lui Vasile Lupu.

*

În *Balkanarchiv*, II-III, se continuă un studiu al d-lui Walther Scheiner despre „numele de localitate în partea mijlocie a Ardealului meridional“. Repps e *Rupes*, traducere din maghiarul *Kő-halm*, „holmul de piatră“ (pentru *halm*, nu forma germanică trebuie ținută în seamă, ci cea slavă; v. Hlm, în dosul Ragusei, țara de dealuri: autorul observă similitudinea cu latinul *culmen*, de unde vine *culmea* noastră). Ciudat e însă că se caută un Reussenwehr pentru Rășinari, cari înseamnă fabricanți de rășină. Földvár ar avea la urmă un *vár* germanic. Și Găinari ar fi germanic... Interesante Reussdörfchen, Reussbach, amintind pe vechii Slavi. Se caută origine germanică pentru Rodna. La Sâsciori (cf. Rușciori), Sașii Mici, *cior* ar veni de la *a ciorăi*... Cu toată evidența lui Segheș din Seghișoara cu Sebeș, autorul poartă pe la *seg*, munte. Seligstadt e o săliște. Se menține Tartlau din Tortille (frances). Riscat e Veneția de la Venzii slavi. Vineția e de preferat. Cu toată grosolanția muștrării către cine n'ar admite, ce are a face *Ucea* cu *ucenicul*? Waldorf e de sigur satul Vandalului?

•

În *Ioan Neculce* pe 1928, d. Costăchescu dă istoria amănunțită a satelor ieșene Bălțați, Codrești, Mădrijești (al lui Modruja; cf. p. 19, nota 8: nume „ungurene“ nu sînt excluse), Madrijacl (alt sufix la aceeași rădăcină) și Bojila (al lui Bojilă). În nota 4 la pagina 1 vechiul nume al Lunganilor: Jerdinți (al lui Jerdea, ca Gidinți al lui Gidea; —*inți* în Mehedinți, Dunărinți înseamnă originea locală: deci și aici confuzie de sufixe).

La 31 Ianuar 1841 încă Maria Drăghici, născută Nacu, văduva Vornicului lordachi, vinde mănăstirii Neamțului Bălțații (p. 6). Moșia o cumpărase lordachi ca Ban: el stăpînia, pe lîngă Lungani, și Frătenii și Codreștii (1816) (v. și p. 18). Mențunea în

1679 a lui Ienachi grămaticul, tatăl vitreg al lui Ioan Neculcea, adăugându-se că a fost ucis de jăfuitorii polono-cazaci ai lui Ioan Sobieski (pp. 3-4 și p. 4, nota 1). V. p. 27: „de cînd au vînit Craiul în țară“. Neculcea biv Vistier, tatăl cronicarului, p. 24. Multe știri despre familia Ureche. Ultimii Năculești, Toader și Ioan de la Vistierie, la 1756, p. 13. O danie a Mitropolitului Iacov I-lu (1757) către finul său Vasile al lui Ilie Herescu, pp. 14-5. La pagina 10: „muștereu“, nu „mufereu“. La 1814 apare Elena Nacu, sora lui Costachi Cerchez, p. 17. Azăpanul de la azapii turci, p. 23. „Bătrînu Frăle, p. 25. Iurghiceanu și Iurghiceni (Erbiceni), p. 26. Un Ion Buzeu, p. 28. O Marghița, *ibid.* Mențiunea „cătanelor“ („cînd cătaniile“) și a lui Colceag cu Lipcanii la Tîrgul Frumos, „de straji cătanilor“ (p. 30). Un „căpitan piste Prut“ la 1732, *ibid.* Un „Simjordzo, ce șede în Mădirjești“, p. 31. Cunoscutul „Costantin Costin Neniul, biv Vel Paharnic al Țării-Românești“, p. 31. venit la „al său stăpîn“, Grigore-Voda Ghica, în 1740, *ibid.* O iapă care se „sîiește“ de păsări ce zboară, p. 32. Potruncul noi la 1745, *ibid.* Negustorul Fota din Iași la 1748, p. 35. Un „giupînu Hagî Osman“, negustor de miere, în același an, *ibid.* (și p. 36). Schitul Sîncea, *ibid.* O „copilă, fată în păru“, p. 36 (v. și p. 42). „Poarta lui Osman“ (Sultanul de la începutul sec. al XVII-lea, care a mers la Hotin?) la Ulița-de-jos din Iași, p. 39. „Vremea cătanilor, cînd au prădat Țării țara piste Săret“, p. 38 (și p. 39). Egumenul *N. canul* de la Bogdana pare a fi Nicanor sau de Niceia, pp. 38-9. Podul de piatră de la Sîrca, p. 40. Elisafca Cujboaia, stărița la Socola, *ibid.* (și p. 42). Un ginere care nu poate vinde ce e de zestre, p. 41. „Ce vindî părintele nu se poate de a întoarci ficiorul“ p. 42. Lunganii la Nărotești, de la Nărotă, p. 48. Ienachi Cogălniceanu uricarul, p. 53. Vinare de pește cu cotețele, p. 54.

*

În culegerea lui Luigi Schiaparelli, *Raccolta di documenti latini, I, Documenti romani*, 1923, se întîlnesc cele mai curioase forme de latină viciată în primele secole după Hristos: *tales omo, de actum nostrum, quitquit, illut, ioulio, invecillo corpore, ex gene oriur, adscriblos*. Nume egiptene: Sarapammon (p. 55), Ammonion (p. 63). Printr'un testament se cere, în schimb pentru darul făcut orașului Como, așezarea statuii donatorului în for (pp. 77-8). Împăratul Anastasiu apare ca „d. noster Anastasius, piissimus ac triumfator semper Augustus“ (p. 79). Se văd veterani, originari din Salona, Epidaur, Iadra, Rizano, cari, după ce au servit pe flota din Ravenna, „sunt deducti in Pannoniam“, dîndu-se și „connubium uxoribus quas tunc habuissent, cum est civitas is data...“, aut, *siqui caelibes essent, cum iis quas postea duxissent*“ (p. 84). Scutirea de Domițian a celor din Egipt, și pentru familiile lor: ei au devenit cetățeni romani (pp. 90-1). O

danie a lui Odoacru, „praecellentissimus rex Odovacar, dominus noster“ (p. 118 și urm.). Apare și un „vir inluster atque magnificus magister officiorum et consiliarius d[omini] n[ostri] [Androma]chus“. În ordinul însuși al regelui: „Odovacar rex“.

În *Ioan Neculcea* din Iași, d. M. Costăchescu publică un act de la Alexandru-cel-Bun, din 28 ianuar 1409, cuprins și în *Albumul Paleografic* al lui I. Bogdan. Pomenirea lui Neagăș jude și a lui Coman, vecinul său; dania se face unui lurg *оуноуоръкнвалъ*, deci cu numele în românește al acestui Maramurășean, care a servit Domnia; satul lui se cheamă Ungureanii. Curios și numele de Neag pentru satul unde e jude Neagăș; deci și aici satul după om. Apoi un altul de la Petru Aron, 20 August 1455, pentru Trifu *Борзеква* (iar forma românească), la Cîmpul lui Dragoș (Ceretiani pare a fi: Ceretoai) și acela de la Academie, din 13 Iunie următor al aceluiași: extrem de importantă mențiunea între boieri, foarte amestecați, și lângă Mitropolitul Teoctist, a „rugătorului“ nostru popa Rusea (*рвсн*, cred; nu „rusesc“) cu fiul Bogdan: trebuie să fi fost o personalitate importantă, vre-o rudă a Domniei, cum arată și numele domnesc al fiului. Tot așa de curioasă e, în această învâlmășeală de boieri și clerici, pomenirea voitului din Suceava, a Armeanului Ivașco, a unui Ivașcu Fultuc cu fratele, a fiilor lui Oprișan (nu Oprișac), a lui Roman Tula și a „altor boieri destui“. În documentul precedent al aceluiași e la boieri ordinea stabilită. Aici, în această danie către Moldovița, nu se dă un loc de oraș, ci *Domnul însuși a venit la hotar* (care e sucevean), de unde poate și caracterul semnalat al încunjurimii lui. Un Giurgea *Oeșanul* în documentul, de la 1502, al lui Ștefan-cel-Mare: pare a fi *din Țara Oașului*.

În *Medicii Sași din secolul al XVIII-lea în orașele săsești ale Ardealului*, teză de d. Robert Koch (Cluj 1928), nu odată sînt indicate raporturi cu Romîni. Martin Lange se ocupă în 1787 de ciuma din Principate (p. 18), Samuel Schlotz de «succinul fluid» sau petrolul în Țara-Românească la 1712 (p. 19). Se arată medicii romîni în serviciul Sașilor: Ioan Mihail Popp (pentru ciumă) la 1737, Ion Aron, la Blaj, în 1757, Adam Chenot, cu studii despre ciumă, din Viena, 1766. Jakob Hutter, Sibian, a fost medic militar în Oltenia austriacă la 1732; Ioan Stanislav Grotowsky, din Orăștie, e la 1716 întrebuințat la Spitalul Colței ca farmacist (aceasta e „farmacia Spătaru“, adică a Spătarului Mihai Cantacuzino): reținut de Nicolae Mavrocordat, e întrebuințat apoi la Constantinopol (—1719), de bună

samă la capuchehaieilicul muntean (p. 29); Pavel Cristian Weisskirchner Braşovean, e medic dincoace, murind la Ploieşti în 1795 (*ibid*). Bibliografia lui Andreas Wolf, p. 30. Ioan Ziegler e medic şi farmacist la Botoşani († 1811; cf. lucrarea despre Botoşani a d-lui Arthur Gorovei); Gheorghe Bolthosch moare ca medic de Curte la Bucureşti în 1747 (p. 30). La 1741 dr. Seulen are o «oficină» la Bucureşti. La 1740 farmacia braşoveană a lui Teutsch e murată în Moldova. La sfîrşitul secolului un Jeckel, Braşovean, trece la Ploieşti ca spîter († 1850). Ludovic Laurenţiu de Langendorf e medic la Craiova supt Alexandru Ipsilanti; într'o nouă călătorie aici face pe medicul, cumpărînd la 1792 o farmacie în Bucureşti pentru cumnatul său Ioan de Varadi; la 1796 el făcea o călătorie ştiinţifică până la Buzău (pp. 30-1). Mihai Czakul iunior e la 1742-3 chirurgul lui Constantin şi Ioan-Vodă Mavrocordat, cu 54 fl., 40 leafă pe lună şi 2.000 de florini pe an venit de la particulari; la 1744 merge la Constantinopol să lecujească pe fiul Logofătului Sturdza; demisionat în 1746, revine la 1751 şi curează pe Selim-Ghirai Hanul la Cişla (aceasta e „Kischla“) (p. 31). Operaţiuni de ochi cu 170-200 de galbeni face la noi Mathias Lassel pe la 1784 (*ibid*).

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Presintarea activităţii de cincizeci de ani a unei mari case de editură formează un capitol din istoria economică şi culturală a unei ţeri. Şi de aceea nu e fără interes pentru istorie o publicaţie ca aceea pe care, în extraordinare condiţii grafice, o dă firma berlinesă Ullstein, *50 Jahre Ullstein 1877-1927* (Berlin 1928). De reţinut chiar de la început observaţia despre „schimbarea stratelor din care se ieau astăzi oamenii cari guvernează Reichul. Cel d'întaiu president al lui a fost social-democratul Friedrich Ebert, caifă de şelar, şi burghesia în afară de funcţii, precum şi muncitorim a, au dat aproape exclusiv, de la Revoluţie încoace, în Reich şi în Ţeri, pe miniştri. *Dacă azi guvernează partidele de dreapta ori partidele de stînga, e pentru faptul prefacerii interioare mult mai indiferent de cum lasă a se vedea de multe ori luptele de partid*. Căci calea pe care a trecut-o Germania în cincizeci de ani, înseamnă tocmai desvoltarea de la un Stat de supremaţie, al cărui caracter de clasă era acoperit numai neîndestulător de formule constituţionale, la un Stat popular, care e clădit pe colaborarea democratică a tuturor claselor şi stărilor“ (pp. 1-2). Din gura oamenilor cari au fundat şi susţinut organe de publicitate cu largi influenţe, ca *Neues Berliner Tageblatt*, *Berliner Zeitung*, *Abendpost*, *Berliner Illustrierte Zeitung*, *Berliner Lokal-Anzeiger*, *Berliner Morgenpost*, etc., aceste marturisiri au o valoare deosebită. Se releva lupta primei foi contra revoluţionarismului, pe care

l-ar fi putut împiedeca orientarea la vreme către o sănătoasă evoluție (p. 2). Se notează interesul corespondențelor din 1877-8 cu privire la războiul oriental (p. 9: și acolo ar trebui făcute cercetări) Ciocniri ale ziarului cu Parlamentul și cu Justiția (pp. 20-1). Foiaia voia „un guvern constituțional, nu un *Kanzler-Absolutismus*. Ea cerea ca poporul german să fie liber și să nu fie tratat ca o nație învinsă” (p. 22). Pentru informația nouă, v. p. 38 și urm. (la 1887 încă se putea anunța, cu rezervă, știrea falsă despre moartea lui Molike fără a întreba direct la Statul-Major, departe câțiva pași numa). Azi un imens bloc de case cuprinde diferitele ramuri ale firmei, care a publicat și cunoscuta istorie universală, în mai multe sute de mii de exemplare. Se adaugă editura literară, ieftină, a volumelor de o marcă. Un capitol de istorie internă a Germaniei după războiu: atac de redacții, luarea lor în stăpînire, etc. (Novembre 1918). Lupta cu valul „spartaciștilor”, ocupația scurtă a „cancelariului” Kapp (Mart 1920) sînt prezentate înainte de a trece la „danțul de vrăjitoare al bilioanelor” (inflația): el echivalează cu momentul cărții scumpe. Noii cetitori o devorau; o istorie a artei se adaugă la aceste ediții. Se constată, apoi, apariția cetitorului „serios”, care-și cere folosul, nu numai distracția (p. 113). Concurența pe care o face cinematograful și radiotelefonul (p. 114). La pagina 124 mențiunea lui Bratter trimis la București în misiune, la 1908 (p. 124). Foarte interesantă, în istoria ziarelor, declarația de la 30 Iulie 1914 a redactorului Arthur Bernstein că se face un războiu al liferanților interesați și al militarilor sefoși de glorie: profetic, el anunța că „Italia nu intră, oricum, nu intră cu noi; dacă intră, o face de partea înțelegerii”, că „Anglia nu rămîne neutră, ci ajută Franța, ori imediat, ori numai în momentul cînd Franța va parea serios primejduită”, că ea nu va permite trecerea din Belgia, că va fi urmată de „toată lumea engleză, în special America” și „probabil lumea întreagă”, că Iaponia „nu va ataca Rusia, ci probabil pe noi”, că „Statele scandinave vor vinde ce nu li e de nevoie acasă”, că Austro-Ungaria e militărește cel mult de talia Sîrbilor și Romînilor”, că „o revoluție va veni în Rusia cel mult atunci cînd Rușii vor fi bătuiți”, că va fi un războiu „de trei sau cinci ani” că „nu e sigur că vom fi învingători la capătul acestui războiu, cel mai teribil din cîte a văzut lumea”, că „singurul învingător în el va fi Anglia”, că Germania va cîștiga „un milion de cadavre, două milioane de mutilați” și „cincizeci de miliarde de datorii” (opr.t de cenzură, el se dă la pag. 174). Și un capitol despre *Vossische Zeitung* (p. 223 și urm.).

În *L'Europa Orientale*, VIII, 7-8, d-ra Maria Emilia Amaldi reproduce notele generalului Marsili (sfârșitul secolului al XVII-lea) despre Ardeal.

D. Wolfango Giusti prezintă ideile lui «Mazzini al Cehilor», Karel Havlíček Borovský (1821-1856). Calător în Rusia la 1843-4, el observă că bogăția Statului susține literatura rusească, nici populară, nici patriotică. «Mă îndofesc dacă în toată Împărăția rusească de 60.000.000 sînt atîția sinceri patrioți ca în singură Praga.» «Aristo rați germanisați și francisați din Petersburg, aceia au stricat această literatură.» «Ei își cresc în spirit străin copiii, fiind ei înșiși total desnaționalisați». La Petersburg e operă italiană, la Moscova, germană. «Și la Moscova nu se caută decît lucruri străine.» În locul «bețivilor, jucătorilor de cărți și degenerațiilor» preferă pe țeran și negustor. Soldați cu pușca pe umăr cerșesc. «Aici epicurismul stică tot.» Nu crede în rasa slavă (pp. 210-1). «M'am întors la Praga numai Ceh..., ba chiar cu o oarecare amarăciune contra celorlalți Slavi... Recunosc că Maghiarii, dușmani făpși ai Cehilor și Ilirilor, îmi sînt mai simpatici decît Rușii, cari vin cu un zîmbet evrefesc să ne puie în buzunar.» Polonii i se par «Ruși cu minile legate». E și contra revoluției liberatoare, cum e contra dogmelor creștine.

Idei generale juste despre Ucraina, de d. Eugeniu Onațchi. Intervenții pentru libertatea căzăcească în Prusia și Franța (Kapist), pp. 2.4.5.

*

Luminoase explicații ale ultimelor alegeri din Franța de d. M. Seignobos în *L'Année politique française et étrangère*, III, 3. Lipsa de partide unificate. Alegeri individuale. Grupari în Camere, care dau coalții, opuse una alteia, de la dreapta la stînga, despoind centrul de rolul lui natural. Azi vechea stîngă e dreapta. Socialiștii sînt siliți însă a lucra după ordinele secției franceze a Internaționalei. Se rupe astfel solidaritatea stîngelor. Grijiile de politică externă și de politică financiară intervin apoi pentru a aduce schimbări. Regimul Poincaré e politicește de stînga, financiar de dreapta. Afară de comuniști, candidații (3.500) nu țineau prea mult sama de program.

De d. André Philip observații asupra ideilor lui Henri de Man contra luptei de clasă.

*

În *Anuarul Comisiunii Monumentelor istorice, secția din Basarabia*, II (Chișinău 1928), biografie proasa a lui Paul Gore. D. G. Baiș cercetează paraclisul cetății Hotinului («Extras din „Bisericile moldovenești în veacul al XVI-lea“»; splendida ușa de intrare; ar fi încă de supt Ștefan-cel-Mare, cu o refacere supt

Rareş). D. Ştefan Ciobanu prezintă vasta, încă frumoasa cetate a Tîghinei (a fost vorba de acest articol în deosebi). De d. P. Constantinescu-lăşi un studiu amănunţit al formelor bisericii Sf. Gheorghe din Chişinău (pietre de mormint, de la 1815-19, ale familiei protopopului Stăvărachi; la p. 63 e rău citit: Cionutolonta Carilov; de fapt era Cionuto şi s'a îndreptat sus: Cionutont; Carilov e Carîlov; explicaţiile sînt prea întinse şi vin prea de departe; note istorice asupra acestei biserici a Bulgarilor). Un studiu al d-lui Paul Nicorescu despre „Taurul pe monedele de la Tyras“. Mănăstirea Capriana, fundaţie a lui Ştefan-cei-Mare, e înfăţişată de d. Ştefan Berechet (Evanghelie de la Petru Rareş, care o reface, o „face din nou“, la Octombrie „1544“; — păcat că e așa de slab clişeu! ruseşti —, documente de la Alexandru Lăpuşneanu, Alexandru Coconul, Istrate Dabiş, Antioh Cantemir; clopot din 1786 la biserica lui Gavriil Bănulescu, îngropat aici, mort la 5 Novembre 1821, ca şi arhimandritul Chiril de Adrianopol; pomelnic al Dobrovăţuii; icoane nouă şi slabe; pecete din 1818. Note de d. Nicolae Ţiganco despre schitul, refăcut, Rughii (arhitectura rusească din Basarabia e calificată de „meschină, fără niciun stil, lipsită de orice sentiment religios“; p. 112) D. Şt. Berechet descrie pe larg manuscrisul de la Chieff al Mitropolitului Antim („Chipurile Vechiului şi Noului Testament, adică ob.azele oamenilor celor vestiţi ce să află în Sfînta Scriptură“, 515 chipuri şi trei schiţe). E închinat lui Constantin Brîncoveanu în 1709, lăudat ca „odraslă cu străluciri de aur“, ca „floare cu bun miros“, şi ca „măslin roditoriu“. La început, cîteva versuri slabe. Urmează douăzeci şi una de foi. Figurile, în cercuri (şi cu unele vederi de cetăţi), sînt de o mare fineţe.

De la acelaşi, inscripţii şi însemnări (la Sf. Ioan din Cetatea-Albă, pe Evanghelia greco-romîna din 1693, o însemnare că s'a dăruit la „biserica domnească“ a Sf. Paraschive de Constantin Duca la 1700; pe ultima scoartă o inscripţie românească din „oraşulŭ Achermanului“ la 1821; mormîntul, în cimitirul din Chişinău, al Marfei, Doamna lui Alexandru Mavrocordat, născută Callimachi, moartă la Iunie 1831; la Buna-Vestire din acest oraş însemnarea morţii, în 1755, a lui Mihalachi Măzărachi, fondatorul bisericii cu acest nume; la pagina 138 a se ceti: Tesviteanul; la biserica Mazarachi din Chişinău, pe o icoană, numele meşterilor Iancu, Pavăl şi Ivan, cari o înioesc pentru abageri şi bogasieri, la 1817; o însemnare din 1802 a lui Neculai Cartargiu Paharnic; la Şiştaci (Sorooca) notă a lui Lupu biv vtori Spătar, fiul lui Cîrste biv Vel Spătar, cari cumpără o Evanghelie de la Posteinicul Velicico, fiul lui Dabiş biv Vel Ban). Păcat că se înţelege așa de puţin din crucea de la Jitomir a Mitropolitului Teoctist, publicată de d. Şt. Ciobanu, la pagina 141. Pecetea lui Ştefan Tomşa la pagina 146. Păr. C. Bărbulescu vor-

bește de unele biserici din Ținutul Iașilor (la 1754 pomenit „Cotul lui Aron Voevodă“, p. 148; la Pinzăștii Vechi inscripție slavonă a lui Eremia Murguleț și a soției Candachia, la 1643; un zugrav monahul Alexie în 1737; la Prigoreniului Neculce clopot de la egumenul Nifon — de unde? — din 7034; nu cred în data de 1593 la o bisericuță din Tîrgul-Frumos; clopot de la Ilie Catargiu din 1730 la Domnești; pe aspra bisericuță de la Șipote, însemnarea slavonă a ctitorului, vestitul Luca Arbure, din Septembrie 1507; la Voinești piatra de mormint a lui Ioan, fiul lui Vasile Coriat Cămărașul, 1641; la Cucuteni ale Anei și lui Gheorghe Simnicianul, 1681, a Mariei, fiica Marelui Pitar Gheorghe Stîrcea, 1675 a logofătului al doilea Hurmuzachi, 1739; la Bîrnova clopot de la Ștefan Tomșa al II-lea, 1614, altul de la 1656; rectificarea inscripției de pe biserică Sf. Atanasie de la Copou; greșit cetită cea grecească, de la Buciuml, 1762, cu o notiță de mina Mitropolitului Gavriil Callimachi; o icoană din 1663, făcută de zugravul Petru, Grec, pentru vameșul Păun; complectare a inscripției clopotului lui Petru Șchiopul de la Galata, 25 Mart 1579; chivot de la Miron Barnovschi, 1628.

*

În *Les débuts du capitalisme*, Paris (1928), d. Henri Hauser pune începutul „mașinofacturii“ încă la începutul secolului al XVII-lea, — unele urme chiar la 1455 (p. 13); progresele din secolul al XVIII-lea în divisiunea muncii, pp. 15-6. Acumularea de capitaluri utilizabile a putut fi datată din secolul al XIII-lea, p. 18. Dreptul roman înviat permite usura, pe care Biserica o condamna, p. 24. Bîlciurile-burse, pp. 24-5. La 1608 „Banca de Franța“ era propusă p. 26. Colbert caută să împiedece concentrarea capitalurilor, pp. 28-30. Se observă în relațiile cu lucrătorul că *nu pretulindeni erau corporații* (p. 32). În *Coutumes de Beaumanoir* din 1288 se vede liga între lucrători pentru urcarea sa arilor și măsurile contra celor de altă părere, așa-numitul *taquehan*, greva, pp. 32-3. Grevele ulterioare dese, p. 39 și urm. Asociații patronale, p. 41 și urm. Ideile economice ale lui Calvin, din altă culegere. Cap. III prezintă deosebitele forme de organizare a muncii în vechea Franță: jurande (peste confrății sau bresle; p. 93), muncă liberă, *regimul majorității* (p. 103), dar supraveghiat în orașe de consuli, muncă privilegiată *de către rege* (monopoluri). Subiectul e apoi reluat în Burgundia pentru 1500-1650 (lupte pentru libertate ale lucrătorilor). „Sistemul social al lui Barthélemy de Laffemas“ (supt Henric al IV-lea; sfetnic foarte influent; predecesor în mercantilism al lui Colbert, propunător al Camerelor de arte și meserii, al brouurilor de manufactură și al arbitragiului obligatoriu). Dar capitoul următor revine asupra „colbertismului înainte de Colbert“ (se citează și casuri din secolul al XVI-lea; Lyonesii liberi biruie

pe Laffemas; piese justificative). Un studiu asupra cărții lui Jacques Savary, *Le Parfait Négociant* (ed. a 2-a, 1676; cere negustori luminați; dă sfaturi de om practic; recomandă cunoașterea pieței; grija transporturilor pe Mare, a schimbului). La urmă ceva despre „cuvîntul *industrie* și evoluția industrială” (cuvîntul apare, timid și rar, către 1800).

Carte de idei nouă, foarte limpede pentru subiecte grele.

În cartea d-rei Joséphe Chartrou, *L'Anjou de 1109 à 1151, Foulque de Jérusalem et Geoffroi Plantagenet*, Paris (1928), atente cercetari medievale. Cei doi Angevini sint urmași în tot ce se poate afla din acțiunile lor. Căsătoria Matildei, văduvă de Împărat, cu Geoffroi în vîrstă de abia paisprezece ani (ea avea cînsprezece mai mult), pp. 20-2. Se caută a dovedi că regii Franciei pleacă din conții de Anjou (p. 21, nota 2); deci „nul *baissement*” (*ibid*). Ceva mai tîrziu tatăl, Fulco, luă în căsătorie, la Ierusalim (2 Iunie 1129) pe Mélissende, moștenitoarea regatului de acolo (op. 23-4). La moartea lui Henric I-ii Normanzii preferă pe Thibaut de Blois fiului Matildei (p. 40); fratele acestuia, Ștefan, al căui tată, Ștefan Henric, luase pe Adela, fata cuceritorului, și care pretindea a se cobori din Alfred prin căsătoria cu Matilda de Boulogne (p. 40), iea Anglia. El jurase Matildei, dar cată a dovedi că jurămîntul era legal (pp. 42-3). La 1139 ea vine în Anglia să dispute tronul cu armele în mîna. *Plantagenêt* vine de la plantarea de „gînestre” pentru vînătorile lui (p. 84). Foarte bune capitole despre instituții, despre Biserică (în aceasta, arta și literatura). Henric al II-lea era să ieie pe fiica, din căsătoria cu Ludovic al VII-lea, a Eleonorei, viitoarea lu soție (p. 244). Multe documente inedite.

O carte plină de idei e noua lucrare a d-lui R. N. Coudenhove-Kalergi, inițiatorul „pan europeanismului”, *Held oder Heiliger*. Octavian „Împărat al Europei”, p. 20; raportul: Europa față de Asia, ca Grecia față de Europa; osebirea, prea tare trasă, între Germanul atlantic, Romanul mediteranean, Slavul asiatic; Iaponia săracă e altă Europă; elementele compunătoare ale personalității lui Isus, pp. 62-3; gradul de apropiere a creștinismului de instinctul luptător al vechii Europe; explicația tipului de „om bine crescut”, p. 70 și urm.; *eurasiatizarea* Romei, p. 77; invidia ca factor în istoria Europei, p. 88 și urm.; importanța reprezentativă a filmului eroic, pp. 96-7; fazele luptei contra moralei creștine, p. 105 și urm.; Nietzsche și fascismul p. 121; caracterizarea moralei de azi ca «der Spiessbürger in Gewande des Gentleman mit der Moral des Apachen», p. 125; critica politiceii de azi, p. 128 și urm.; liniș-

tea sufletească și mașinismul, pp. 144-6. Ideia dominantă a antagonismul între Nordul eroic, luptător, fiindcă e sărac, și Sudul armonic, pacific, creator de valori morale, fiindcă viața ușoară-i îngăduie aceasta. Paralel și nu longitudinal, pe axa Nord-Sud, și nu pe axa Vest-Est s'ar mișca viața omenirii.

Obiecții se presintă ușor. Dacă omul ar fi reținut de climă, așa ar fi, dar omul umblă. Calitățile date de o latitudine se amestecă neconținut cu ceia ce, pe căi foarte deosebite, îi vine de la alta. Maurul creiază pe termenul Atlanticului și Varegul păzește palatul Împăratului din Constantinopol. Aceasta o întrevede și autorul pe paginile 24 și urm.

În amănunte, crearea germanismului prin sila asupra femeilor celor învinși e o închipuire (p. 33). Ea s'ar fi continuat prin sila nobilului asupra femeilor claselor de jos (*ibid.*).

În *Almanahul Graficei Române* de la Craiova, an. 1928, un articol de N. Iorga despre „Ilustrația cărților românești, 1860-90“ (cu figuri), note despre litografiile (1902-1927) de Dimitrie C. Ionescu.

În *Folklor din județul Buzău* de d. N. Georgescu-Tistu (ediția Academiei Române, București 1928) variante ale baladelor Jianu, Corbea, Ghiță Cățanuță, Georgelaș, Chira Chiralina, Miu „Globiu“, Voinea Ciobanul ca Miorița. Se cere a fi îngropat

În vatra focului,
În jurul mieilor (p. 65).

O alta (pp. 77-8) e trivială.

Apoi necunoscutul, cam confusul „Cîntec al chirigiului“.

Și povestiri despre războiul din 1877 și despre Marele Războiu. Una presintă cariera unui bătrîn călugăr (pp. 82-4).

În *Les entrées solennelles et triomphales à la Renaissance (1484-1551)* (Paris [1928]) d-ra Josèphe Chartrou pune față în față vechile intrări ale Renașterii. Înlocuirea se face cu greu, formele medievale fiind intrate în instinctul mulțimilor (p. 17). Și regele Faramond și Clovis sînt aduși alături cu Romul și Rem (pp. 24-5). Figuri alegorice (p. 27). Exemple se puteau găsi și în Cronică lui „Toison d'or“ tipăntă de „Société de l'histoire de France“. O frumoasă pagină despre alegorie (pp. 29-30). Recunoașterea grijei pe care evul mediu a avut-o de antichitate, pp. 43-4. Pentru descendența „troiană“ a Francesilor, p. 47 și urm. Ideia triumfului, p. 56 și urm. Pentru Luisa de Savoia, Francisc I-ii e „Cesarul ei“, p. 68, nota 1. A se ceti: Casa în

loc de Casat la p. 73. Quiers e Chieri (o 74). Temele exotice, p. 111 și urm. Supt Francisc I și nu sînt solii turcești (f. p. 115). Mauri, Turci în alaiuri, p. 116. Pălării albanese, *ibid.* Bogată bibliografie. Cîteva ilustrații.

În Iuliu Orient, *Istoricul farmaciei din Ardeal* (Cluj 1927), se dau și știri generale (cu ilustrații) despre farmacie în toate timpurile. Evident că Mateiaș Corvinul nu se cobora din Corvini Romei (p. 39). În subiect se intră la pagina 501, întrebându-se socotețile orașelor săsești (pentru partea unde se oprește publicația lor integrală trebuia recurs la extrasele mele din Hurmuzaki, XI și XII). Partea aceasta e tratată cu cea mai mare luare aminte. Știrile de la p. 83 înainte sînt, nu de d. dr. Nic. I. Anghelescu, în cartea căruia se află, ci de N. Iorga. La urmă se vorbește de frumosul muzeu farmaceutic creat de autor.

În *Studentul* de la Chișinău, I, 2, o vedere a scrinciobului din gradina publică de la Chișinău în 1820 și alte vederi din acest oraș. O carte de preție pentru Basarabia (Ținutul Sorocci) de la episcopul de Huși Inochentie, îndemnul către jurământul de credință din partea Mitropolitului Gavriil, o carte de mazăle din 1801.

În *La Peinture française, moyen-âge et renaissance* (în „Bibliothèque d'histoire de l'art“), de d. Louis Gillet (Paris 1928), se va găsi o scurtă și cuprinzătoare expunere a dezvoltării picturii franceze începînd din secolul al XIII-lea (observația că usul picturii răspîndite pretutindeni vine din Orient; vechile biserici franceze zugrăvite, pe pagina 6; „imperială“ miniaturistică a lui Carol-cel-Mare. *ibid.*; caracterul antic „pompeian“ al acestor miniaturi, p. 7; influența orientală, pp. 7-8; entuziastă și meritată apreciere a picturilor din bolta de la S. Savin, p. 9 și urm. Calde descrieri, bune reproduceri ale dulcilor scene de la Liget. Alături, frescele de la Montmorillon. Violent folklore la Vicq. În față cu această artă occidentală, sentimentalistă, școala bizantină, în legătură cu Catalonia, din părțile burgunde; e curentul cluniacens, care face din catedrala de la Puy o „biserică absolut orientală“, p. 14. Un paragraf prezintă vitraliul cu o intensitate de simțire și un farmec de formă deosebite. Spațiile rămînînd, în castele care nu sînt străbătute de vasele ferești, o frescă modestă se păstrează acolo; fresca italiană s'a menținut tocmai din cauza deficienței goticului. Ea trece în Franța: misiuni regale în Italia la 1298, la 1308-22. Simone di Martino

moare aici. Dar tapiteria înlocuiește pictura și lasă urme „cît ține vechiul regim“, p. 22. Un paragraf i se consacră. De la 1292 pictorii la Paris; pe la 1350 portretul anonim al regelui Ioan-cel-Bun; la 1391 se caută închiderea în castă. Miniatura, care distinge și ilustrează tot secolul al XIV-lea, ajunge a avea toate resursele marii picturi. Alături, la Paris, pictura de *retables*, pe lemn, răpede oprită, pentru a se avea la Avignon și Nice o derivație. Regele René, el însuși artist, îndeamnă și domină. Apar nume, ca al lui Enguerrand Charonton, Nicolas Froment. La Miralhetti, din Montpellier, e ceva din Bellini. În același timp pe Loira marele miniaturist Jean Fouquet, care zugrăvește, cu alt material, pe Papa Eugeniu al IV-lea, pe Carol al VII-lea, pe Juvénal des Ursins. În acest secol al XV-lea, fără „coloana vertebrală“ a patronajului, anonimi dau opere foarte remarcabile. Așa-numita Renaștere continuă în pictură evul mediu, dar vitraliul se desface de arhitectură. Portretul familiei de pictori Clouet se așează alături. Pictorii italieni ai lui Francisc I-ii, pp. 49-50. Nudul va apărea cu cei doi Cousin. O nouă școală, la sfîrșitul veacului al XVI-lea, va merge să învețe în Italia.

*

În *Arborele genealogic al familiei Bujoreanu* de Alexandru A. Falcoianu (București 1928) multe extrase de acte începînd cu sfîrșitul secolului al XVI-lea, unele din ele interesante. La p. 10 un nume de om Tecuciu. La pp. 11-2 un act de la „bătrîninii orașului și județul cu 12 pîrgari“ de la Rîmnicul Vîlcii (marturi: popa Oancea și Bulica). La pagina 12 note despre Cernica logofătul din Bujoreni, tot de la începutul secolului al XVII-lea. La 1757 Hagi Ivan Pop, care, venînd din „Țara Nemețască“ cu marfă, e prădat de huți cari-l despăgubesc cu moșia lor (p. 25). Un act din 1775 vorbește de o moșie care trece de la cunoscutul Constantin Costin la Iosif Kálnoky, și el cunoscut, care e calificat de biv Vel Comis, și de la acesta la Constantin Brîncoveanu Logofăt. Se menționează și locul, cu case, dăruit de Doamna lui Vodă Brîncoveanu, Marica, doctorului Ferrati, pp. 26-7.

*

Drumuri la Romîni transnistrieni (Oroscaia și Gruscaia), descrise de d. I. Agîrbiceanu, în revista *Transilvania*, LIX, 7-8. La Vișca se știu numai colindele. Un memoriu de la 1866 al lui Șaguna către ministrul austriac Thun. Dd. Od. Apostol și Ilie Paștină continuă monografia Vâlcelelor din Secuime. Curioasă scrisoarea în păsărește a Vlădicăi Moga din 1839 (e probabil și rau cetită). O lungă listă de contribuitori romîni veniți acolo să-și caute sănătatea.

*

Prin forma scurtă, foarte îngrijită, prin liniștea cu care se judecă împrejurările cartea d-lui Camil Lohan. *Din timpul vifor-nitei, urme neșterse din sufletul unui fost ostaș, 1916-8* (București [1928] se așează între cele mai bune scrieri despre războiu: autorul, ofițer de rezervă, a luptat în Secuime, a luat parte la aărarea Bucureștilor și a fost apoi pe frontul de la Onești.

*

Observații asupra democrației Basarabiei, de d. Al. Kidel, în *Societatea de mîine*, V, 19.

•

În *Arta și arheologia* splendide reproduceri în colori ale portretelor domnești de la Humor (Ștefan-cel-Mare și Petru Rareș, cu familiile lor).

•

Idelle despre originea orașelor noastre pe care le emite d. V. N. Madgearu în „Orașul economic“ (*Independența economică*, XI, 1-2) — orașul dezvoltat din sat prin episcop și Domn — nu resistă la cea mai ușoară critică istorică.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În descripția de călătorie în Polonia, de d. Riccardo Riccardi, în *L'Universo*, IX, 8, p. 752, o fațadă de casă din Lowicz, lângă Varșovia, are ornamente zugrăvite asemenea cu ale covoarelor noastre. Biserica din Euniniec (p. 755), lângă Pinsk are coperișul pe mai multe planuri ca în Norvegia

Tot acolo, de d. Aldo Neppi Modona, o dare de samă a „congresului internațional etrusc“.

*

În *Historisk Tidsskrift* din Oslo, 1928, 1, un studiu, de d. Oscar Albert Johnsen, despre „relațiile de comerț nordice cu Franța înainte de 1814“ (*Compagnie du Nord* la 1644, creată sapt scutul lui Mazarin, mișcare mai ales de pe la 1670; Marsilia și Rouen importă mărfuri scandinave și trimet vin și articole de lux).

•

În *Transilvania*, LIX, 4, d. Teodor V. Pacățian prezintă pe deputații romini din Senatul austriac în 1860 („senatul înmulțit“): Șaguna și Petrino figurează în primul rînd, cu fireștile cereri de limbă și de cultură. — D. Axentie Banciu dă scrisori politice din anii 1800.

•

În *Codrul Cosminului*, IV (1927), d. Vasile Gherasim se ocupă de „filosofia istoriei“ a lui A. D. Xenopol.

În I. Roventă și I. Chirițescu, *Introducere în paleografia chirilică*, un număr de reproduceri din documente și tiparituri.

În *The victorian age in politics, war and diplomacy* (Cambridge 1928), cuvîntare ținută la Universitatea din Cambridge, d. Harold Tamperley scade cu dreptate prestigiul de care mai mult decît o generație a încunjurat epoca reginei Victoria.

*

În articolul d-lui W. Thomas despre „Veneția și prestigiul ei în literatura engleză“ (*Revue de l'Université de Lyon*, IV, 1928), se relevă refacerea după metode vechi venețiene a partidului conservator englez de către Beaconsfield, nepot de fiu al unui „Evreu din Veneția“ (p. 322). Scriitorii englezi apropie mica Veneție de marea lor patrie ca forme istorice asemănătoare.

Într-o broșură splendid tipărită, d. J. Lázaro dovedește că vestitul Breviaru al Isabelei Catolica, la British Museum, îi e atribuit de un falsificator. Pe lîngă multe probe de caracter artistic ar fi ajuns aceia că Isabelei îi se zice: „regină a Spaniei și a Siciliei“, atunci cînd ea era a Castiliei; miniaturile Sfintei Isabele și a Sfîntului Francisc (Francisc de Rojas ar fi donatorul) nu sînt mai mari decît celelalte.

În n-1 42 din *Foaia Diecesană* din Caransebeș, pâr. Coriolan Buracu vorbește despre „O școală primară confesională romînă în Mehadia la 1780“: date din „Topografische Beschreibung von dem Militärort Mehadia“ (ms. din 1780 1785).

În publicația jubilară *Dobrogea* (formînd vol. I din anul IX, al „Analelor Dobrogiu“), d. C. Brătescu tratează despre „pămîntul Dobrogiu“ (cercetare completă, cu splendide ilustrații și o frumoasă hartă). Același învățat tratează clima, „fitogeografia și solurile“. D. I. Borcea are studiul despre fauna țărmului. Un larg studiu al d-lui Radu Vulpe despre cercetările arheologice în Dobrogea pe vremea românească. Numismatica e tratată de d. C. Moisil. D. Al. P. Arbore resumă pe Pârvan pentru etnografia antică a Dobrogiu. D. Mehedinți vorbește despre „Dacia pontică și Dacia carpatică“: și punctul de vedere al istoricilor e acela că „descălecarea și nomadismul Romînilor sînt iusii de bibliotecă“, p. 192. Cele trei drumuri: al pădurii, al stepei, al rîului (Siretiul), pp. 195-6. Cu populația se revine la d. Brătescu (foarte juste cele trei Dobroge: a Mării, a stepei, a rîului; p. 202), E o întregă cărticică de istorie, și de istorie bună.

Mangalia vine fără îndoială din Pangalia, Turco-Tatarii au pus vechiul nume grecesc în legătură cu *mangalul* lor. Încercările făcute pentru a da o altă explicație pot fi ingenioase, dar rămân false. Astfel și a d-lui Teofil Sânciuc-Săveanu din *Revista filologică*, II. Cum nu se poate admite ciudata derivație din numele Mongolilor („Magoria“ e după „Magog“ din Biblie), astfel „cartaginismul“ propus de d. Sânciuc-Săveanu, cu atîta erudiție, trebuie de pus alături cu etimologiile d-lui Bilețchi-Albescu, oricît s'ar amesteca și Megara elenică în polemică.

•

În *Graul românesc*, II, 9, două documente despre Morlachii, tipărite de d. Iaroslav Müller. Știri despre Romîni din Albania,

*
Se dă dreptate marelui talent de formă al lui Asachi în articolul d-lui G. Guțu despre traduceriile lui din Horațiu (*Orpheus*, IV, 4).

•

În *Il Giornale di politica e di letteratura*, Ottobre 1928, note despre scurta petrecere în Corsica a lui Dumouriez. Tatăl său tradusese pe *Ricciardello* al lui Forteguerrî. Generalul vine la Genova. I se propune o luptă pentru Genova în Corsica împotriva lui Paoli revoluționarul. Apoi se oferă lui Paoli, care nu-l primește. Se încurcă însuși în negocierile cu privire la insulă în care voia să încurce pe altul. Cercetează Corsica în anarhie (luptă ca ale „sălbatecilor din Canada“; p. 1027). În Franța cercetează pe ministrul hotărîtor, ducele de Choiseul. Cătă a-l atrage în aventura lui. După o misiune în peninsula iberică, se întoarce, cu împuternicire, în Corsica și se bate acolo.

*
În *Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik* (Leipzig 1927), dd. H. F. Schmid și R. Trautmann, directori ai „secției slave“ de la Universitatea din Leipzig, prezintă, ca o critică pentru o statornică lipsă de interes, starea actuală a studiilor de slavistică în Germania și Austria. Se semnalează cercetările din Breslau, unde e un Institut special, asupra dreptului sud-est european (*Zeitschrift für Ostrecht*, de la 1927). Profesori de slavistică sînt azi la München, cum doria Krumbacher, și la Königsberg, la Breslau și la Berlin. În Austria se ținea samă odată mai mult de naționalitatea studenților (la Graz, la Cernăuți) decît de scopul științific în legătură cu știința germană: Praga singură făcea o excepție. Istoria Sud Estului european se predă la Berlin (două catedre) la Bonn, Hamburg și Viena, — dar e vorba mai mult de Rusia —, apoi, de curînd, la Leipzig și, ca un curs liber, la Königsberg, dar tot cu direcție rusească. Pentru etnografia slavă,

un privat-docent la Praga. La 1910 se creiază *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*, încetat: la al patrulea an, apoi, puțin înainte de războiu, *Osteuropäische Forschungen*; se adaugă *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* de la Breslau. Se arată caracterul îngust al preocupărilor din acest loc. Se laudă începutul *Grundriss der slavischen Philologie*.

Și pentru studiile de istorie poate servi catalogul, publicat de Biblioteca Națională din Paris, al expoziției privitoare la Revoluția franceză (*Bibliothèque Nationale, La Révolution française, janvier-mars MCMXXVIII*). Și, p. 73, un calendar francez și grec din Corfu (an. 7). Ziarele, p. 105 și urm. Este și un alt album intitulat: *Bibliothèque nationale, Exposition de la Révolution française*.

În broșura d-lui Joseph Castagné *Le rôle de la chanson dans l'idéologie nationale des Pays baltes*, ilustrația, reprezentând coruri, dă de mai multe ori pe cămăși și tablriere cusătura stilisată a artei noastre populare.

În *Orpheus*, III, 5, d. I. Bilețchi-Albescu înătură etimologiile neverosimile pentru Siretiu (și unul galițian) și se oprește la originea ilirică a numelui, întrebându-l și lucrarea, din 1925, a lui H. Kráň, *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen*: Siris italicul, Seretion dalmaticul, dacă nu și tragicul Seletae, sînt destulă dovadă; ar fi și o transmisiune albanesă, cu sensul de „adîncitură”. Cercetătorul merge până la forme asemănătoare: Serr-tes, Serapilii, Serota, în Panonia, în regiunea aceluși „lacus venetus” care amintește Veneții ilirici. Mai puțin reușite îmi par considerațiile cu privire la Tiarantos din Herodot și la Hierasos din Ptolomeu, devenit Gerasus la Amian Marcelin: ar fi nume pentru un alt rîu. În margine sînt numele rîului Sergetias, al Sarmisagetusei și al munților Serrilor, la Daci. Trebuie răspinse sugestiile privitoare la Iașii norici în legătură cu Iașul (paralele în Gorj și Secuime). Mai plausibil raportul dintre Drava și Traus al Tracilor. — D. Cornel Hahon continuă frumosul său studiu despre comerțul la vechii Greci.

În *Arhivele Olteniei*, Nov.—Dec. 1927. largi perspective tăiate de d. I. Andrieșescu în domeniul tracismului nostru. Note despre bisericile craiovene de d. G. Orman, coborîtor din negustorul Velea Pavlovici: se pomenesc Aromîni din Vlaho Clisura în mahalaua Sf. Ioan. „Clisura nouă” ar fi păstrată în numele de „Chițara nouă” sau și „Chițăranoaia”; p. 415. Ceva despre

Bănăţeni de d. R. S. Molin (mai mult etnografie). La documente, un Udrea Postelnicul Bibescu la 1643 (pp. 425-7). Pentru tiparul bisericesc oltean în secolul al XIX-lea, p. 433 și urm. Încă un act austriac din vremea ocupației în Oltenia, p. 437 și urm.

În *Arhivele Oltene*, Mart-April, note de d. Gigi Orman despre Macedonenii la Craiova (vin din Clisura), despre «Sîrbii» de a olo de d. Anastase Georgescu, despre Danciu Pîrliianu de d. C. V. Obedeanu; un act de la Șerban Cantacuzino pentru căpitanul Preda Milcoveanu, fiul lui «Ivan Slugeriul de Milcovu ot sud Olt», altul al Mariei, fiica lui lordachi Cantacuzino, pentru Mănăstirea dintr'un lemn, unde-i e îngropată mama (1711), și alte documente, mai nouă.

* * *

În Nicolai Grămadă, *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu* (din «Codrul Cosminului», IV¹), Cernăuți 1926, bogate lămuriri de «bibliologie» cu figuri. Compilația merge până la cele din urmă amănunte. De ce la pagina 87 se copie după model, în italienește, «pitt ted. ant.» (*pittura tedesca antica*)?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. L. T. Boga tipărește o întâie broșură de *Documente basarabene*, cuprinzînd «foi de zestre (1734-1844)» (Chișinău 1928). Foile de după 1812 nu se deosebesc întru nimic de celelalte. În Ianuar 1824 martur și vestitul dascăl Gobjelaș, adversarul lui Asachi («doctor și profesor de filosofie») (p. 37).

* * *

În I. Andrieșescu, C. C. Giurescu, I. Simionescu, A. Popovici-Bîznoșanu, *Dobrogea, Patru conferințe ale Universității libere* (no. VI din publicațiile «Așezămîntului cultural Ion C. Brătianu), București 1928. Întăia conferință—și cea mai întinsă—dă un abundent resumat al lucrărilor săvîrșite de arheologii romîni în Dobrogea, mai ales de V. Pârvan, cu numeroase adause și observații ale autorului. A doua presintă pe scurt istoria Dobrogii în raport cu Romîni. Foarte frumoasă conferința d-lui I. Simionescu despre solul dobrogean. Multe amintiri de studii personale în Fauna și Flora Dobrogii de d. Popovici-Bîznoșanu.

Frumoase planșe. Pentru aspectul modern al Dobrogii ele sînt luate din Albumul lui Iacob Alt (1820). Vederea Hirșovei e particular de prețioasă, cu castelul crenelat de pe culme și cu acele ferăști gotice de jos care ar trimete la o operă românească medievală.

* * *

În *Ostland*, III, 4, d. Richard Huss arată că în regiunea Trier-Colonia s'au concentrat emigranții cari au colonizat Ardealul. El observă și rolul pe care l-a avut în această mișcare Biserica. În regiunea Meusei era punctul de căpetenie și în această privință care pe urmă încetul pe încetul s'a parăsit. Se caută efectele pentru limbă, păstrată conservativ în Luxemburg. Se semnalează nume comune de locuri (Nösen după Sf. Dionisiu) și oameni. Între altele Diedenhiefen-Diedenhofen și Lezebäsch-Lötzburich (Luxemburg). Se arată asemănarea în datini și povești. Dar și aici teoria «deșertului»...

Și restul numărului e consacrat tot Luxemburgului.

*

În *Pour une mise au point générale de l'histoire du XVIII-e siècle* (din «Revue d'histoire moderne»), d. Michel Lhéritier, criticând manualele actuale de istorie și noul program francez din 1921, dă o bibliografie recentă foarte folositoare (v. pp. 6-7, 8, 9, 12-3) și îndreaptă unele păreri greșite (imprumutul, în secolul al XVIII-lea, de către Francesi a ideilor «filosofice» din Anglia, rolul de «filosofă» al Ecaterinei a II-a, neînsemnătatea lui Frederic-Wilhelm I-lea de Prusia, crearea Pragmaticii pentru Maria-Teresa, concepția greșită a caracterului lui Iosif al II-lea, înțelegerea politicii franceze din secolul al XV-lea față de Anglia).

•

Observații interesante asupra Secuimii în broșura d-lui Alexe Mănciulescu, *Paradoxa săcuiască*, (lași, f. a.; cu o hartă și statistice la paginile 26-7). Se denunță protopopul profesor Boeriu, care refuză conlucrarea cu preoții români ortodocși și lucrează alături cu preoții catolici maghiari.

*

În volumul XXIII, acum apărut, din *Akta grodzkie i ziemskie* (Liov 1928; documentele sînt publicate de d. Anton Prochaska), se dau acte de diete locale (instrucții, confederații, „universale”, manifeste, *laudum*), cu o introducere mai scurtă (anii 1731-1772). Mențiunea polcovnicului Turculeț (*Turkul*), la pp. 15, 198 (în viață, cere răsplata) Un Tatomir, p. 30, no. 8. Un Teodor Papară (Papary), ceașnic de Podolia, rudă a Mitropolitului Dosoftei, care era, cum se știe, de origine grecoască galițiană, la pagina 197. La 1744 e vorba nu numai de Tatomir (Samuil) și de Turculeț, ci și de „Izdoff” (Hijdău), „Voevod și hospodar al țerii Moldovei” („wojewody i hospodara ziem moldawskich) trecut la Poloni în vremea războiului cu Turcii și care merită o pensie. A cetii, la pagina 325, no. 135: Chrisostomo, în loc de: Chrisostorno. Un Ioan Tatomir, p. 362, no. 144. Un prinț Czol-

hański, înrudit cu Lăpuşnenii, p. 507 și aiurea. Familii Bojzski, mai curînd de origine rusească la paginile 24, 76, 261. Bolechow și Bolechowski, în care se vedeau, și se mai vad încă. „Bolohoveni”: acuma Bolohovean bietul negustor Leiba (*ibid.*). Un staroste de Czernichow, Vasile Turcul, p. 27. Familia Muradowicz, Armeni cari (1733) se află și în Moldova secolului al XVI-lea, p. 511. Un Constantin Papara se întîmpină la pp. 266, 319, 402, 445 483-4, 486 614. O listă întreagă de Tatomiri la p. 658. Turculeț și la pp. 25, 147, 238.

În noul volum de *Acta officii consistorialis leopoliensis antiquissima*, I, 1482-1489, publicat de d. Gulielm Rolny, Liov, 1927, la no. 196 găsim un proces al calfei, *laboriosus*, Bartolomei, care stă la *mystrz Ian (manens circa Mystrza Ianowa)* și: s'a făcut vinovat de domiciliu usurpat și scandal cu femeile. Intrebarea e dacă acel „meșter Ian” nu e sculptorul mormintelor de la Rădăuți, pe care le credeam până acum datorite unui Ceh, mai de departe.

În aceleași acte, procesul cuiva care a furat „tunica și cartea” unui „cleric” de la școala de acolo (no. 203). Un semn de notar întru toate asemenea cu frontispiciile manuscrisurilor noastre din acest timp, la p. 40 (cf. pp. 44, 122). Un argintar Augustin, care face icoane la mănăstirea Corpus Christi, no. 232. Un „rector scole de Grodek”, no. 379; cf. și no. 452. Un Nicolae „Italianul” din Drochobycz, no. 411. Pentru el și n-l 446. Postav de Malines (*machaliensis*) galben, no. 475. O haină tătarească, *kithayka*, no. 618, p. 130. Bezmenul de ceară se zice *besmarium*, no. 628. La 28 Februar 1484 arhiepiscopul de Liov Ioan, și la 30. n-l 683, 704, amînă un proces *până la întorsul din Moldova* („infra hinc et felicem regressum sue Paternitatis de Valachie oris”; p. 135, no. 635). Și la 7 April prorogare „ad felicem... (*sic*) reverendissimi patris et domini domini Iohannis, Dei gracia archiepiscopi Leopoliensis, tertia die”, no. 679. Un Stanislau *Brinza*, „presbiter gracialis de Leopoli”, p. 136, no. 642. „Stogy” de fin, no. 649. Un Costnar, no. 828 (cf. numele „moșului” de la Cotnari). Florini ungurești, n-le 1296, 1737. „Brindza” și la n-le 1302-3, 1340. Localitatea „Thlumacz” (cf. Talmaciul ardelean), no. 1233. Boi mițați în Ungaria, no. 1362. Se plătesc cu postav. Cf. și no. 1373. Școala din Jaroslaw no. 1484. „Libri elaborati et illuminati” de un Mihail, no. 1490. Haină de camhă, „camchaticum”, no. 1572. O *suba*, șubă, *ibid.* „Truncus de Grec”, alias latarca”, no. 1672. „Magister Iohannes Szepher, illuminator librorum” și „illuminatura” lui, no. 1685. Cf. no. 1756. O „Madlena Beguina” (béguine; cf. no. 2269; „beguina religiosa”) n-le 1740, 1742. Pentru rana făcută de un Evreu sau cleric cere 1.000 de „floreni puri auri hungaricis, boni et iusti pon-

deris". no. 1757. Școala din Trembowla, no. 1943. Un „director scole de Dolyoa“, no. 2144. Un divorț între Ioan de Brzesc și soția Ana pentru că primul s'a așezat la Suceava, no. 2211. Un „dominus Hanus Valach, civis Iepoliensis“, no. 2366. Și la no. 2367: „famosus Iohannes Valach, civis Iepoliensis“ (cf. no. 2368: un proces al lui). Un „Paulus Romyensky“, nobil no. 2467. O roabă cumpărată la Chiev de un Armean, no. 2534. „Purpura, alias *thawtha* grisea“, no. 2738. La 11 Iulie 1485 present la un proces Calimachus, consilierul florentin al regelui Poloniei: „Philipus Calimachus Italicus“, no. 1198. Postav „florense“, de Florența, no. 1459. Un „horologium dictum *compas*“, no. 2004. Un „Georgius“ sau „Iurgyasz“, „interpreturcorum“, no. 1573; era cubiculariu regal, no. 1/21. O localitate Prondnik (cf. Brodnic), p. 630. La 26 August 1489 Ioan Albert, ca prinț, la Liov, no. 2653. Un „Michno opiliator“ pare a fi ciobanul român Mihnea; no. 1.98. Ioan Furthath, cetățean din Trembowla, e un Firtat; n-le 421 427. Cal „valach“, eunochus“, no. 2515 Bizară forma latină *cilindria* pentru șindilă; no. 1805 (și cuie de șindilă) Țiglele, „tegulae laterinae“ la no. 758. Trei acte se referă la Duma, fratele bogatului boier și negustor moldovean Mihul: n-le 1331, 1332, 2462.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. Georg Müller dă un întins studiu constituțional în *Die sächsische Nationsuniversität in Siebenbürgen, ihre verfassungs- und verwaltungsrechtliche Entwicklung, 1224-1876*, Sibiu 1928. Hărțile, lucrate la Viena, cu vechile nume ungurești.

În *Colonizarea orientală în Illyricum* („An. Ac. Rom.“, 1928), d. G. Cantacuzino dă o despoiere complexă a izvoarelor cu privire la elementele siriene, itureene, antiohene, emesene, palmireene, etc. așezate în Balcani de cucerirea romană.

Se vorbește și de culturile pe care le-au adus ei (și cultul soarelui).

Cei ce pretuiesc autobiografiile, de care e atîta lipsă în izvoarele istoriei noastre, mai ales ale celei contemporane, vor fi recunoscători d-lui P. Nemoianu pentru publicarea *Amințiilor* sale (Lugoj 1928).

De d. P. Nemoianu, *Reforma agrară în Rusia* (Cluj 1928). Puține pagini, dar cuprinzătoare. Mai de folos încă studiul, întins, al aceluiași, *Contribuțiuni la problema copiilor în Banat* (Lugoj 1928).

În *Transilvania*, LIX, 10, D. Sabin Opreanu adună nume'e de munți „între Ialomița, Bîrsa și Buzău“. De d. G. Bogdan-Duică o însemnare a lui Șincai, censor, din 1806 și alte cîteva notițe.

*

D. D. Murărașu reieș lucrarea sa din „Mélanges“ ale școlii Romîne din Franța „La poésie néo-latine et la renaissance des lettres antiques en France (1500-1549)“, Paris 1928.

*

Note despre atitudinea Ceho-Slovacilor de la noi în timpul războiului în broșura d-lui Vaclav Miler, *Ceho-Slovacii în România*, București 1928.

*

Note, de pâr. V. Pocitan, despre capela românească din Viena, în *Biserica ortodoxă romînă*, Septembre 1928.

*

Tot în *Biserica ortodoxă romînă*, Septembre 1928, „cîteva diate vechi“, din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, publicate de pâr. I. Răuțescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

D. Ion C. Băcilă publică în „Analele Dobrogei“, IX, 2 (1928), un studiu bibliografic, *Stampe și hărți privitoare la Dobrogea* (Cernăuți 1928). Multe greșeli de tipar în titluri, ca acel din urmă la pagina 15.

*

În *Cercetări istorice*, IV, 1, d. M. Costăchescu dă știri nouă despre familia Ureche, în legătură cu o vînzare a lui Vasile Ureche, din 1670. Fuga (după închisoare de la Duca-Vodă) și moartea lui în Polonia într'un act al Armașului Ionașco Nacul și al soției Măriuța lui Dumitrașcu Drăgușescul, p. 7, nota 2. Și note pentru Grigore cronicarul, p. 8. Un sat Birgăianii arată oameni din Birgău mutați în Moldova, p. 12. Neamurile Bourroșesc și Găgesc în Vrancea, *ibid.*, p. 12, nota 3. Grigore Ureche e însurat cu Lupa, fiica lui Voluntar Prăjescu; p. 12.

*

În *Medicina în Moldova între 1780 — 1800 după descrierea doctorului Andreas Wolf*, teza d-lui Livius A. Seracin la Cluj (1927), se dă o bună biografie a medicului scriitor și o traducere a capitolelor medicale din *Beschreibung der Moldau*. La urmă cîteva note personale. La bibliografie și o lucrare a lui Knaff-Faber, tipărită în 1921, la Luxemburg, asupra d-rului Chenot.

*

În *Schiță de istorie a legilor vechi românești* (Chișinău 1928) d. Ștefan Gr. Berechet dă note asupra vechilor Pravile, amintind, după d. P. P. Panaitescu, că prefața la Pravila munteană din 1640 (cea „mică“) e tradusă după a Nomocanonului lui Petru Movilă și reeditând comparațiile d-lui I. Peretz cu Pravila de la Bistrița olteană din 1618 (p. 11). Se face o analiză amănunțită a Pravilei celei mari muntene. Se constată că Academia Română are șaisprezece exemplare din Pravila greacă a lui Manuel Malaxos (p. 23). Însemnări utile asupra cărților de drept din epoca fanariotă, pp. 31-2. Partea cea mai mare din carte e ocupată de reproducerea prefețelor din vechile legiuiri.

*

În revista *Roma* a d. lui R. Ortiz, d. C. Radu semnalează note latino-italiene puse de Nicolae-Vodă Mavrocordat pe exemplarul din Macchiavelli, cumpărat la 1725. Între altele: „pompe, ricchezze—cagione di rovina“. Secretarul florentin îi pare fostului dragoman al Porții un „scelerat“ cu „consilii infame“.

•

În *Arhivele Olteniei*, VII, 37-8, note despre familia Teodorini (rudă cu căpitanul Farmachi) de d. Artur Gorovei. Știri felurite despre Craiova. Fără iscălitură, rapoartele austriace din vremea „Valahiei Mici“, despre mănăstirile oltene (vederi din Rîmnic, Dintr'un lemn, Hurezi, Polovraci, Tismana, Strehaiș, Bistrița, Brincoveni, înainte de reparații).

•

Știrile despre istoria învățămîntului ce se dau tineretului universitar în *Călăuza studentului, vademecum academicum* (București 1928), sînt un amestec bizar și confus, redat într-o limbă prea adesea străină de orice gramatică.

•

Și în *Biserica ortodoxă română*, pe Iunie 1928 note, de p. V. Pocitan despre bisericile românești din Liov. Și unele reproduceri. Se vorbește și de biserica nouă, rămasă Romînilor, la a cărei zidire au ajutat și Macedonenii în noua ei formă, de la 1901: e o copie a „Doamnei Balașa“ din București. Azi e pus-tie. Și aici un păcat al trîndăviei și al Epsei noastre de demnitate.

•

„Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu“ publică, de d. Liviu Marian, un studiu biografic și bibliografic asupra lui B. P. Hasdeu — mai mult o serie de date. Îi vedem, la 1864, însărcinat oficial să scoată cu bătrînul Racovschi foaia bulgaro-românească *Vitorul*. Colaborația la *Romînul* ca deputat liberal, p. 12.

•

D. Ion Clopoșel publică o *Sociografie românească* (Cluj 1928), adică note asupra plășilor: Mărgina, Almăj, Vășcău și Beluș. Observații directe; multe cître culesse personal. Laude mari pentru îngrijirea de pe domeniul Reșiței (300.000 iugăre).

*

D. Anton Oprescu publică o broșură *Războiul pentru independență (1877-78; contribuțiuni la bibliografia lui)* (București 1928). Sînt multe numere, unele din ele foarte rare. Se cuprind și ziarele. A se adăuga și Iorga, *Zece Maiu*, pe lângă cele cu același subiect la pagina 14. De semnalat broșura, aș. de rară, a lui Damé, *L'État roumain et la paix de l'Orient, 1877*. Mi se pare că lipsește și aici broșura franceză a lui Rizo Rangabé, din care o traducere a apărut, după Marele Războiu, în „Neamul Românesc”. Foarte bine că se adaugă și Războiul în literatură: unele bucăți în versuri. Nu lipsește muzica. D. Oprescu promite a prezenta și arta.

*

În a sa *Istoria literaturii latine pe basă de texte (antologie și crestomatie)* (București 1928) d. Popa-Lisseanu dă și texte istorice, unele privitoare la noi și nu îndestul de cunoscute. În partea de povestire cu *carmina mensalia* (p. 141) sînt de legat „cîntecele bătrînești” ale Balcanilor și ale noastre. Scurtă expunere clară, ținută la curent; ilustrație nouă și interesantă. La *Scriptores Historiae Augustae* informația este puțin întirziată. Literatura creștină e exclusă. Păcat! Ar trebui făcută din ea o operă asemenea măcar pentru seminarii.

•

În *Forschungen und Fortschritte*, IV, 20, se dă resumatul unei comunicații a d-lui Wilhelm Enslin despre „însemnătatea de istorie universală a luptelor între Roma și Persia”. Se arată împrumuturile făcute de Romani de la Perși în politica religioasă începînd cu Deciu, partea Perșilor în monarhia absolută a împăratului „neînvins” și „adorat”, rolul negocierilor bizantine-persane pentru formarea diplomației, influența Persiei lui Cobad și Cosroe Nușirvan asupra regimului de *leme* al lui Heracliu.

•

În cartea d-lui Marin Popescu-Spîneni. *Contribuțiuni la istoria învățămîntului superior: Facultatea de filosofie și litere din București*, București 1928 o ochire asupra școlii superioare din București de la reforma lui Alexandru-Vodă Ipsilanti înainte. De la 1864 e o expunere originală. Bună bibliografie a profesurilor trecuți și actuali.

*

Note asupra lui Lucchesini, negociatorul păcii de la Siștov, în 1791, în *Sprawozdania* ale Academiei din Cracovia, XXXIII, 1928, no. 6, de d. Br. Dembiński (p. 5 și urm.).

În *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes* (He'sinki 1920), 25 pp., Adolf Schullerus dă cea mai vastă catalografie a poveștilor românești și o excelentă bibliografie.

Foarte sănătoase idei despre felul mai potrivit de a preda istoria și școala primară — lucru de artă, de poezie, de personalitate și nu de calup — în introducerea d-lui I. Nisipeanu la *Metodologia învățămîntului istoric* (Lamura, X, 7-8).

În *Ostland*, d. Konrad Hahm prezintă considerații generale asupra artei populare, de caracter comun, legat de natură, mistic, neschimbat. I se pare că orice artă culturală are tendință de geometrisare. Dreapta observația că și împrumuturile de la arta orășenească sînt acclimatate.

Se menționează noua operă, întinsă, a aceluiași, *Deutsche Volkskunst*, Berlin, Deutsche Buchgemeinschaft 1928. Ar fi vorba și de arta Sașilor din Ardeal.

În *Gratul românesc*, II, 8, d. Victor G. Papacostea amintește vechea viață culturală românească pe malul drept al Dunării: la 1774 dascălul Rusu Șaru, preot la Silistra, școala lui Cosma la Dăieni; dascălul Petrică și fiica lui, Despina, la Silistra, cu o sută de școlari până la 1856, abecedarul turco-român al lui Costachi Petrescu, fiul lui Petrică. Pe la 1856 și tinerii Români sînt cîștigați pentru desfacerea de Patriarhul grecesc și trecerea supt exarh. La 1870 se cere formal aceasta (actul la pp. 138-9). Dar se puneau condiții pentru unirea cu „obștea” bulgărească: respectarea notei naționale în biserică și școală, funcționarea unui protopop român. Și un Armean iscălește între Români.— Pentru „Bobocii” din Satul Nou al Banatului, p. 142. Tot acolo despre Bufeni și Frătuți. Primii se desnaționalizează ușor, trecînd la Sîrbi (*ibid.*).— Pasagiul din Bălcescu despre Românii transdunăreni, la pp. 145-60, a mai fost semnalat în această revistă și notele lui Allard în cartea mea franceză despre drepturile noastre asupra Dobrogii.

În cartea recentă a d-lui Glotz, *La cité grecque*, e vorba de Panticapeia, pp. 70-1. Se menționează ca fii de Tracce pe: Cimon, Temistocle, p. 316.

Scurtă și cuprinzătoare e cartea recentă a d-lui Giuseppe Saitta, „*Filosofia italiana e umanesimo* (colecția „Storici antichi e moderni“, ed. „La Nuova Italia“ din Veneția).

În aceeași colecție, de d. Luigi Russo, *Francesco de Sanctis e la cultura napoletana (1860-1885)*.

*

În *Report on nationalism in history textbooks*, publicat de „Universal christian conference on life and work“ (2 vol., Stockholm, [1927]), observații asupra elementului de luptă națională în cărțile școlare de istorie. Primul volum, mai întins, cuprinde: Austria, Belgia, Cehoslovacia, Danemarca, Anglia, Estonia, Finlanda, Franța, Olanda, Ungaria, Italia, Latvia (Livonia), Norvegia, Polonia, Suedia, Elveția; Germania singură ocupă al doilea.

*

O presintare răpede a întregii vieți politice a Suediei în ultimul timp în Karl Hildebrand, „*Med folket for Fosterlandet, några anteckningar om Konung Gustaffs person och regering*“, Stockholm, [1928].

*

Și considerații istorice în întinșă lucrare a d-lui Romul Boilă *Organisația Statului român în comparație cu organizația altor State* (Cluj 1927). Foarte juste idei despre inegalitatea socială, în lunga notă la pagina 28. O apreciere exagerată a rolului Angliei în evoluția dreptului de Stat modern pe paginile 98 și urm. Nu poate fi vorba de o influență a Marii Carte engleze asupra Bulei de Aur ungurești, care are altă origine și alt caracter. Tot așa Constituția americană. N'a fost (p. 109) o „cădere a Sedanului“, ci capitularea unei armate acolo. Prea scurt despre agitația constituțională la noi (p. 114 și urm.): unde s'ar aștepta mai mult o largă și competentă expunere a ei decît aici?

*

În *Revista teologică*, Februar-Mart, note de protopopul Ioan Raffiroiu despre Romnii din Secuime și Biserica lor (*pămintul sfînt, Szentföld* al Seculoi, la pagina 72).

*

În lucrarea d-lui dr. P. Cazacu, *Zece ani de la Unire: Moldova dintre Prut și Nistru, 1918-1928*, multe statistice, cu unele explicații (noile șosele, p. 194 și urm.), prigoana bisericească a episcopului Pavel Lebedev, p. 231: se închid 340 de biserici moldovenești.

*

Gîndul Neamului de la Chișinău publică, în n-l de Mart 1928, acest document de cel mai mare interes pentru istoria noastră militară

„Noi, Grigorie Ioan Calimah Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldavii.

„De vreme ce Domnia Mea avem trebuință de oameni de oaste, cari să slujască cu leafă și cu tainul ce li se va da de către Domnia Mea, pentru aceia dar iată prin această carte a Domniei Mele am rînduit pe Ion Iordache căpitan, care să fie volnic a merge la Ținutul Lăpușni și la Orhei și Soroca, cit de mulți oameni ar găsi să slujască la această treabă cu cai buni și arme bune, pe toți acei oameni să aibă a-i lua în scris, cu numele, porecla lor și de la ce sat și Ținut este. Care om al Domniei Mele rînduit, viind aici și arătîndu-ne foaia de numele lor, îndată li se va da leafa și tainul lor ce iaste rînduit.

„Aceasta poruncim.

„1767, Octomvre 23“.

Inercarea tînărului Domn de a-și face încă din primul an al noii Domnii o oaste e în adevăr remarcabilă.

*

În Zach. C. Panțu, *Viața și operele d-rului Dimitrie Brandza (1846-1895)* („Analele Academiei Romîne“, 1928) se pomenește învățătorul polon pribeag al fiului Păharnicului Gheorghe Brînză, Vladimir Hanski sau Bronewski; a fost apoi elevul lui Cobilcescu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

În „Analele Academiei romîne“ (III, VIII, 8) d. general R. Rosetti arată influența regulamentului infanteriei franceze din 1791 asupra regulamentelor românești până la 1866.

N. I.

NOTIȚE

Un autor suedes, Gudmond Schücte, observă de curînd, în culegerea *Polonica* din Stockholm, că o Sotidava e pomenită de Ptolomeu lîngă Kalisia, în părțile Vistulei (p. 111). Autorul suedes pune deci granița de Nord a expansiunii dacice acolo, între Vistula de Nord și cea de Sud. „Ajungem“, spune el, „astfel la conclusia că, de fapt, Dacia, în ciuda obiecțiilor lui Müllenhoff, au fost vecini cu poporul pruso-lituan“ (*de observat și legăturile vizibile de vocalism, de cîntec — doina —, de port chiar, între Daci și Lituani*). Și el continuă: „Cînd am atras cîndva atenția etnologului profesor Chadwick din Cambridge asupra acestui fapt, el a exclamat fără voie: „Nu s'ar putea gîndi că grupul de popoare pruso-lituan era numai o rămășiță de Daci?“. Se subliniază și mențiunea lui Dio Casiu (72,12) despre raporturi între Costobocii daci și Vandali. Pausanias vorbește de Costo-

boci invadînd în Grecia (pp. 114-5). Dancringii lui Dion ar fi Daci (p. 115).

Se menţionează, de altfel, şi pasagiul celalt din Dio Casiu, în care (LXXII, 3) se arată, la 180, cei 18.000 de Daci liberi, refugiaţi, în faţa altor barbari, pe teritoriul Daciei romane. Fiii de rege Natopor şi Drilgisc, cari fac la Roma un monument pentru mama lor, soţia regelui catolic Piapor (*ibid.*). E Petoporul Tablei Peutingeriane („loci reg[is] dac[is] Petoporiani“). Piroboridava lui Ptolomeu e, după autorul suedes, o Piroporidava. După plecarea Dacilor liberi rămîn însă destui în părţile polone pentru ca „Ptolomeu să poată aşeza în harta lui originală o parte de „Costoboci transmuntani“ şi anume cu un scris mare şi bătător la ochi (p. 116). De altfel în harta reconstituită după dînsul la pagina 112 se văd, de la Setidava în jos, după aceşti Costoboci, Anartofracţi, *Burionii* (cf. Burii), *Pteuciţii* (cf. Peuce) *Arsekovia* (cf. Arxavia), *Biessii* (cf. Bessii).

În Vestul acestei linii de la Carpaţi la Vistula: *Lugoi-Buroi*, *Cotinii* (cf. Cotison, dar şi Alpii Cotieni), *Korrodunon* (un *dun* celtic), *Eburodunon* (cf. Eboracul, York) *Segodunon*, *Torodunon*, *Bragodunon*, *Kombodunon* continuă spre Rin aceeaşi linie transversală celtică bătînd perpendicular pe linia longitudinală dacică. Carpîi daciei, pomeniţi neconţenit până în secolul al IV-lea, au trăit, neliniştiţi, până la absorbirea de către Slavi (p. 116). Numele lor e căuta în al Bielo-Croaţilor, cum al Besilor Vistulei în al Carpaţilor *beschizi* (*ibid.*). Şi în numele actualului Kalysz după Kalysia ptolemaică (cf. Helisii lui Tacit) ar fi o urmă de fonetică dacică (pp. 116-7). Se menţionează şi lupta în aceste părţi a Dacilor cu Vandalii Hasdingi (p. 117). De altfel, pe base şi de vechi cîntece germane, Huni şi Avari, până la Herulii lui Procopiu, se întinseră şi ei până departe sus în Nord (pp. 118-9).

A se adăugi la oamenii distinşi ai Cernicăi Dorotei Cernicanul, pentru care v. Bianu, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, II, p. 5.

Ulysse de Marsillac, în preţiosul *Guide du voyageur à Bucarest*, p. 183, credea că Str. Udricani e a Uricarilor: de fapt e a negustorilor din Udriiu (Adrianopol).

El pomeneşte (p. 188) un Agent al României la Varna şi altul la Tulcea; n'ar fi de găsit rapoartele lor?

La operele lui Vaillant a se adăugi una, citată de Marsillac (o. c., p. 184): *L'autonomie politique de la Roumanie*.

